

Paul Tengesdal



På stabburshella

**Gårds- og bedriftmuseet Aaland
med samling av lokalhistorie**

Paul Tengesdal
På stabburshella

ISBN 978-82-991639-1-0

På stabburshella

Jeg har samlet på lokalhistorisk stoff gjennom mange år. Har intervjuet personer, og skrevet ordrett ned det de fortalte. Mye av stoffet har sitt opphav innen familien, annet kommer fra slektsgransking, og fra personer som jeg har truffet på min livsvei.

Stoffet kan ha interesse for andre enn meg selv. Det kan være den øvrige familien eller andre som har interesser for lokalhistorie. Hva vet jeg? Ihvertfall vil det være alt for galt å legge stoffet til sides. Det blir galt overfor dem som var mine informanter, og som fortalte meg med åpent hjerte hva de hadde kunnskap om.

Det er mange ting en kan lure på her i livet. Hvordan bodde og levde folk før meg selv, og hvordan var deres livssituasjon? Jeg har forsøkt å få svar på mine spørsmål. Derfor har det blitt både tekst og tegninger ut av det.

Boka gir korte historieglimt på ulike områder. Får håpe den likevel er leserverdig, og kan glede flere.

Innhold

- Bjerkreim
- Jens Pedersson Moi og Siri Larsdatter Helland
- Mikal Jonnasson Versland og Guri Ommundsdatter Svela
- Tønnes Pedersson Berland og Ingeborg Kristoffersdatter Odland
- Wilhelm Hansson Gjedrem og Karen Ommundsdatter Svela
- Peder (Per) Jensson Tengesdal og Malene Olava Mikalsdatter Versland
- Karl Tønnesson Berland og Teoline Wilhelmsdatter Gjedrem
- Oremo
- Gården Aaland
- Torleif Tengesdal og Hjørdis Tengesdal f. Gjedrem
- Paul Tengesdal og Bertha Tengesdal f. Steinsland
- Klyngtun i Bjerkreimsbygda
- Bruksgjenstander – mer enn 100 år gamle
- Et glimt i bedrifts museet

Aaland Gård i desember 2007

Paul Tengesdal

Bjerkreim

Jeg har hatt stor fornøyelse av å studere gamle dokumenter og sette meg inn i det tidsbildet de beskriver. Slik blir historien levendegjort. Her følger noen emner som har fått sin historie. Fortellingene er basert på historiske holdepunkter, kjent litteratur, lokale observasjoner samt egne vurderinger. De må samsvare mest mulig med virkeligheten – det har ingen mening å lage rene fantasiforestillinger.

Den første busettingen

Fra arkeologiske utgravninger omkring i bygden finner vi helt sikre funn på at det har vært fast busetting i Bjerkreim fra slutten av yngre romertid, dvs. fra omkring 350 e. Kr. Merkelig nok finnes ingen eldre sikre gravfunn, selv om den første busettingen må antas å være enda eldre. Vi må altså søke andre veier for å finne den første faste busettingen. Da er navnegransking et annet hjelpemiddel til tidfesting. Navnet på garden forteller sin historie og er ofte til god hjelp i så måte.

De eldste stedsnavn er navn for å orientere seg etter, de såkalte naturnavn. Disse har fått navnet fra et særpreg i naturen på stedet, som forteller noe om stedet der veien går.

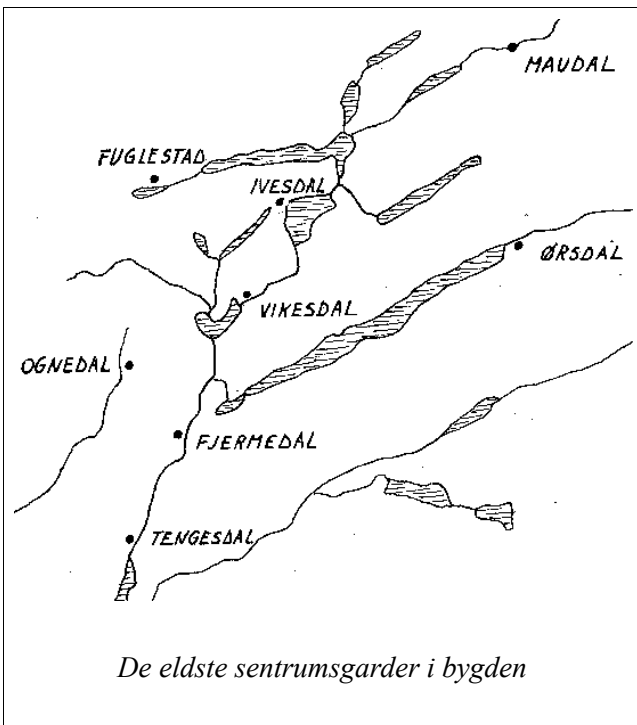
Bjerkreim har mange og vidstrakte dalfører. Den som vandrer i dette landskapet vil ha behov for navnetsetting på de forskjellige dalfører. Dermed oppstår navn på den enkelte dal. Om det siden blir fast busetting i dalen, er det naturlig at navnet for dalen nettopp blir navnet for garden.

Tar vi utgangspunkt i dal-navnene, finner vi 7 sikre navnegarder som har sin opprinnelse fra navnet på dalen der garden ligg. Dette må være de eldste gardsnavnene. Disse er Tengesdal, Fjermedal, Ognedal, Vikesdal, Ivesdal, Ørsdal og Maudal (tidligere tilhørt Bjerkreim).

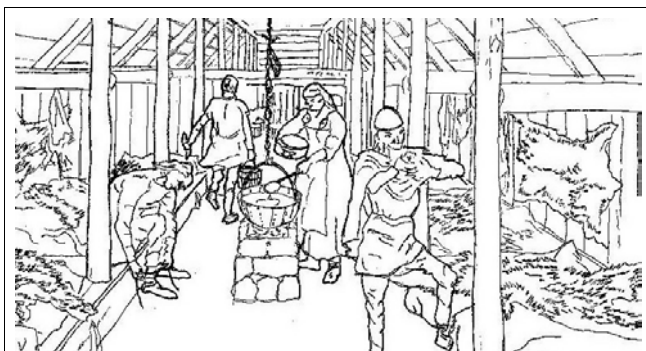
Lengst sør ligg Tengesdal. Dette er dalen der Tengselva renn gjennom, og fell i sjøen ved Tengs. Lenger oppe i dalføret ligg Fjermedal. Stedet har navn etter det gamle elvenavnet «Fjorm», og dalen der elva renn. Den dag i dag har vi også to navn for samme elva; nederst ved elveutløpet er Tengselva, og ovenfor er Bjerkreimselva. Det er derfor rimelig at elva på same vis har hatt to navn for hver sin elvestrekning også i gammel tid.

Et annet dalføre er der Ognedalselva renn. Her finner vi garden Ognedal.

Følger vi Bjerkreimselva videre oppover finner vi Vikesdal. Garden har navn etter «Vikir», et gammelt navn på Svelavatnet, og dalen der dette



Mange av historiene i boka er knyttet til Bjerkreimsvassdraget, fra den første busettingen, ferdsl langs vassdraget, bosteder, og om familier som bodde her, fra Ørsdalsheiene i øst til Tengesdal i sør.



Det indre av et hus i vikingtiden, oppdelt i flere rom. Midt på gulvet er ildstedet. Over det kokes maten i en stor kjele, som henger ned fra taket. Røyken fra ilden trekkes ut fra en åpning i gavlen. Langs veggene er det sove-nisjer.



En kvil i bakken blant forskjellig slags verktøy og en del tregjenstander som boller, fjeler, spadeer og stamper.



Kvinnene stod for husholdet; veving, baking og matlaging. Sysaker og saks hadde vikingkvinnene alltid for hånden, hengende i et kjede på brystet. Mennene tok seg av «grovarbeidet»; arbeid på jordene, stell av dyra, snekker- og smedarbeid.

ligg, altså «Vikirdal».

Lenger oppe i dalføret finner vi Ivesdal som har navn etter «Ivir», et gammelt navn på Håfreiste, og dalen der vatnet ligg blir altså her «Ivirdal».

Følger vi denne tanken videre med navnegarder med -dal, har vi Ørsdal lengst mot øst.

Arkeologiske utgravinger her viser like gammel fast busetting som ellers i bygden. Vi kan derfor gå ut fra at Ørsdal også har vært en navnegard fra den første busetting, selv om navnet Ørsdal idag bare står som navn for hele dalføret.

Garden Ørsdal må plasseres ut fra det stedet i dalen det mest sannsynlig ville være naturlig å slå seg til for den første busettingen. Da peker Vassbø seg ut. Stedet ligg fritt til midt i dalen med kort vei til vatnet, og med fri sikt like til vatnets andre ende. På Vassbø må garden Ørsdal ha vært. Først senere når busettingen har spredd seg med flere gardar i dalen, har navnet Vassbø overtatt som navn på boplassen ved vatnet.

Nordre-bygden, det som omfatter gardene; Fuglestad i vest, Malmei i øst og Veen i nord, er en større gåte. Her finner vi ingen navnegard med -dal, og heller ikke dalsnavn for dalføret. Siden både Svelavatnet «Vikir», Hofreiste «Ivir» samt Ørsdalsvatnet «Ølrir» har navnesetting for dalføret der vatnet ligg, er det rimelig at det store Birkelandsvatnet på samme måte har gitt navnet på dette dalføret. Vatnets opprinnelige navn kjennes imidlertid ikke, så her kommer altså navnegranskingen til kort.

De fleste arkeologiske funn omkring Birkelandsvatnet finnes lengst i vest, dvs. i Birkeland – Fuglestad – området. Området ligg også lengst borte fra de nærmeste navnegardene Ivesdal og Maudal. Dette skulle tilsi selvstendig busetting i dette området. I tillegg antas garden Fuglestad ut fra navnet -stad, å være den eldste garden i området. Mye tyder derfor på at garden Fuglestad er eldste busetting i hele dette området, og altså sentrumsgard for hele Nordre-bygden.

Ordet Dalane, som idag nyttes for den sørligste regionen i Rogaland angir et område med mange daler. Ingen andre steder i dette området har så mange -dalsgarder som nettopp i Bjerkreim. Det er derfor nærliggende å anta at ordet «Dalane» har sin opprinnelse for Bjerkreim, men har siden fått betegnelsen også for de distriktene som ligger lenger østover.

I skriftlige kilder fra 1560-årene ser vi at bjerkreimsbuer da kalles «Dalemenn». Det må bero på de mange -dalsgarder som tidligere har vært sentrumsgarder i bygden.

Fra de 7 sentrumsgarder som her er nevnt; Tengedal, Fjermedal, Ognedal, Vikesdal, Ivesdal,

Fuglestad og Ørsdal har busettingen spredd seg videre utover.

Sentrum i bygden

Helt fra eldgammel tid har religiøse og juridiske gjøremål vært knyttet til bestemte samlingsplasser, slik også i Bjerkreim. Disse har endret seg gjennom tidene på samme måte som vi ser endringer idag. I dag er Vikeså samlingsstedet for flere gjøremål. Tidligere var Bjerkreim sentrum i bygden, og går vi enda lenger tilbake var Tengesdal samlings-plassen. Her lå den gamle tingplassen.

Ørsdal som religiøst sentrum

I Bjerkreim er det 3 gardsnavn som beinveies vitner om hellige steder. Dette er Hovland i Ørsdalen, Lille-Hovland i Nordre-bygden og Helland «Helgeland» i Søre-bygden. I tillegg har vi Eik i Ørsdalen som vitner om ett enkelt tre som har vært forbundet med religiøs kult, et hellig eiketre.

Av disse er det Hovland i Ørsdalen som skiller seg mest ut til å kalles et religiøst senter. Ordet Hovland angir at et gudehov har stått på stedet, mens Helgeland (Heilagsland) forteller om en viss tilknytning til hedensk kult, og Lille-Hovland har nok hatt en helt underordnet betydning.

Ørsdalsvatnet var en viktig ferdselsvei både på langs og på tvers. Tvers over vatnet ved Lauperak gikk den viktige ferdselsveien fra Jæren og østover. Videre har Ørsdalen vært en av flere innfartsårer til Sirdal, det betyr en viss gjennomfart i det dalføret. Ørsdalen har ikke vært noe avsidesliggende sted sett med datidens øyne, det vitner også de rike fortidsminnene om som finnes i dalen.

Det er slett ikke så rart at vi i Ørsdalen finner to navnegarder med forbindelse til gammel kult. Hovland har hatt gudehov og Eik har hatt et hellig tre. I dette dalføret med de høye og ruvende fjellene vil naturen oppleves mer intens, ikke minst i uvær når torden skraller mellom fjellssidene. Da føles behovet tilsvarende sterkt for både å blidgjøre gudene og å dyrke religionen. Gudehovet har stått i dalen nettopp hvor fjellssidene stuper bratt ned i dalbotnen.

Det er svært sannsynlig at gudehovet har hatt stor betydning for andre enn de fastboende i Ørsdalen, både ut fra den sentrale beliggenheten med kommunikasjon i flere retninger, og at det i vidstrakte omgivelser ikke finnes andre tilsvarende kultsteder i denne størrelse.

Vi må således anta at Ørsdalen har vært et svært gammelt og viktig religiøst sentrum, like frem til slutten av hedensk tid, og senere etter innføring av



Gudehovet i Ørsdalen slik det kan ha sett ut

Ørsdalen må ha vært et viktig samlings-sted langt tilbake i hedensk tid, sannsynligvis det aller første sentrum i bygden.



Fra Håvamål (vikingenes visdomsord):

*Gavmilde, modige
menn lever best,
aler sjelden sorg;
men uslingen tror
at alt er farlig,
den gjerrige gruer for gaver.*

Hester var kloke dyr

Islandshesten er den opprinnelige norske hesterasen. Den hadde vikingene med seg til Island når de erobret landet og den har fremdeles beholdt sine gode egenskaper.

Hesterasen har utrolig gode evner til å ta seg frem i ulendt terreng. Den er således en særdeles god ridehest i vårt terreng. Hesten er sterk og hardfør, og har gangarten «tølt» ekstra, i forhold til andre hesteraser. Gangarten gjør at hesten beveger seg uten ryggbevegelser når den springer, slik at ridningen blir behageligere.

Vi må bare beundre kløvhesten når vi ser de gamle, ujevne og kronglete veier hvor den tok seg fram, og må tro at det bare gikk i forsiktige skritt. Men det finnes samstemmige vitnesbyrd om at bakker og heier ble tatt i raske trav både med en og to i salen.

Kløv- og rideveiene gikk over myrer, sørpehull og klopper med spredte gangsteiner. Det fortelles at hestene trådte over steinene like sikker som en gutt – En bonde i Bjordal måtte over Lone. Han gikk i prammen og rodde over, hesten kom svømmende etter, lydig og villig. Den syte ikke med å gå i vannet, skjønt det en kald høstdag måtte svi i skinnen. Eksempelet viser oss en hesterase tilpasset for sin tids forhold og behov.

kristendommen har gudehovet nok blitt avløst av en stavkirke.

Andre har pekt på at det etter all sannsynlighet har stått en stavkirke i Vikesdal – Eikeland – området og en annen på Tengesdal. Men det er minst like sannsynlig at det i tillegg har stått stavkirke i Ørsdalen, med den religiøse bakgrunnen stedet må ha hatt. Vi finner mange eksempler omkring i Norge på at gamle kultsteder fortsatte som samlingsplass etter at kristendommen var innført fra ca. 1050.

De eldste ferdselsveier

Den eldste ferdselsveien nord gjennom bygden går oppover hovedvassdraget. Her vandret de aller første veidemennene, om ikke langs hele elvelengden, så ihvertfall stykkevis. Slik ble det etterhvert bestemte veitrukk de fulgte der det var lettest å ta seg frem. Etterhvert som det ble fast bosetting oppover vassdraget forandret gangstiene seg til å gå mellom der det bodde folk, fra boplass til boplass.

I gammel tid hadde sosialt samkvem mellom boplassene langt større betydning enn i dag. Det var den tids nyhetsformidling. Derfor oppstod faste veiforbindelser med båtplaner for å komme seg over elva til neste bosted. Slik oppstod det vi kan kalle en hovedferdsellinje gjennom bygden.

I vikingtiden var Tengesdal sentrum i bygden. Her ble det holdt ting, og da samlet folk seg her. De kom fra den øvre bygden og fulgte ferdselsveien langs vassdraget. Fra Veen gikk ferdselsveien til Sundvor, derfra over Storavatnet i båt, ut Ivesdal-dalen til Ivesdal og Eikeland, langs Hofreistvatnet, i båt over elveosen, og så ned lia ved Hegelstad, fram til Hamone på Vikesdal, og ut langs østre side av Svelavatnet til elveosen. Her kom folk fra Nordgarane, Skjæveland, Svela og Vikeså over med båt til østsiden like ved elveosen.

Så gikk ferdselsveien videre under Bakkane, over Holmen, i båt over Oreelva, framom Oremo, ut Oreskaret til Bjerkreim.

Her kom folk fra Ørsdalen som rodde vatnet. Så til Bjerkreim, i båt over Fjermedalshølen, forbi Fjermedal til Apeland. Herfra kom også folk til fra Heiagardane og Ognedalskretsen framom Versland. Så var det i båt over elva til Vinningland, og langs elvas østre side til Tengesdal, den siste av i alt 7 båtplaner nedover vassdraget.

Ferjeplasser i vikingtiden

Vi vet at vikingene hadde velutviklede båtbyggerkunnskaper. For dem var det en enkel sak å bygge de båtene de hadde bruk for. En sikker overfart

over elva var viktig for alle som bodde langs vassdraget. Derfor må vi tro at de hadde en vel organisert ferjedrift over elva.

Den sikreste overfarten var at det alltid fantes 2 båter, alltid en på hver side av elva. Dermed var det først en rotur over for å hente den andre båten, bringe den første tilbake og så ro over med den siste. Det gav to ekstra roturer, men hva betydde vel det i forhold til at en alltid kom over elva når en ønsket. Båtbygging og vedlikehold var nok et viktig emne på tinget på Tengesdal, får vi tro.

På Tengesdal er det blitt funnet restene av en båt fra 800-tallet som hadde ca 200 båtagnler. Det sier noe om størrelsen. Båten måtte kunne ros av en person, men trengte sjelden bære mer enn 4-5 voksne personer om gangen, for ved større overfart ble begge båtene nyttet i skytteltrafikk. Slik passet en middels stor robåt utmerket.

Ofte ble også dyr drevet langs ferdselsveien. Jamvel fantes det også ridehester på enkelte av gårdene. Det vitner et funn av et hestebissel på Sundvor om, fra 900-tallet. Hesten, og dyr med, måtte svømme over elva etter robåten, om ikke vadestedene ble nyttet.

I vikingtiden gikk den viktige ferdselsveien fra Jæren og østover landet tvers over Ørdsalsvatnet. Den gikk over vatnet fra Skåredalen til Lauperak. Her er det ganske åpenbart at det alltid har ligget en båt på hver side. Men her er overfarten ganske lang så det er mest sannsynlig at det var folkene i Lauperak som sørget for å bringe båten tilbake.

Bjerkreimsgarden

Fjermedal er den eldste sentrumsgarden i denne del av Bjerkreimsbygda. Sekundære sentrumsgarder er Bjerkreim og Holmen (Østre Gjedrem). Fra disse sentrumsgardane har busettingen spredd seg til randgarder omkring. Randgarder til Bjerkreim er Vinningland, Sagland, Åsen, Efteland, Odland, Netland, Sætre, Hytland og Tjørn.

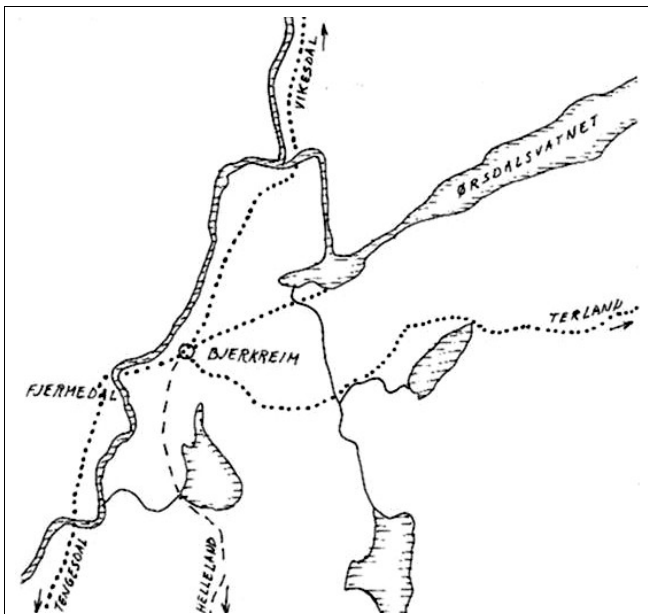
Fra arkologiske utgravninger viser den eldste sikre busettingen på Bjerkreim å være fra 400 e.Kr. Vi må anta at Bjerkreimsgarden har vært bebodd sammenhengende fra den tid og til idag, ikke minst siden garden har hatt en sentral plassering, og med alle landområdene som hørte til. Bjerkreim er altså en svært gammel gard.

Bjerkreimsgarden som knutepunkt

Der er 4 gamle hovedferdsellinjer som møtes på Bjerkreim. Ferdselsveien oppover vassdraget, over Holmen til Vikesdal, og videre oppover bygden, og ferdselsveien nedover vassdraget, om Fjermedal, Apeland, Vinningland til Tengesdal. Så har vi



Det har vært mange faste ferjeplasser i Bjerkreimsvassdraget



De gamle ferdselsveiene (prikket linjer) møttes på Bjerkreim. Stiplet ferdsellinje fremkom etter at kirken ble bygget på Bjerkreim i slutten av 1300-tallet

ferdselsveien østover om Netland, Tjørn og videre forbi Terland, samt ferdsel på Ørsdalsvatnet.

Bjerkreim må ganske tidlig ha overtatt som et viktigere sentrumsgard enn Fjermedal. Bjerkreim har hatt en mer sentral beliggenhet, og også med større landområder enn Fjermedal.

Etter at kristendommen ble innført fikk vi etterhvert 3 religiøse senter i bygden, hvor det antas å ha stått stavkirker; Tengesdal lengst i sør, ellers i Vikesdal /Eikeland området, og i Ørsdalen.

Etter Svartedauen i 1349 med stort mannefall, vart det rådløst å holde så mange kirker. Heskestad, Helleland og Bjerkreim vart slått i sammen til et prestegjeld, og det vart reist ny kirke på Bjerkreim, omkring 1370-80. Med utgangspunkt i de 3 forrige stavkirkene, ble nemlig Bjerkreim det mest sentrale stedet for alle. Her møttes ferdselsveiene fra alle de tidligere kirkene.

Presten ble fra da av boende på Helleland, og dermed kom en ny ferdselslinje til, det som senere ble betegnet som «Presteveien» fra Helleland til Bjerkreim. Bjerkreim var dermed blitt et enda viktigere knutepunkt.

Tingstove på Bjerkreim

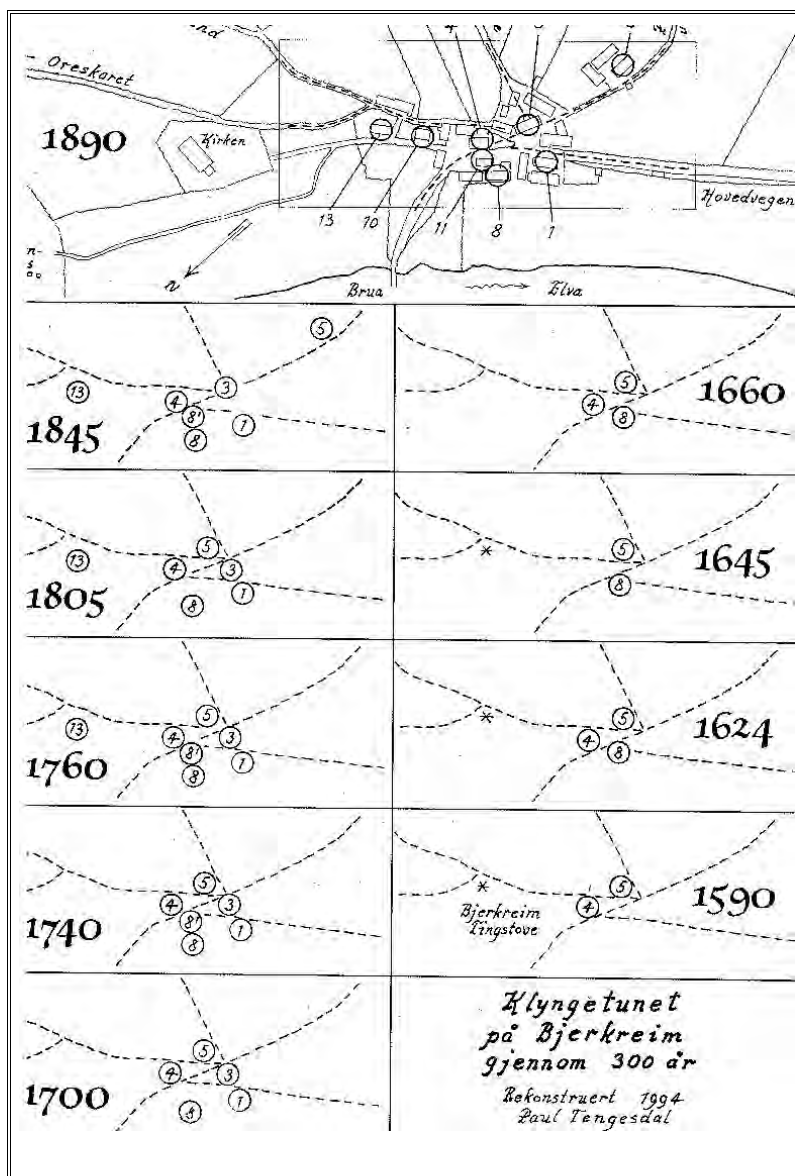
Sannsynligvis har det stått en tingstove på Bjerkreim på 1600-tallet. Det kan ikke bevises beinveges, men mye taler for det.

I tingbøkene kan vi lese stedsangivelser som; - på Bjerkreim tingsted – Egersund fjerdingsting på Bjerkreim – Bjerkreim skipsredeting på Bjerkreim – på Bjerkreim rette tingsted – på Bjerkreim berammede tingstue – på Bjerkreim tingstue.

Med kirken på Bjerkreim som sentrum i bygden og kongens gods like ved, var det naturlig at tingstuen ble plassert nettopp her, kanskje like sønnenfor kirken. Da kunne de ringe med kirkeklokkene når tinget var satt, slik som skikken var og loven tilsa.

Klyngetunet på Bjerkreim

Kart fra 1894 viser klyngetunet før det vart oppløst ved utskiftingen like etter. Ved å følge eiendomsoverdragelsene bakover i tiden lar det seg gjøre å rekonstruere tunet, trinn for trinn, tilbake like til 1500-tallet, og finne hvor og hvordan tunet da var. Vi finner da to bruk på Bjerkreim, det ene ligger mot nord og det andre mot sør.



Tun-utviklingen på Bjerkreim

De tidligste kjente eierne var Ivar og Anund i 1519. Ivar har sitt våningshus i nord, og Anund sitt i sør. De øvrige bygningene som hører til er det uråd å fastlegge plasseringen av.

Det kan også provast at denne plasseringen er riktig ad forskjellig vis. Først og fremst viser kartet av 1894 at ferdselsveien mot øst, ca 100 meter fra tunet, har en sørlig krumming mot tunets ytterkant,

og at denne del av veien må altså være omlagt på et senere tidspunkt. Trekkes en rett linje vil imidlertid veien ende opp nøyaktig midt mellom det søre og det nordre våningshuset. Dette midtpunktet ligger dessuten rett opp av elva, nettopp hvor det har vært båtstø for overfart over elva, før brua ble bygget. For det tredje er det rimelig at begge bruk var vendt mot elva, og plassert straks innenfor åbråtet, for å ha kort vei til elva for vannhenting, vaskeplass og lignende.

Den første Bjerkreimsbrua bygges

I Bjerkreim er det god gammel tradisjon med dugnadsarbeid. Slik har det vært i uminnelige tider, og slik er det fremdeles.

For nokså nøyaktig 400 år siden ble det satt igang et stort dugnadsarbeid. Den første brua over Bjerkreimselva skulle bygges, og det var litt av et byggeprosjekt sett med datidens øyne.

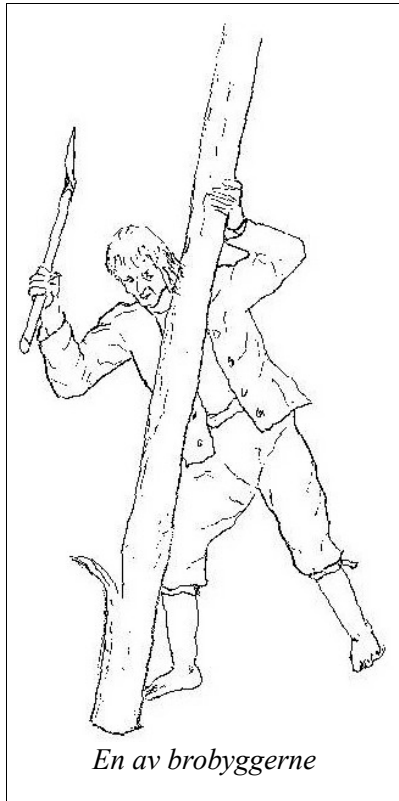
Nøyaktig i hvilke år den første Bjerkreimsbrua ble bygget kjenner ingen. Fra skriftlige kilder er brua først nevnt i året 1619. Da får vi vite hvem som skal være skysskarer, «en nord i bygden, og en sønnenfor broen». Men det er trolig at brua ble bygget noe tidligere.

Vi kjenner til at det utetter på siste halvdel av 1500-tallet kom til en rekke gårdsbruk i Bjerkreim. Mange gårdsbruk som hadde ligget øde helt fra Svartedauen i 1349, ble da dyrket opp igjen. Befolkningen økte sterkt, og det ble mer påtrengende å komme seg over elva uten stadig å måtte bruke båt. Det var særlig på kirkesøndagene når folk fra hele vestsiden av vassdraget skulle over elva, at tanken om bruforbinding ble drøftet. Det var slett ikke lett å passere elva om høsten under flom, og vinterstid kunne det også være farefullt når isen lå nesten midtløps.

Hva som puffet det hele i gang er ikke lett å si. Myndighetene hadde også et ord med i laget, siden hovedferdsellinjen gjennom bygden var begynt å gå over elva her.

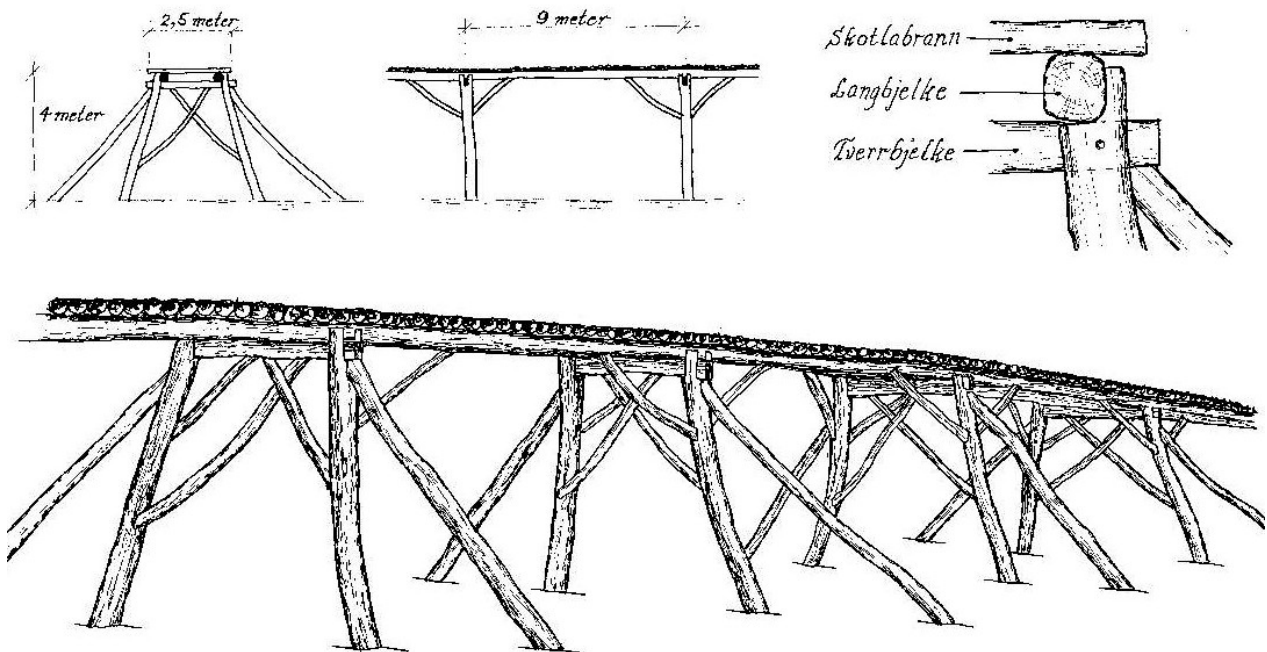
I Magnus Lagabøtes Lov av 1276 heter det at de som eier jorden på begge sider av en elv som krysser landeveien skal sette opp bru, så sant de makter det, eller lage til flåter med dragtau til begge landsider, eller nytte pram. Det er helt utenkelig at det er bygget bru etter dette påbudet. Dette har neppe grunneierne maktet da. Derimot har de mer sannsynlig nyttet pram med dragtau. I hølen nedenfor Bjerkreimsbrua ser vi ved liten vannføring tydelige merker etter det som kan være tidligere pramstøer.

Det var altså ikke bare bygdefolk som nyttet denne overfarten. Når så mye folk jevnlig krysset over leva, så måtte det også av og til gå galt. Vi



En av brobyggerne

kan bare tenke oss hvordan det var å sitte i kirken dersom det like før hadde skjedd en drukningsulykke blant kirkefølget.



Bjerkreimsbrua, slik den ble bygget

Om vi antar at brua ble bygget omkring året 1615, så er vi ihvertfall nokså nærme sannheten. Hvordan byggearbeidet foregikk vet vi ikke, men at det har hjulpet til erfarne brubyggere fra andre deler av landet er ihvertfall ganske visst. Tilsvarende bru fantes ikke i Bjerkreim, og heller ikke i de nærmeste kirkesokner.

Det har blitt oppført en såkalt stolpebru, og da trengs det 6-7 brukar for å komme over elva. Mest sannsynlig ble materialene hugget i Bjerkreimsskogen, på kongens eiendom. Her fantes godt med eiketømmer til stolpene som skulle stå i elva, og til langbjelkene som skulle hvile på brukarene. Stokkene ble kjørt frem til elvebredden vinterstid, så var det bare å vente til midtsommers når vannføringen var på det minste, da var det heller ikke så kaldt å arbeid ute i vannet.

Det var bare når elva var på det minste det lot seg gjøre å feste brukarene i elvebunnen, så arbeidet måtte organiseres godt i den tiden. Gravingen i elva gikk lett, det var bare å holde pusten, dykke ned, få tak i steinene, og la strømmen føre dem vekk. Når stolpehullet var klargjort ble stolpen reist opp, holdt på plass av to støttebjelker og skjøvet ned i hullet. Når stolpen var kommet i den rette skråstillingen ble stolpehullet fylt igjen med stein, helt opp, og så ble det bygget opp enda mer stein omkring stolpen.

Stolpene ble etterhvert forbundet med hverandre, og langbjelkene som skulle hvile på brubanen kom på plass. Brukonstruksjonen begynte etterhvert å ta form og viste godt igjen i landskapet. Brua ble anlagt på samme sted som nåværende bru-forbindelse.

Til gangbane på brua ble det lagt stokker, de såkalte skotlabrannane, på tvers oppå langbjelkene, inntil hverandre, anføttes, snudd rotenden og topp hver sin veg annen hver gang. I midten oppå der igjen ble det lagt noen tilhogde langbord som var «hestagangen». Dermed var brua ferdig til å tas i bruk. Rekkverk på sidene ble aldri nyttet i eldre tider.

Ett slikt byggverk må i den tiden ha fortont seg som det rene mesterverket, og vakt beundring i vide kretser. Den som kjenner Bjerkreimselva vet hvilke enorme vannmasser som er i bevegelse under de store høstflommene nettopp her brua ble bygget. Da var det nok bare så vidt brubanen var over vannflaten. Om byggmesteren fikk ødelagt ettermålet sitt den første høsten eller vinteren, nei det vites ikke lenger.

Flere Bjerkreimsbruer

Sammenligner vi opplysninger som finnes om ulike trebruer i Bjerkreim i forrige århundre så vet vi at de måtte repareres i gjennomsnitt hvert 15 år. At flom og isgang har tatt Bjerkreimsbrua flere ganger kan vi også regne med. Slik ble brua reparert eller gjenoppbygget like frem til slutten av 1800-tallet, det vil si gjennom 275 år.

Da kom en ny tidsalder, vi fikk hestekjøretøyenes tidsalder, og det ble nødvendig å bygge en helt ny, bredere, og mer tidsmessig bru. Den ble ferdig i 1878, og var anlagt like ovenfor nåværende Bjerkreimsbru.

Brukonstruksjonen var betydelig forbedret, riktignok var dette også en trebru, med 5 brukar ute i elva. Brubanen var plan og jevn, og brua hadde rekkverk på begge sider, så det var ikke så rart at dette ble den nye samlingsplassen for dansemoro i bygda. En av de siste spillemennene på brua var Martin Berland på Heia (bror av forfatterens morfar) som opptrådte jevnlig med sitt trekkspill.

Dette ble den siste trebrua over elva. Fortsatt kan en se restene av brukarene i elva ved liten vannstand.

Trebrua ble stående til neste tidsalder, til bilkjøretøyenes. Da duget heller ikke denne brua lenger, den måtte vike for en enda mer tidsmessig brukonstruksjon, en betongbru. Denne ble oppført i 1922, og er fortsatt i bruk.

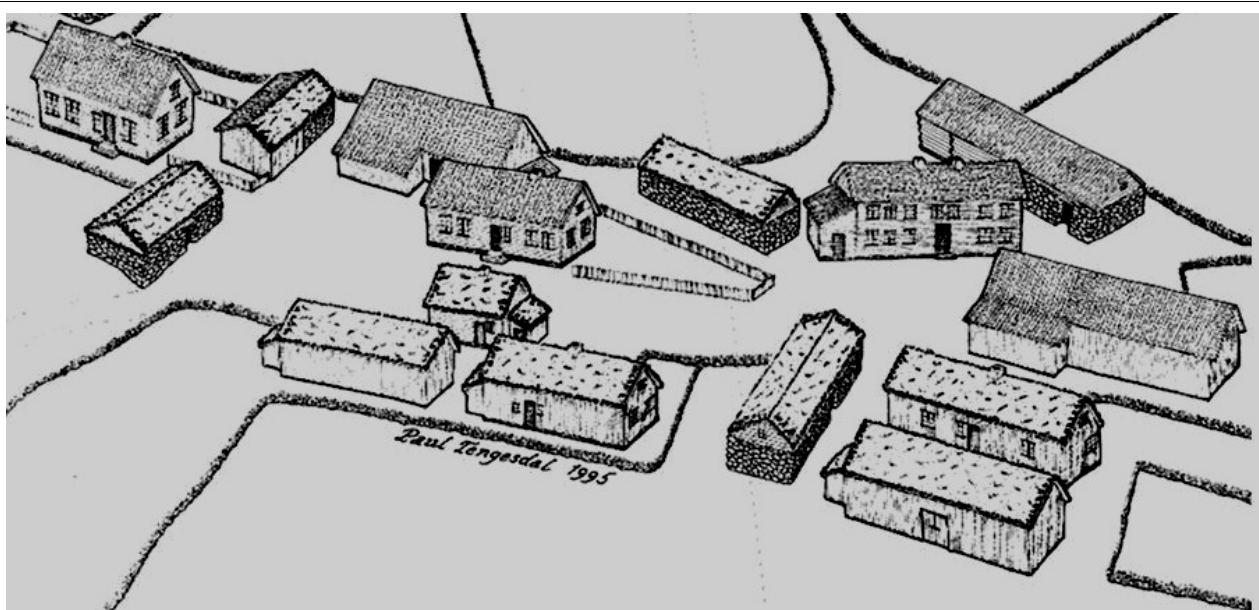
Utviklingen har ikke stoppet med det. Idag suser biltrafikken over Bjerkreimselva sønnenfor



Den andre Bjerkreimsbrua ble bygget i 1878. Vi ser Bjerkreimsgarden i bakgrunnen.

Bildet er tatt 1896 av A. Flak

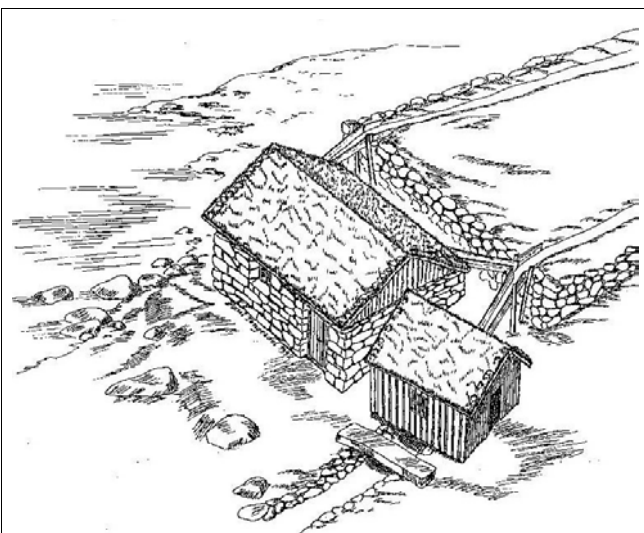
Bjerkreim sentrum, langs den nye Europaveien, 3-4 sekunder tar det bare å passere. Mange ser neppe at de passerte Bjerkreimselva i det hele tatt, og ytterst få vet at dette er den fjerde Bjerkreimsbrua som er bygget over elva.



Bjerkreimstunet 1875

Bruk nr. 5 ligger til høyre utenfor tegningen, og bruk nr. 13 ligger utenfor til venstre. Den store to-etasjes hus-bygningen er det eneste bygget i tunet som fortsatt står, ellers er alt nedrevet. Bygget helt til venstre er den første faste skolen i Bjerkreim som stod ferdig i 1856. Ny ble satt opp lenger mot kirken etter utskifting i 1899 og nedrevet da nåværende skole stod ferdig i 1961. Det lille huset midt i Bjerkreimsgarden ble fjernet på 1950-tallet som det siste.

Se også Bjerkreimsboka, side 126 og 127



Kvernhus og stampehus slik de har stått inntil Skjævelandsåna på Vikeså. Nå restaurert og tatt vare på. Tegningen utført etter ønske fra Tønnes Vikeså 1992.

Kvernfall på Bjerkreim

Fra naturens side er ikke Bjerkreimsgarden utstyrt med vannfall nærme garden, til å anlegge noe kvernsted. Det nærmeste naturlige vannfallet som tilhører garden er i Sokseåna, nesten 2 km hjemmefra. Men dette vil neppe være det første sted et slikt anlegg plasseres.

De første vandrevne kverner i Norge ble anlagt allerede i vikingtiden, men der var neppe noen slike anlegg i bygden så tidlig.

Fjermedalsgarden, rett over elva, har velegnet vannfall like ved. Garden regnes blant de eldste av sentrumsgardane, så det er godt mulig at et tidlig kvernsted har blitt anlagt her og nyttet av andre gardar omkring. Tross alt var en vandreven kvern en omfattende innredning, med kvernsteiner, vasshjul og vannrenner, og har ganske sikkert blitt utnyttet av flere enn bare til gardens eget behov. Her får vi tro at Bjerkreims-oppsitterne fra først fikk malt sitt korn med vannkraft.

Det har ganske sannsynlig også vært kvernsted i

Sokseåna i tidligere tider. Kanskje det allerede før svartedauen (1349) var blitt anlagt egen vandredrevne kvern der.

Dette har vel neppe vært den beste løsningen, hverken å male kornet på Fjermedal eller i Sokseåna.

Straks innenfor Bjerkreimsgarden rann det nok flomvann fra monane innover fra Odland til å dra en kvern i nedbørsperioder. Her, i fallet ned mot Bjerkreimselva ble så neste kvernsted anlagt, når vandredrevne kverner var blitt mer «allemannseie», utpå 1500-tallet. Da ble det demmet opp, slik at vannet samlet seg som en «innsjø» og ble tilgjengelig i en lengere periode enn gjennom selve flomtiden.

Dette kvernstedet på Bjerkreim var absolutt det beste, så nærme garden som det lå, viss ikke det var for vannmangelen i tørkeperioder. Derfor kom det på tale å grave en godt 100 meters kanal på Odland, og tilføre vann fra Årdalsbekken. Dette kom oppsitterne på Bjerkreim overens med oppsitterne på Odland om i 1676. Da betalte de 9 mark for rett til kvernvann, og anla en kvernedam som ledet dette vannet utover mot Bjerkreim, sammen med det øvrige overflatevannet.

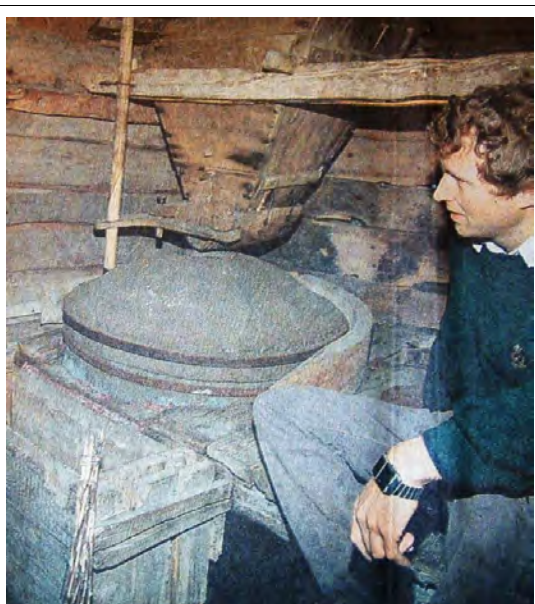
Ikke så mange år etterpå, i 1682, ble det innbyrdes uenighet mellom oppsitterne på Bjerkreim om kvernedammen de seg imellom hadde anlagt inne på Odland. Men de fikk ihvertfall tinglyst kjøpebrevet sitt i 1685.

Så går det 35 år (til 1720) før vi hører mer om kvernevannet. Da har nok kjøpebrevet fra 1676, og hva det handler om, gått mer eller mindre i glemmeboka. Bjerkreims-opsitterne har tatt vann til andre årstider enn det som var fastsatt i avtalen, for eksempel til drikkevann for bufe i tørkeperioder, eller latt vannet renne mer eller mindre fritt gjennom hele året.

Om det er jordskader som har oppstått, eller det rett og slett er erstatningsbeløpet som synes å være blitt for lite, vites ikke, men ihvertfall anlegger oppsitterne på Odland sak i 1720.

Opsitterne på Bjerkreim la da frem kjøpebrevet sitt fra 1676. Dette ble lest opp i retten, og oppsitterne på Odland sa seg fornøyd så sant oppsitterne på Bjerkreim levde etter innholdet i brevet. Dommen ble at oppsitterne på Bjerkreim måtte innrette seg etter kjøpebrevet.

Siden har igjen vannet fått renne mer eller mindre fritt gjennom hele året, og blitt nytt til drikkevann for både folk og fe. «Kvednabekken di Bjerkreim» som dyrlege Kjos Hansen uttrykte det i en annen forbindelse i avisen Stavangeren 14.9.1922, har i dag en helt annen betydning enn det som den ble anlagt for. Den vil neppe kunne



Alle kvernhusa på Bjerkreim ble nedrevet i 1950-åra, og terrenget er senere sletter ut.

Her ser vi Per Spødervold i det gamle kvernhuset på Spødervold som er tatt godt vare på siden 1700-tallet.

Foto: Egil Eriksen, Stavanger Aftenblad

fjernes selv om det foreligger domsavsigelse på at vannet bare skal nyttes til kvernevann.

Tømmertransport fra Ørsdalen

Det er lite kjent og omtalt at det tidligere har vært tømmerdrift i Dalane, og hvordan tømmerdrifta har foregått. Her følger et bidrag i så måte.

Vi kjenner til at konsul Tønnes H. Puntervold, Egersund i 1850-åra drev tømmerfløting i Bjerkreimsvassdraget fra Malmei til Tengsereid. Men dette ble ikke noe suksess og vart fort avsluttet. Bortsett fra denne prøvedrifta har Bjerkreimselva aldri hverken før eller siden blitt nytt til tømmerfløting. Alle som kjenner elva vil straks se at slik fløting er både risikabel og må bli lite lønnsom. Det fant også konsulen fort ut.

Men vi vet fra sikre kilder at det har foregått tømmertransport i området. Vi vet også at det har foregått tømmertransport fra Ørsdalen og ut til kysten. Det sikreste beviset finner vi i en riksregistrant utstedt av kongen i København i 1633, hvor det legges ned forbud mot å ta ut tømmer fra «Egeskove i Stavanger Len» blant annet fra «Eigeren» og «Ørisdals Skov» og flere andre «udi Dalerne», da eike tømmeret fra de nevnte skoger skal brukes til «vores Flaades Bygnings Fornødenhet». Eike tømmeret i Ørsdalen skulle altså spares til kongen sine krigsskip.

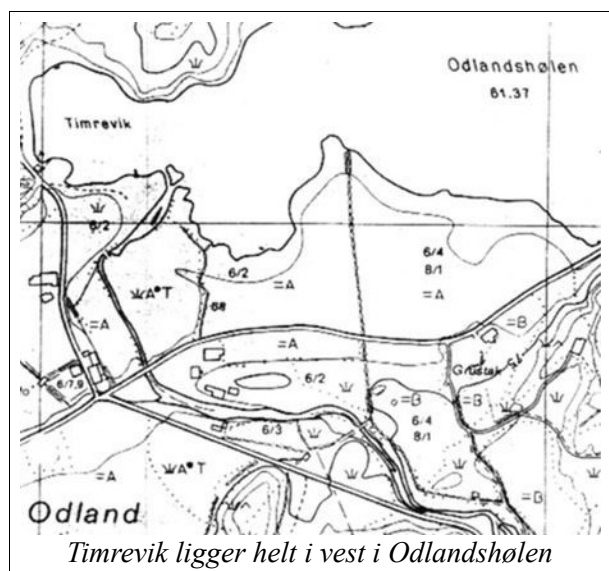
På den tiden har det altså vært så pass stor eikeskog i Ørsdalen at den har hatt myndighetenes interesse. Samtidig kjenner vi til fra gamle regnskaper for Egersund kirke at tømmeret kom fra Ørsdalen når kirken måtte repareres på begynnelsen av 1600-tallet. Under arbeidet viste det seg at den gamle kirken var så skral at ny kirke måtte bygges. Arbeidet med dette startet få år etter. Også da kom en del av tømmeret fra Ørsdalen. Til kirkebygging ble det vesentlig nytter furetømmer.

Vi vet altså at det har vært både eikeskog og fureskog i Ørsdal-dalføret på den tiden. Hvor skogen har stått vet vi ikke, mest sannsynlig gjelder det skog langs selve Ørsdalsvannet, trolig i Landsdal og Skåredalen. Fra gammelt av var Landsdal vidt kjent for gamle og mektige eiketre.

I Odlandshølen utenfor Ørsdalvannet finner vi en vik helt mot vest som kalles «Timrevik». Vika har ganske klart sitt navn fra en opplagsplass for tømmer. Plassen ligger helt utenfor de gamle innmarks-jordene på Odland, er slett og ligger slik til at vegen videre fra vannkanten har slak stigning oppover. Med andre ord, den perfekte lagringsplass for tømmerstokker.

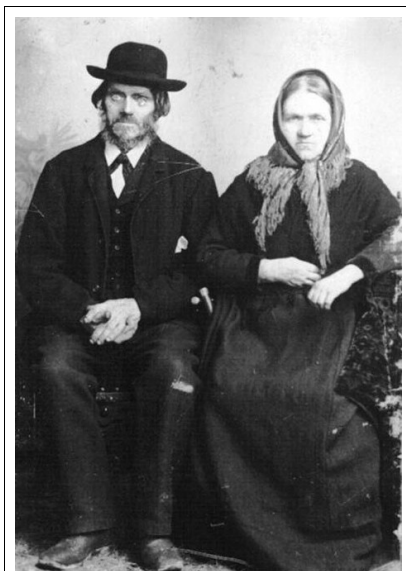
Tømmeret har altså blitt fløtet ut Ørsdalsvannet, gjennom Odlandshølen til Timrevik hvor det har blitt lagt på land for videre transport landeveien.

Selv om det fra tidligere tider har vært kjent tømmerproduksjon innen Bjerkreimsvassdraget, har ikke Bjerkreimselva blitt nytt til tømmerfløting.



Timrevik ligger helt i vest i Odlandshølen

Husbyggingen omfattet også arbeid med å lage både dører og vinduer. Alt ble laget for hånd til det enkelte bygg.



Peder Pederson, f. 1821, og Torgjerd Gurie, f. 1829, bodde på Skjæveland, Versland og Apeland som husmann familie. Han var skomaker slik som far sin. De fikk 9 barn hvorav 6 voks opp. I gårds-museet finnes en kaffetrille og en stangvekt etter dem. De var Bertha sine tipp-oldeforeldre. Vi ser at Peder har en øyeskade. Han fikk en staur i øyet i sin ungdom, og ble dermed merket for livet.

Denne landeveistransporten foregikk på sledeføre vinterstid, først til Bjerkreim, videre om Berse, til Vinningland, til Søre-Tengesdal over Fotlands-vannet til Haganeset på Tengsareid. Derfra til Tengsavågen – et gammelt handelsted i Egersund.

Håndverkerne

Litt om husflid og håndverk og om flittige og selvhjulpne mennesker før i tiden.

I Bjerkreim har det vært håndverkere av mange slag. Det var smeder, folk som kunne trearbeid, skomakere, andre som arbeidet med skinn og horn, husflid, veving osv. Alle er nå forlengst borte.

Smeden hadde et tungt arbeid. Jern og steinkull måtte hentes lang vei fra Egersund og trekull til herding og lønning av jernet måtte hentes fra blant annet Ørsdal-skogene hvor det var kullmine. Hver søndag når det var prek i Bjerkreimskirken kom gjerne smeden med et halv tjue sigder under armen og en pose hesteskosaum. Sigdene stakk han under trøya med «krøllen» under armen. Omsetningen gikk ellers for det meste i Egersund, hvor ljà-smedene gikk i gatene med jernet under armen, og av og til klinget i en kubjelle, for å henlede oppmerksomheten.

Her følger en prisliste på smedarbeid fra 1870-åra (beløp i kroner):

Ljå	1,00
Sigd, uslipt og uskjefta	0,80
Kniv uten skaft	0,40
Kniv med skaft og slipt	0,60
Sakser	1,60
Økser etter vekt	0,40 pr. mark
Spadejern (for trespader)	1,00
Greip etter vekt	0,35 pr. Mark
Hesteko sett	2,40
Enkel plog (grindaplog)	15,00
Messing skeiser, ett par	4,80

De dyktigste smedene prøvet seg også på vanskeligere arbeider som låser, dør-beslag og lignende som krevet store fagkunnskaper. Alt smijernverktøy laget smeden selv til eget bruk.

Tre-arbeid var hovedsakelig mannfolk-arbeid. Vinterstid ble det gjerne laget tresko som salgsvare. De ble forarbeidet helst av vinterhoggen bjørk. Stassko ble laget av osp eller or, da disse var så mye lettere å gå i, men også mye lettere å slite ut. Om vinteren satt de gjerne i ovnskroken i stova for der var lunt og varmt. Og det var et renslig arbeid, både å arbeide med tresko og med sopolimer, det gav en vellukt av bjørk, så det var en nytelse å komme inn i et sådant rom.

Treskjeer ble også arbeidet for salg. De var helst av bjørk, det var den rensligste tresorten. Auser ble

arbeidet på samme måte. Skulle de være finere ble barlind brukt. Barlind bruktes dessuten til høvelstokker, garnnåler og torv-voll-kroker da barlind er så uforgjengelig for råte.

Kiba var meget alminnelig, da nesten alt måtte bæres på ryggen. Bunnan er av bjørk, sidene av hassel og håndtakene av rogn. Forøvrig ble det laget en rekke bruksgjenstander som; melkekoller, smør amrer, flatbrødkorger, holker, stamper og kjær, ausekar, hegle og klaver, åker-river, fengjeriver, ljàorv og spa-skier (trespader). Det ble nyttet alle tenkelige tresorter, hver til sitt bruk med de gode egenskapene som den enkelte tresorten hadde. En viten som var nedarvet i generasjoner, men som forlengst er borte.

Skomakerarbeid var et håndverk som ble drevet av «omgangs-skomakere» som gikk rundt omkring på gårdene. Skomakeren holdt seg selv med skomakerverktøy, men bonden holdt lær. Av tørr bjørkeved ble det laget såkalte sole-pinner og hæl-pinner som nyttes innsydd i skoen. Disse ble laget for hånd inntil ferdigproduserte kom i handel fra 1850-årene.

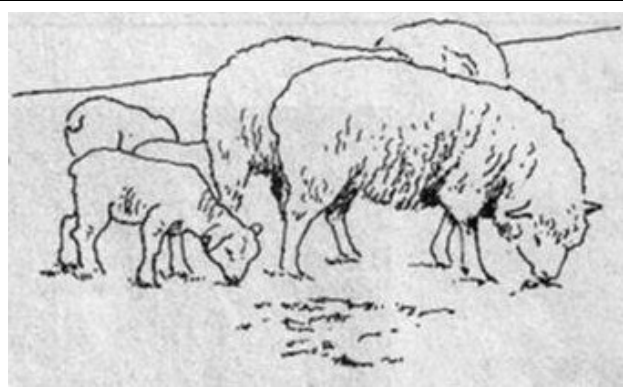
Alle huder av storfe, geiter og sau ble garvet heime. Garveprosessen var lang og omstendelig, det gikk gjerne $\frac{3}{4}$ år før huden var ferdig. To saue-skinns ble sydd sammen til «hid», den tids melsekk, hvor begge halsene dannet «kjeften», og for- og bakbein var feste for «fatlan», for hiden skulle jo bæres på ryggen.

Av horn ble det arbeidet forskjellige gjenstander. Det var krutt-horn hvor kruttet oppbevares under jakten, lu-horn som ble nyttet under gjæting for å skremme ulv og bjørn, såpehorn for oppbevaring av grønnsåpe, morr-struter for arbeid med pølser, horn-auser og horn-skjeer, klæ-knagger og knapper.

Av ku-vomma laget de til sjålykter, firkantede hånd-lykter til å gå ute med, når de f.eks. skulle stelle i fjøset om kvelden. Av kuhale-hår laget de til melkesil. De heklet en firkantet lapp som de la i bunnan av et «sil-tre».

Arbeidet med ullen var især kvinnenenes. Ved siden av matlagingen var det deres hoved-beskjeftigelse å spinna, spøta og veve hele vinteren gjennom og mange steder også om sommeren mellom vinnene. Husmoren var den første om morgenen og den siste om kvelden.

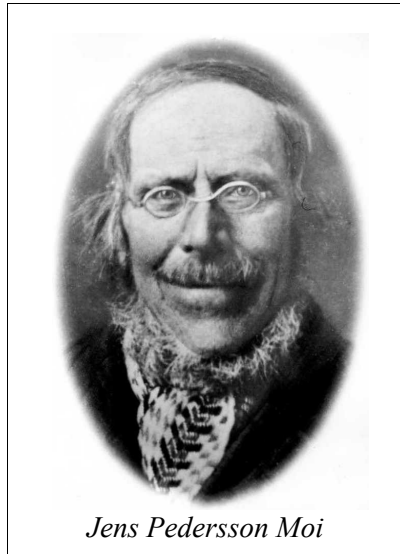
I Bjerkreim var det ofte slik at alle deltok med spøtet, også mannfolkene. De fleste spøtte for å selge på høstmarken i Egersund og i Stavanger. Da traff de folk østenifra, og disse kjøpte som regel alt. De spøtte ikke bare heime, men også når de var ute. Slik kunne en treffe på folk med spøtet i hendene mens de var ute og gikk.



Sauen har alltid vært et viktig næringsgrunnlag i Bjerkreim

I Bjerkreim strikket de ikke bare inne, men også når de var ute og gikk.

Jens Pedersson Moi og Siri Larsdatter Helland



Jens Pedersson Moi

Slektsregister:

Familie nr. I

Jens Pedersson Moi, ættetavle 1

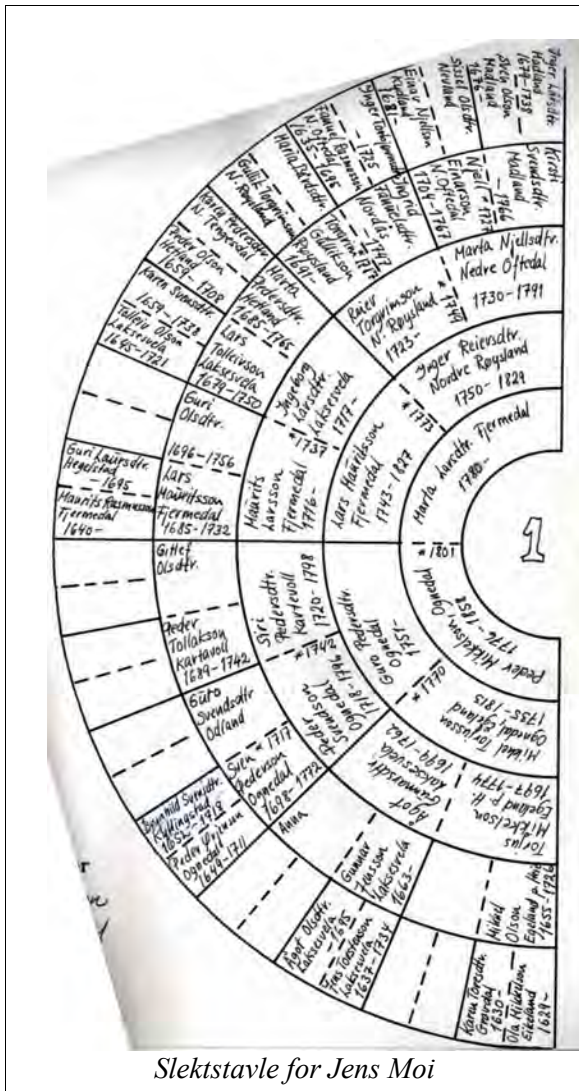
Siri Larsdatter Helland, ættetavle 2

De giftet seg 1855. Jens var f. 1814 og d. 1893. Siri var f. 1832 og d. 1878. I ungdommen var Jens kramkar. Han selde tøyvarer kringom på gårdene i Bjerkreim. I 1847 overtok han bruk nr. 1 på Moi i Bjerkreim. Der budde han aleine til han giftet seg åtte år senere.

Jens og Siri budde på Moi til 1875 og fekk alle sju barna der. De kjøpte bruket til Tybring på Tengesdal for 4000 speciedaler og flyttet inn i det store heimehuset den 14. april 1875. Sønnene Peder og Lars fekk hjemmelsbrev på bruk nr 1 i samband med skifteoppgjøret etter mora i 1889. Brødrene delte så bruket. Lars fekk bruk nr. 2 og Peder, eldste sonen, overtok bruk nr. 1. I 1875 når de kom til Tengesdal hadde de tjeneren Judith Pederdr. fra Vetteland i Ogna, Adam Omundsen var innerst hos dem sammen med handverkeren Hans Larsson Hustoft.

Barn:

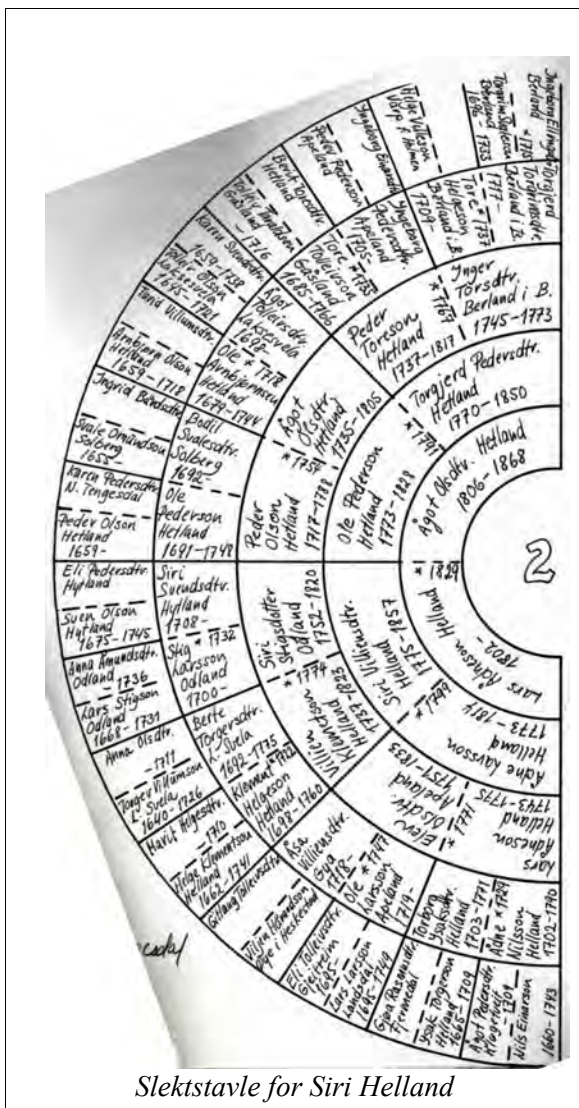
- I.1. Marte f. 1856 og d. 1874 på Moi
- I.2. Peder f. 1858, gift 1886 med Malene Olava Versland (foreldrene til Torleif)
- I.3. Lars f. 1861, gift 1885 med Berthe Halvardstr. Bodde en tid på gården.
- I.4. Abigael f. 1864, gift 1887 med Ole Halvorson på Varp. Berthe og Ole var søsken.
- I.5. Jørgen f. 1867, reiste til USA, gift der i 1902 med Mette Sofie (Sofie) Lerfald. I 1899 fekk han homestead ved Maxbass, N. Dakota, og har mange etterkommere.
- I.6. Seline f. 1870, reise til USA, og gift der med Ola Moxnes.
- I.7. Jørgine f. 1873, gift 1896 med Severin Asbjørnson Vinningland



Slekststavle for Jens Moi

En ekte kjærlighetshistorie

Når Jens var blitt voksen hadde han bestemt seg. Han ville sy seg en handelskreppe. Han ville prøve seg med omgangshandel av tøystoff – såkalt Kråmkar og reise rundt til gårdbrukerne og selge sine varer. Handelen gikk bedre enn ventet og Jens syntes det sto svært bra til.



Slektstavle for Siri Helland

På en av de første handelsturene var han innom gårdene Versland, Helland og Varp. Da han kom til Lars Ådnesson og Ågot Olsdatter på Helland, hadde han allerede hatt en god handel og var i strålende humør. Han åpnet opp skreppa, skjemtet og lo, og viste frem de få tøystykkene som var igjen.

Barna syntes visst dette var en morsom fremmedkar og flokket seg omkring ham. Det var lille Anders, Siri, Torgjerd og Lise-Alette. Jens var snar i snuen, og vips så hadde han størstejenta Siri i fanget. Hun fikk en klem, og så datt det ut av ham disse ord: "Du æ visst ei gjille jenta, når du blir store ska du bli kånå mi". Så rart det enn kan høres var det nettopp dette som siden skulle skje. Jens husket selv sine ord og bar denne hendelsen som et kjært minne gjennom resten av livet. Han gjentfortalte historien helt til det siste.

Jens var 23 år gammel da han denne gang som første gangen, møtte Siri, så det skulle gå mange år frem til det ble giftermål. Imidlertid drev Jens som kråmkar i mange år og fartet omkring på gårdene i og utenom Bjerkreim. Det fortelles at han kjøpte seg hest på Tysland, som han senere kalte Tysta. Når han nå hadde fått seg hest og kunne ta med mer varer, gikk omsetningen av tøystykkene enda bedre. Han omsatte vadmeststoff og andre kvalitetsvarer. For hver ny tur han var ute, hadde han med seg nye og fine stoffer.

Det fortelles mange historier om Jens og Siri, fra hun var konfirmert i 1847 og utover til de giftet seg i 1855, se boka "Erindring" av Paul Tengesdal 1985. Jens var da kommet i sitt 40 år og Siri i sitt 23 år. Straks etter bryllupet flyttet de til Moi hvor Jens tidligere hadde kjøpt seg egen gård. Der fikk de sine barn og bodde inntil 1875 når de så flyttet til Tengesdal.

Jens var flink til så mangt

Jens må ha hatt uvanlig gode evner til mange slag. Han var dyktig med sag og høvel, laget husmøbler, bruksting og annet de hadde bruk for. Han laget fotlenke til hest som ingen andre kunne åpne enn ham selv. Den har siden vært mange år i slektens eie. Enda oppbevares ett fint og sinnrikt skatoll som han laget i 1840. Han laget høvelbenk, ridesal, vogge og prøvde seg også på annet arbeid. Det fortelles at han hjalp til med å lage kjerrer, til og med kjerrehjul og hesteseler. Det finnes et tinnfat som han inngraverte sine initialer JPSM 1847 (Jens Peders Sønn Moi).

Da familien flyttet til Tengesdal hadde de med seg en himmelseng og en barneseng som Jens hadde laget på Moi. Fasongen på barnesenga var utenom det vanlige. Sammenslått var den passende



Skatoll som Jens laget i 1840

for to voksne å sitte på. Da var det både ryggstø og armlener. Ble setet tatt bort kunne sengen trekkes ut til det dobbelte. Setet kunne legges ned på en sådan måte at det kunne tjene som bord til to barn når de satt i sengen.

Jens var ofte i Egersund og skaffet seg tøystoffer

Vi har et riktig godt tidsbilde fra Egersund i 1840-årene når Jens besøkte byen.

Sommerstid 1841 var englenderen T.B. Gardiner på reise i Norge. Han seilte først med en norsk skute over Nordsjøen fra London til Kristiansand. Herfra fortsatte han reisen til Christiania og videre over Filefjell til Bergen. Og så gikk reisen sørover til Stavanger med skute, og så videre over Jæren til Egersund. Herfra gikk ferden via Flekkefjord og Mandal til Kristiansand – og så med skip tilbake til England.



Slik så Egersund ut da Jens besøkte byen omkring 1840. Maleri på et sceneteippe av Dishington ca 1830. Det var forteppe på byens teaterscene, sannsynligvis landets eldste bevarte forteppe. Vi ser litt av Gamleveien, Damsgårdbrua, Lervika, Kirken med tårnet til høyre, og byen som ligger midt i maleriet.

Dalane Folkemuseum, Egersund

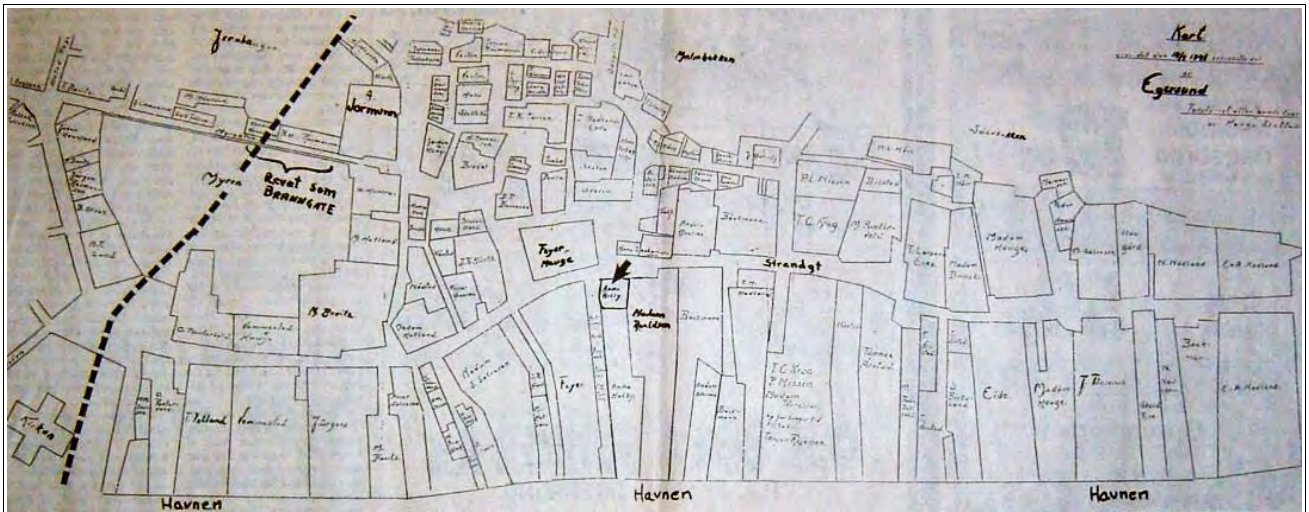
På den tiden var Egersunds bebyggelse for det meste samlet ved havnen, fra kirken var det sjøbuer utover mot sundet, og innenfor lå husene oppunder bakkefoten.

Egersund gjorde et gunstig inntrykk på mr. T.B. Gardiner. De pent malte sjøbuene gav sammen med en «klynge» av fartøyer og en mengde fram- og tilbakeseilende båter et begrep om den virksomhet

som hersket i den lille havnen.

Enda behageligere var inntrykket inne i byen. Øyet møtte malte, pene bygninger, brede «snorlige» gater, og en mengde mennesker, «som man forgjeves søker i byer av meget større utstrekning».

Og husenes indre svarte til deres ytre, og de virket tiltrekkende ved «netthet og bekvemhet» og blomsterpotter med «sydlandske planter i vinduene» fikk Gardiner til å glemme at han var lenger nord enn Skottland. Byens gater var for det meste brede, og bedre vedlikeholdt enn vanlig i småbyene. Å beskrive det liv som rørte seg på den lille havna, var umulig etter Gardiners mening. Det ville kreve Holbergs lune og Hogarths pensel (Hogarth var engelsk karikaturmaler) å beskrive det mangfold av drakter, beskjeftigelser og interesser, som her samler seg til et totalbilde.



Kartet viser Egersund før den store bybrannen i 1843 da 2/3 av byen ble lagt i aske. Pilen viser hvor brannen oppstod. Brannen ble stanset ved den prikkede linjen. Hele den ytre bydel, helt ut til høyre på kartet, strøk med. Strandgaten var da byens hovedgate. Etter brannen ble den rettet opp til en rett linje slik vi kjenner gaten i dag.

I byens livligste gate (Strandgaten) fantes mange butikker. «Det vrirler her til sine tider av mennesker, og jeg rår den reisende som ønsker å studere handelslivet i Egersund, å ofre et par timer på synet av liv, som rører seg på de skønne sommerdager. Her ferdes, når solen skinner varmt, en støyende, regelløs, mangefarget folkemengde, som lik en broket slange velter seg i lange buktninger fra pakkhuset til krambua og fra denne til kjeller og loft».

Gardiners beskrivelse av gatelivet er både livfull og malerisk: «Med morgensola våkner virksomheten i den lille gaten. Butikk-svennene

stikker de søvnige ansikter ut av krambudørene, stuepikene setter deres feiekoster igang, og tilkaster butikksvennene kokette øyekast, mens en fyllebøtte eller to sover henstrakt på den bare jord langs krambuveggen, og lar sola skinne på sine dorske ansiktstrekk. Fiskeren reiser seg av sin båt, og tar bort seilet, som om natta har tjent ham som telt. Snart er hele scenen lutter virksom, for om sommeren sover man lite. Livet her er nesten like så uavbrutt som i en maurtue».

Det var et broket liv som utfoldet seg for Gardiners øye: «et broket, av ulikeartede elementer sammensatt maleri». Håndverkere, som ennå ikke hadde fått arbeid, satt i «lat tilfredshet» langs krambuveggene og dovnet seg i solvarmen, eller stod som tilskuere i krambuene. Skipperne gikk omkring og så på tønner, og akkorderte med kjøpmannen, mens fiskerne kastet sin fisk opp på brygga, og underholdt seg med sine kamerater med muntre historier.

De offentlige bygningen i byen var «rådhuset», kirken og skolen. «Rådhuset» ville bedre utstyrt og vedlikeholdt ha vært en skjønnhet for byen. På forsiden var det hvitmalt, men på baksiden rødmalt, og mange privathus i byen hadde fulgt rådhusets eksempel. Kirken var «uten tårn og prydelser». Tårnet stod nede på marka et stykke borte fra kirken, «og syntes ved første øyekast skilt fra kirken ved en stormvinds ubarmhjertighet». Kirkens ytre så i det hele noe «pjaltet-fattig» ut, syntes engelskmannen.

Den best vedlikeholdte av alle de offentlige bygninger var skolen, som Gardiner kaller «middelskolen». Den hadde 3 klasser og 3 lærere. Skolen stod i stort ry på grunn av bestyrerens og hans kollegaers nidkjærhet og dugelighet. Så forteller han om kjøpmennene, som i mange tilfeller har oppholdt seg en tid utenland. «Disse bringer med seg til deres nordlige hjem en utvidet idèkrets og en god selskapstone som vedlikeholdes og foredles av et par her bosatte embetsmenn».

Jens og Siri flytter til Tengesdal

Jens og Siri flyttet fra Moi i april 1875 til sin nyinnkjøpte gård på Nordre Tengesdal. De hadde da bodd på Moi i 20 år. Det var nettopp kommet kjøreveg fra Bue til Osland. Jens hadde selv vært med på pliktarbeid på denne strekningen.

Under flyttingen reiste Siri sammen med de minste barna den nye kjørevegen. Naboene hjalp til med hest og kjerre. Det ble 4 hester i følget. De kjørte om Bue – Trollshauen – Gjedrem – Røysland – Hustoft – og mot Tengesdal.

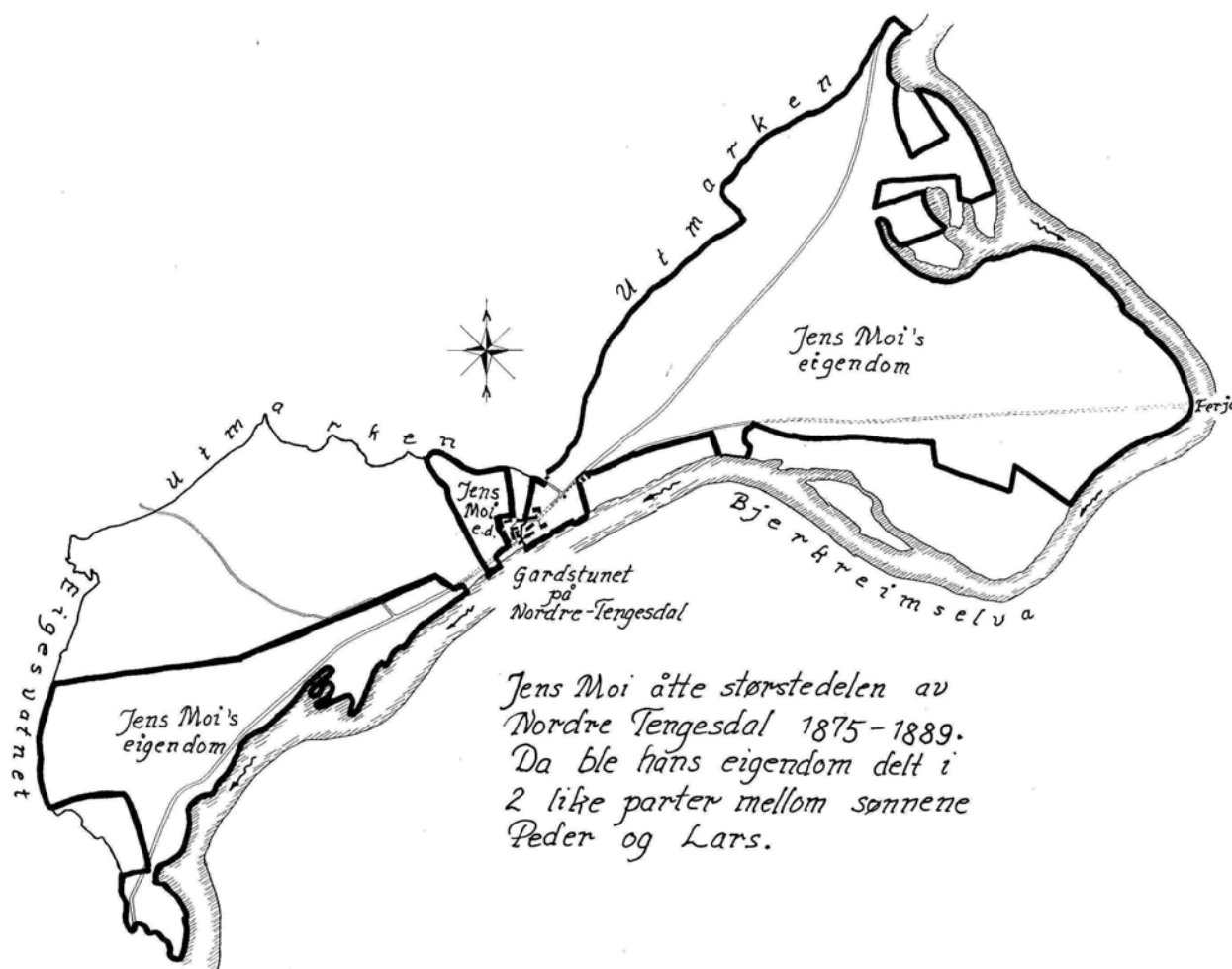
Jens hadde gått dagen før med de andre tre av barna og med alle husdyra. De gikk den korteste



En bondemann fra distriktet slik han ble fremstilt på senen i Dramatiske selskap i Egersund.

Foto: E. H. Torjusen

vegen over Moi-fjellet, vegen som de alltid nyttet når de skulle til Bjerkreimskirken på søndagene. De gikk videre om Tysland og tok vegen om Gåsland og Noppisbyen og forbi Varp. Fra Varp kunne de se Tengesdals-fjellet, hvor Jens hadde den høyeste delen av eiendommen som han nå åtte.

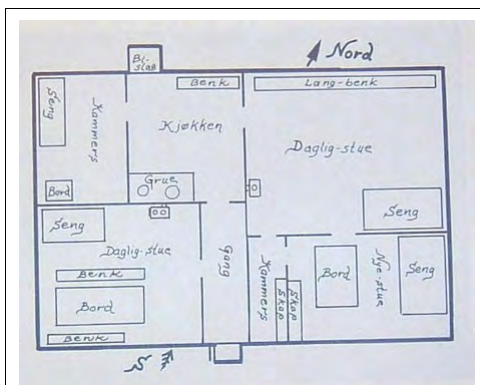


Den nye heimen

Selger av eiendommen var Fredrik Tybring, Egersund. Huset de flyttet inn i ble senere hetende «Fybringhuset». Huset hadde en egenartet fasong. Det var nærmest en blanding av en og to etasje og av en og to leiligheters bygning. På forsiden, siden mot elven, var det et slags "bislag". Bislaget på siden mot gårdsplassen var av vanlig fasong. Døren inn til bislaget var en bred enkel dør, mens døren inn fra bislaget inn mot kjøkkenet var dobbel. Kjøkkenet kunne brukes til to familier. Huset hadde så å si på midten en skillevegg, den delte huset i to leiligheter, en til hver familie. I første etasje var det flere senger og i loftetasjen var det i alt 4 doble senger.

Dette huset viste at det ikke var noe vanlig gårdbruker hus – heller nærmest som et "vertshus". Fasongen utvendig på huset var uvanlig. Taket var

spisst med hollandsk halvflat takstein. På kjøkkenet var det en romslig og stor skorstein med god plass for en stor brønngrøte og en stor bakstehelle. Av kokekar, steintøyfat og andre steintøy hadde Tybring et rikt og fint utvalg i. Likeså de aller nyeste utenlandske spisebestikk hadde Tybring anskaffet seg. I så måte kunne ingen andre av bøndene på Tengesdal lignedes med utstyret som Jens og Siri nå hadde.



Huset hvor det senere ble to familier; Peder og Malene, Lars og Berte. Svigerinnene Malene og Berte delte kjøkkenet i 15 år, og uten at det fall ett skjævt ord mellom dem, fortelles det.

Det store heimehuset

Sakfører Michael Puntervold, budde i Egersund. Han kjøpte opp 3 bruk på Tengesdal i årene 1856-58. Han bodde ikke selv på Tengesdal, med dreiv jorda ved hjelp av forpaktere. Hans stesønn Fredrik Tybring flyttet hit i 1865 som forpakter, og etter at M. Puntervold og kona døde i 1871 overtok Fredrik Tybring og broren Søren eiendommene deres på Tengesdal, men solgte dem allerede i 1875 til Jens Moi.

Huset ble bygget i to trinn, første i 1859. Det ble da satt opp ett tilbygg til ett av de tre heimehusene i tunet som tilhørte de tre brukene som M. Puntervold nå tilsammen hadde ervervet. Siden, i 1871, ble den gamle delen på huset revet og erstattet av nybygg. Huset fikk dermed sin endelige fasong.



Utenfor «Tybringhuset» en høstdag 1907. Stående i bakerste rekke fra venstre; barna Mikal, Serine, Jens. Midterste rekke; Palmer, Peder, Malene, Marthea, Gunda. I første rekke; Olav, Milda, Engel. Sittende til venstre; Malene sine foreldre; Mikal Johannesson og Guri Ommundsdr. Verstrand.

Fredrik Tybring hadde mange tjenere hos seg som hjalp til i gårdsdriften. I denne tiden fikk han fem barn utenfor ekteskap, alle med forskjellige tjenestefolk på garden. Fredrik Tybring vart siden kjøpmann i Egersund. Han giftet seg to ganger og fikk til sammen 11 barn i de to ekteskapene. Se også Bjerkreimboka III side 2312-2313.

Tengesdal – en gammel gard

Da Jens kom til Tengesdal fantes det 3 store gravhauger, den ene lå i Kalnes, den andre mellom Agnafet og Vauletangen. Begge disse lå på Jens sin eiendom. Den tredje lå mellom nordre enden av Agnafet og Steinshammeren. Den tredje var en del mindre enn de to første.

Det er blitt funnet mange gjenstander helt fra vikingtiden, som sverd, øks, spydspisser og en rekke prydgjenstander. Dessuten er det funnet klinkenagler av jern som rester etter båt.

På Tengesdal-gården lå det eldste tingstedet og ett av de første kirkesteder i Bjerkreim. Tingvold lå helt sør på gården. Like frem til 1920-årene kunne en se de to steinsatte ringene i terrenget som vitnet om plassen. På «indra Mone» på sørsiden av vegen til «Ferjo» stod kirken, en stavkirke, før kirke-stedet ble flyttet til Bjerkreim på slutten av 1300-tallet. Lokalt stedsnavn «Krossnes» tyder på det.



Dette smykket ble funnet på Tengesdal og ble brukt til å feste skjørtet med slik skissen viser. Smykket stammer fra 800-tallet

Den gamle frukthagen på Tengesdal

Frukthagen lå på den nordøstre siden av gardstunet, mellom bygdevegen og elva. Den var på ca 2 måls størrelse, og der fantes frukttrær av mange slag.

Torleif fortalte at han husket en gang i 1920-åra gartner Red fra Egersund var på besøk i hagen og fikk se et sjeldent pæretre han aldri hadde sett før. Han bad om å få noen kvister. Disse kappet han opp i småstubber og podet inn i sin egen gartnerhage. Senere gikk han rundt og solgte de nye pæretrea, som siden er blitt hetende: ”Tengesdalspærer”. Disse finnes det flere av omkring i bygden, enda i dag.

I den store høststormen 22. september 1969 blåste dette gamle pæretreet ned. Da ble det talt ca 150 årringer, dvs. at treet skulle være plantet omkring 1820. På den tiden var det Morten Rasmussen som var eier av jordstykket der hagen lå. Hagen er første gang nevnt i skriftlige kilder i 1843, men er nok mye eldre. Selve frukthagen sannsynligvis anlagt i 1820-30 årene.

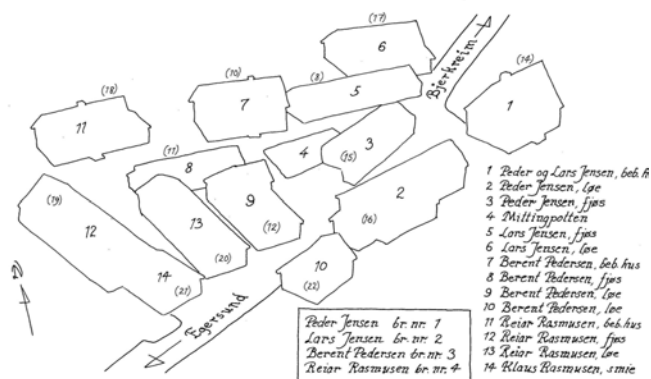
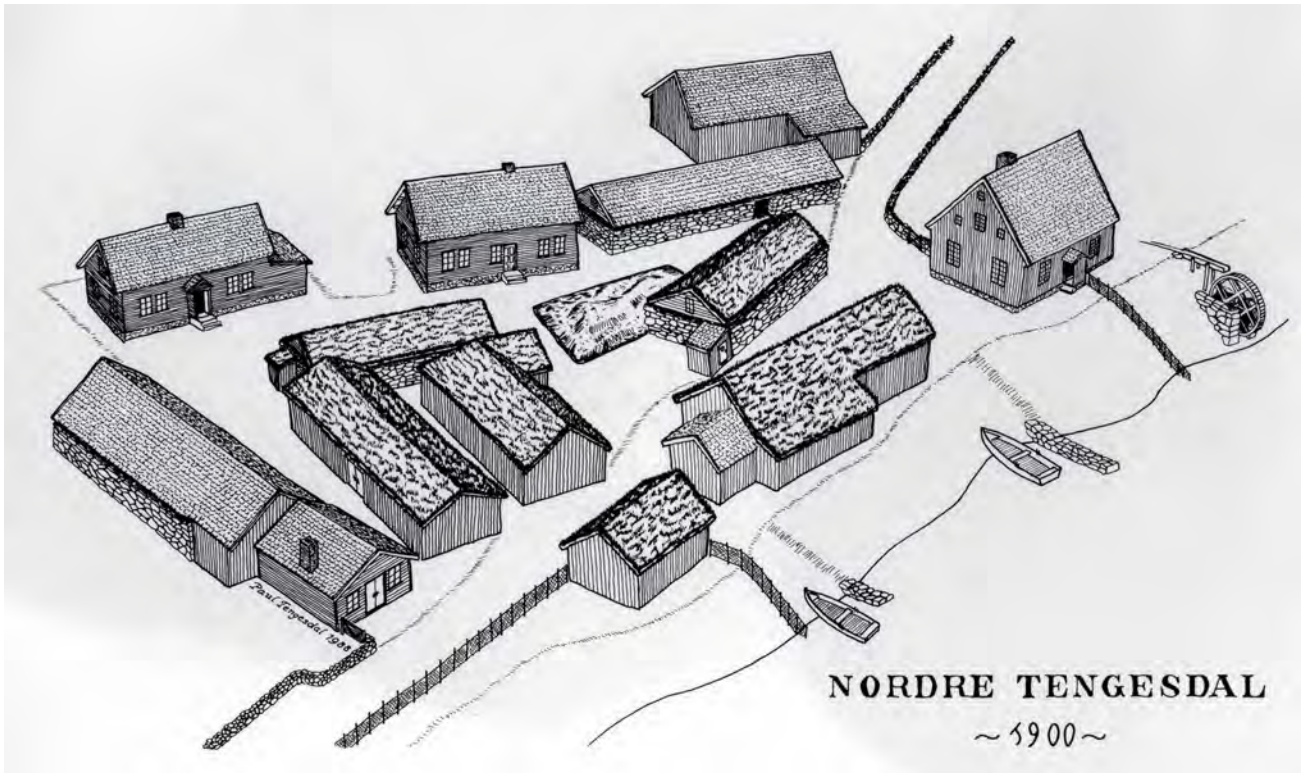
Men selve hagen som sådan er ganske sikkert svært gammel. I en åsstedssak i 1732 blir det fortalt at Rasmus Tollakson og to av hans brødre laget til ”nebegraver” på gården for godt 50 år siden. De



Perry Ingvar Tengesdal sørger for at tradisjonen med Tengesdalspærer holdes i hevd. Han har podet nye trær, som bærer rikelig av de søte og velsmakende pærene.

Foto: Geir Jan Johansen, Dalane Tidende

dyrket med andre ord neper på garden i andre halvdel av 1600-tallet. Dette var nok forløperen for denne frukthagen.



Gården Tengesdal

Jens Pedersen og Siri Larsdatter kom fra Moi i Bjerkreim. De beholdt sitt familienavn så lenge de levde, men deres barn tok det nye navnet, alle som en, og slik fikk alle etterkommere et nytt slektsnavn; Tengesdal.

Alle gardshusa på Tengesdal var samlet i ett klyngetun. Den gamle såkalte Kongeveien gikk like gjennom tunet. Den kom hit fra Jæren over Hegrestadfjellet, gikk om Øksnabø og forbi Egegårdene. Over vadet ved Egevatnet kom veien inn i Bjerkreim, og videre langs Tengesdals-monane, over elven ved Ferjo, opp Baubrekkka på Søre Tengesdal, fremom Eigestad og Brynningsland, og videre østover.

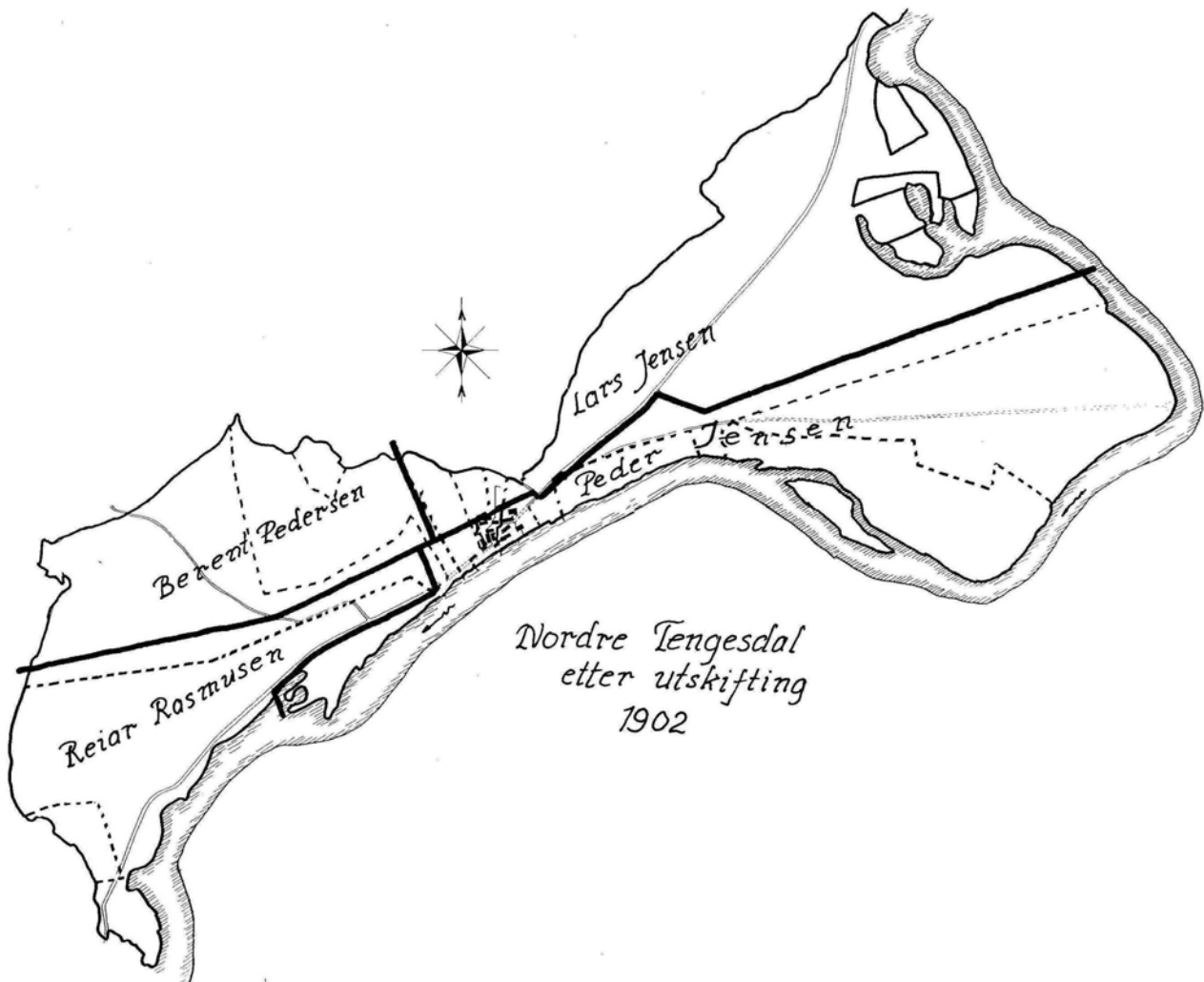
Det var mye ferdafolk som for forbi Tengesdal, både fut og fant. Det finnes mange historier om dette. Men det skjedde også uventet hendinger blant naboene i tunet. Det forteller følgende historie, som Seline skrev om i sitt brev av 5. februar 1899, til sin broder Jørgen som var i USA:

Hun forteller om Alida, naboenta på Tengesdal: «Det ser ut for at hun skal bli en mestertyv. Hun har vært i fjøset på Tengesdal og melket kyrene. En natt satt Per (Peder) og Lars vakt. Da hun kom i Per sitt fjøs sprang han ut og lukket på kroken og



I vegkanten inntil Peders fjøs stod Ridesteinen. Den var plassert slik at det vart godt å stige på eller av hesten. Steinen hadde en islått bolt som hesten ble bundet til. Slike ridesteiner fantes det i så godt som alle klyngetun.

ropte på Lars. Så smøg hun ned av i smalefjøset (gjennom gjødselluka) og tok ut vinduet og smøg seg ut, så fikk Lars fatt i stakken, men hun slapp allikevel og sprang bort forbi hennes far som var ute. Han ble så forskrekket da de sa hva som var på ferde, og han fulgte dem, og de fikk igjen bøtta med melk i. De har gått inn på forlik, og i Egersund har hun vært inne flere ganger og ville berike seg på penger og sko. Men det lykkes henne ikke, de tok dem igjen. Det er fælt hvordan hun stiller seg, og går like frekk til Egersund enda», sitat slutt.

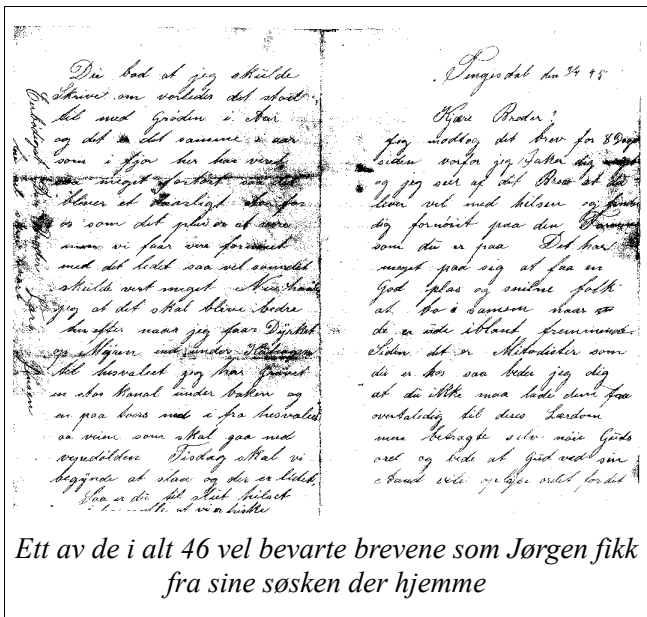


Amerikabrev

Jørgen Tengesdal, fødd 19.2.1867, emigrerte til Amerika tidlig på våren 1893. Han reiste den 15. mars sammen med den 18 årige nabogutten Peder Adolf Berentsen Tengesdal. Selv var Jørgen 26 år.

Når de kom frem til det nye landet, fikk Jørgen seg arbeid på farm i Casselton, Nord Dakota. Der arbeidet han på ulike farmer i området inntil 1899 da han kom til Bottineau County og homesteadet (tok seg land) i Brander Township.

I denne tiden, 1893 – 1900, fikk han mange



brev fra sine kjære heime i Norge. Av disse ”Norgesbrev” er 46 stk tatt vare på. De forteller mangt og meget om forholdene i bygden. Hva som optok den enkelte på den tiden, om familien, venner og bekjente, sorger og gleder, og om lengsel til sin kjære bror der borte, at han snart måtte komme hjem igjen. Her er tatt med et lite utvalg.

Lars Tengesdal, 2/7-1893

Jørgen har sendt brev og forteller at han er ved god helse og liker seg utmerket der borte. Lars forteller at på Tengesdal råder det en ualminnelig tørke, men det gjelder også for hele Russland, Frankrike og England så det blir nok stor hungersnød i hele Europa. Både åker og eng er avsvidd på Tengesdal, så det ser mørkt ut med avlingen. Tørken i år er langt verre enn tørkesommeren for 4 år siden.

I morgen (3.juli) skal de reise til Gravdal og slå i 14 dager i fjellet, forteller Lars. De har fått leiet grasslått til 20 høystakker.

Så spør Lars om Jørgen har mulighet å låne ham 200 kroner, i tilfelle det skulle bli bryllup for Seline og fordi pengene som han får i avkastning på garden trenger han til livets opphold. Lars har også vært uheldig og mistet tre lam. Nå har de vært til heis for 14 dager siden.

Jørgen ankommer «den ville vesten»



Mange av immigrantene kom med jernbane så langt frem som den rakk. Herfra bar det i vogn eller på hesteryggen frem til bestemmelsestedet



Prærievogn som ble nyttet til transport av varer og mennesker

Lars Tengesdal, 6/12-1893

Jørgen skriver heim og forteller at han flytter til Minnesota for å gå på skole der i vinter. Så forteller Lars om tilstanden på Tengesdal. I Tengesdal kretsen er det meget sykdom og mange er døde. Vilhelm Helland døde i lungebetennelse og ble begravet i dag. Per Olsen på Hetland er også død og begravet.

Vår kjære far var også sykelig noen dager, så døde han stille og rolig. Hans sykdom begynte med magepine uten smerter, og endte med forstoppelse, så han ikke fikk pisse. De hadde doktoren til ham 4 ganger, men ingenting nyttet, for hans time var kommet.

Ommund Persen på Hetland ligger også på det siste, og den gamle Guri på Søre Tengesdal har de ventet på hver dag at hun skulle dø, men hun er litt bedre nå.

De har vært en stund så fulle av krim og hoste. Det fikk de den tid far var syk, da de våket over ham. Han døde den 17. november, og ble begravet den 24. Alt dette har skjedd på 3 ukers tid.

Så sender Lars med en papirlapp som Kristian Kløgetvedt har skrevet, og som Jørgen må skrive under på, og ha med to manns underskrifter til vitterlighet (vitne). (Sikkert i forbindelse med arveoppgjør etter faren). Seline og Jørgine har

Enkle forhold på prærien



En telthby: Oppsatt telt for varesalg. I bakgrunnen er oppsatt telt-hotell



Enkelte farmere brukte oksespenn både til transport og til arbeid med jorda. Men det gikk sakte, og oksene trengte mye kvile. Derfor måtte farmeren opp tidlig, gjerne klokken 3, og arbeidet til klokken 10. Så kvilte oksene til klokken 4 på ettermiddagen og var så i arbeidet til klokken 10 om kvelden.



Mange forretninger ble satt opp svært enkelt av grove bord, og kledd utvendig med tjærepapp



Og boligforholdene var ofte ytterst enkle. Boliger av prærietorv som her sjokkerte ofte kvinnene som kom. Vi ser boligen til høyre og til venstre i bildet ser vi en stall med innhegning. Eieren står mellom to hester, og har tre naboer på besøk på hesteryggen.

Helt til høyre i bildet ser vi store tømmerstokker som nok skal nyttes til mer permanente bygg.

skrevet under på samme lapper.

Lars legger ved et portrett av faren, til minne om hvordan han var. De har fått det gamle bildet avtrykket, så de skulle få ett til hver. Så avslutter Lars brevet: ”Du må ikke bli bedrøvet når du leser dette brev”.

Ole Varp, 20/1-1994

Ole Varp forteller at det har skjedd mange dødsfall i høst. Peder Tysland (bror til Jens Moi) var den siste i nærheten, unntatt en datter til Salve Bærland som døde denne uke, hun ble konfirmert i høst. Boline Hetland ligger syk, ellers er alt med det gamle.

Så forteller han at det var stille og rolig både jul og nyttår, men de var til å knattes (sloss) litt på Kleiva nyttårskvelden, Ommund Gåsland og Retsius Versland, og Jonas. Da de så kom til Versland klemte Retsius til Ommund så han rolte (trillet) i garden. Det er alt som er hørt av ustykke (uting) med julen.

Rett over nyåret ble det frost noen dager. Da fikk Lars kjørt heim 6 av i alt 11 høystakker fra fjellet. På Varp har de kjørt heim 4 stakker fra Skinnanfjellet og har 3 igjen. Sist søndag var det jordpåkastelse på begge, både far (Jens Moi) og farbror (Peder, bror av Jens), og de gikk under samme talen.

Lars Tengesdal, 22/4-1894

Jørgen forteller at det fremdeles er dårlige tider der borte i Amerika. Lars har fått høre fra Ege at både Hans og Tønnes skulle være hos de samme de har vært hos. De skulle få 20 dollar i måneden om sommeren. Det hørtes ut for å være god betaling, synes Lars.

Han skriver at det ser ut for at våren kommer tidlig, og at de da vil ha nok for (mat) til kreaturene. Her har vært lite snø og frost i vinter, så de har fått slått meget lyng i vinter. Det har mest gått på lyng og beinmel hele vinteren. Lars har kjøpt 8 tønner beinmel og 17 tønner havrekorn i vinter.

De fleste er ferdige med våronna. Lars har satt 10 tønner poteter og har nå gjort omtrent hele Mikalstykket ferdig, og vil så korn i morgen. Han kommer nok til å så omtrent 3 tønner på det stykket, og i alt så går det 9 – 10 tønner korn til frø i år.

Jørgine er på Amtskolen på Klepp og Seline er på Vigrestad i syskole. Banken forfaller til betaling 1 juli, og det blir 3 kroner og 3 øre til overs av det Jørgen har sent hjem. Tjenerne hos Lars og Berte er Ingeborg og Ole Klausen.

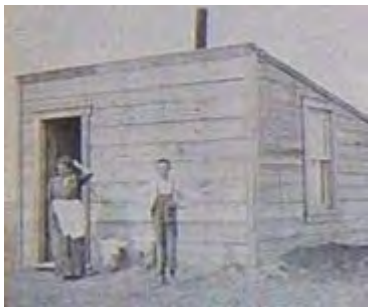
Slik bodde de



En typisk tjærepapp hytte, såkalt «tarpaper shack». Her bodde familien den første tiden før de fikk satt opp mer varige hus og driftsbygninger.



Tjærepapp hytta ble ofte kledd utvendig med gresstov som beskyttelse mot været. Om sommeren kommer temperaturen opp i over +40 °C, og om vinteren ned til under - 40 °C. Da ble hytta lun om vinteren selv i bitende snøstorm, og sval om sommeren selv i stekende solskinn.



Hytta ser naken ut på prærien før den er blitt kledd med tjærepapp.

Lars Tengesdal, 27/10-1894

Lars har ikke fått brev fra Jørgen siden i vår. I går aften (26/10) fikk han brevet som Jonas hadde med seg til marken i Stavanger. Lars skriver: "Jeg ble så glad da jeg mottok brevet og såg at det var din egen hånd som hadde skrevet det, siden jeg var redd for at det skulle være andre som hadde skrevet hjem om at du var død".

På Tengesdal har de fått under middels avling. Lars hadde en dag med dugnad i høst med 25 mann til å grave en kanal frem under Kuhagen. Han har hatt agronom og stukket ut veita inn i gjennom myra, og tenker på å ha ny dugnad til våren, så han håper at det skal bli bedre når han får dyrket opp myra. Per (broderen) fikk god avling i år.

På marken (i Stavanger) har det vært dårlig med spøt og ullvarer. Jeg for min del, skriver Lars, vil slutte med å spøte, for det kan ikke svare seg lenger nå. Han vil ikke ha noen dreng eller jente til vinteren i år, de vil prøve å være alene.

Isak Hetland har solgt gården sin til Karel Auseholand for 8.000 kroner. Nils Øksnebø er kommet heim fra Amerika, og er blitt enkemann, hans kone døde 3 dager før han kom heim i høst.

Abigael Varp, 8/11-1895

Den lille Marta på Varp er død, hun ble på dagen bare 7 uker gammel. Det var barnesykdom hun hadde. Hun ble bare tynnere og tynnere etter hvert, så svak at hun måtte dø. Jørgine er svært usikker på om hun likevel vil reise til Amerika. Seline er hos Per og skal være der hele vinteren, det er greit for dem.

Nå er det lyst til bryllups for Reiar og Gardine. Til Tengesdal skolehus har de fått igjen Tollef Gjedrem til skolelærer. Lars Lille Ege er på Varp i vinter. Han har sammen med Reinert Ege handlet med smale i år, og de har gjort det godt, og i sommer gjætet han i heien.

Jørgine Tengesdal, 8/12-1895

Jørgine forteller om bryllupet til Reiar og Gardine: Der var mange folk, men ingen fra Stavanger kom, de hadde skarlagensfeber, og heller ingen fra Heskestad kom, da den lille Mikal hugg seg i en fot. Han måtte ligge under doktors hånd i Egersund, og er meget syk.

Reiar hadde bedt 3 gutter; Teodor Eie, Mandius Svla og Teodor Ramsland. Teodor Svalestad var på Gesine sin regning.

I bryllupet var det trekspill og dans. De få som kunne danse, de danset meget. Til Bjerkreim kirke var det 20 hester og over 60 mennesker. De fikk mange fine ting i bryllupet, de har sagt at de fikk over 100 kroner i verdi. Hos Mandius fikk de

Samhold på prærien



Ungkaren med sitt hushold; han maler kaffe, koker på komfyren og har ingen ovn i sin hytte.



Kvinnene bringer mat ut til mannfolkene som arbeider ute på marka. Det var vanlig at naboer, slektninger og andre hjalp hverandre under innhøstingsarbeidet.



Her ser vi et hestevogn-tog som kjørte i fast rute mellom byer hvor det ikke fantes jernbaneforbindelse imellom.



Naboer kom i sammen til hyggelig lag, spilte kort, sang eller hadde annet moro. Dansing var populært i forskjellige hjem. Da kom ungdommen ridende på hesteryggen langt i fra. Damene med ridebukser og sin danseskjole i en jutesekk fastbundet til salen.

kaffikanne og sukkerskål og fløtemugg av sølv, og av Eie fikk de to store sølvskjeer, og av Ramsland to store sølvskjeer og av Svalestad en kjettinglampe med dobber rundt. Jørgine og Seline hadde et sengeteppe til 6 kroner. De fikk og to hvite tepper og mange kniver og gafler, tallerkener og kaffikopper og mugger og mange små ting.

Bryllupet må ha vært særdeles gildt, for Jørgine avslutter brevet med: "Hadde vi bare fått ett bryllup til". Hun forteller også at Ludvig Vaule og Sara Versland er gift. De var hos Skriveren (sorenskriveren).

Abigael Varp, 29/11-1897

På Varp har det skjedd et dødsfall. Gamle bestemor Serine (f.1814) reiset til Tengesdal og ville være der noen dager. Så fulgte hun Lars og Berte til Bjerkreim søndag og gikk til alters, mandagen kom, hun stod opp som vanlig, tok sitt spøt og begynte å arbeide, gikk så frem og tilbake over gulvet som de gamle gjør når de synes det er kalt i benene, segnet imens og falt på Sofie og døde øyeblikkelig. "Nå får jeg visst en tumleri (blir svimmel)", var det siste hun sa.

Abigal var alene hjemme med de små, Ole var på Vikeså og fikk ikke vite noe før han kom hjem om aftenen klokken 11. Sven Ege var da kommet om kvelden. De reiste til Egersund dagen etter og fikk kiste, og kom tilbake om kvelden. I begravelsen stelte Abigal og Marline med alt alene, og det gikk godt og vel alt i sammen.

Lars Tengesdal, 26/6-1898

Jørgen har fortalt at det nå er meget bedre tider i Amerika enn det har vært før. Lars har vært svært uheldig og mistet "Gullet", hesten sin, og to føl. Hun hadde tvillinger og kom for snart med dem, og Lars hentet dyrlegen men det hjalp ikke. Lars hadde en liten følge (unghest) etter henne, men den var for liten og ung, så han måtte leie hele vårvinna, og kunne ikke få begynne med vårarbeidet før de andre var ferdige med arbeidet sitt.

Nå står åkeren langt tilbake, men han håper det skal komme seg for der har vært godt og behagelig vær, så det ser ut for å bli et godt år. Lars er likevel fortvilet og ønsker at Jørgen kommer heim og kjøper gården av ham, eller en del av den, for han synes det er for overanstrengende å drive den alene. Han skylder så mye og synes ikke å ha råd til å leie folk siden han har satt seg i så stor gjeld i alle disse tørre årene som han har hatt etter hverandre, og det blir ikke godt å vinne over. Lars har kostet så mye på gården at den er verd en tredjepart mer enn da han mottok den (9 år siden).

Jørgen «tar seg land» - får seg homestead



Portrettbilde av Jørgen 1897 i Nord Dakota



Gjennom aviser og rykte hørte Jørgen at nytt land var åpnet for «homesteading» i Bottineau County – opp nær til den Kanadiske grensen.

I mai 1899 reiste Jørgen med andre homesteaders med toget til byen Bottineau. Det var så langt toget gikk. Han signerte papirene for å overta en kvart land. Så var det å leie en hest og vogn for å transportere ut tømmer til sin eiendom for å hygge en hytte der.

Jørgen fann landmerkene som viste hans land 30 miles vest for Botineau, 10 miles eller så vest fra Mouse River. Alt Jørgen kunne se var høyt præriegress så langt som helt ut i horisonten. Der var ingen trær, hus eller byer som stakk opp i synet. Her var 160 acres (640 mål) for ham som han kunne kreve etter å ha oppfylt betingelsene:

I følge Homestead Act av 1862 tilfalt det 160 acres til den mann eller kvinne (med ansvar for hushold) over 21 år som vil bygge et hus på dette stykket, leve der fem år, grave en brønn, og kultivere jorda.

Seline Tengesdal, 9/1-1898

Seline er på Varp, men liker seg ikke. Hun har problemer med barneoppdragelsen av de små, og får ingen hjelp av Ole som ikke tukter barna når de er ulydige. Så forteller hun at de har hatt et rolig jul og nyttår. På Varp og Tengesdal har barna hatt små juletre, men Lars sitt var mest praktfullt, men det er ingenting å bety mot de Amerikanske, mener hun.

Morten og Peder kom ganske uventet heim til Tengesdal. De kjente dem ikke igjen, og Teodora gråt, det er det ikke å undres over. De har utvist seg sjelden ordentlig til denne tid, og taler som om de aldri skulle ha vært i Amerika.

Seline hadde ventet at Jørgen hadde sendt fotografi av seg. Han skulle helst stå i full påkledning, det tar seg best ut, slik som Salve Tysland. Han står som en riktig fin herre med spaserstokk i den ene og hatt i den andre handa. Han er nå i Chicago og steller i et stort hus, svært magelig har han det.

Seline Tengesdal, 30/4-1899

Nå har Jørgen endelig sendt hjem portrett av seg. (Han er bedt om det i mange brever etter hvert). Men de kunne nesten ikke kjenne ham igjen, det gjorde heller ikke de fleste på Tengesdal.

Seline har fått seg arbeid i Egersund hos Karl Jensen. Her er nokså mye å gjøre, de bor i et hjørnehus på Øvre Almanning, midt for Bolaget (alkoholutsalget). De kan se opp hele gaten til Damsgårdsbroen. Huset er svært stort så her er det gjevt. Seline liker dette arbeidet bedre enn å gå ute og streve på jordarbeid. Her er mye å lære angående matstell, så det er godt å kunne hvor hun reiser. Her er svært hyggelig, de har orgel og 2 gitarer og en sitar, så der er opplivende mange ganger, og andakt holder han hver morgen før han går på butikken.

På Tengesdal vil Tybring sette opp et stort hus på Regholen, det skal være til engelskmenn når de fisker. Seline synes Jørgen skriver lite om hvordan han har det, om han gjør noe eller ikke, og hun tenker om han er likegyldig i brevene de sender.

Seline Tengesdal, 1/11-1899

Seline har så vidt begynt å planlegge sin Amerikareis. Hun skal være i Egersund til 25. mars, så hun har god tid enda, men vil helst ha selskap med kjente, så reisen får hun bestemme nærmere jul.

Nå er Marken over, og her har det vært Marken i flere år på denne tid, og det har vært fyll og spetakkel, en gutt fra Helleland kjøpte seg i hel ved Sleveland og i Stavanger fikk en derfra byen et

Jørgen slår seg til som farmer

Jørgen satte igang å bygge sin hytte i sør-østre hjørne av sin eiendom. Ikke større enn 9 x 12 fot (2,7 x 3,6 meter = ca 10 m²), da dette var alt rom en ungkar trengte for å spise og sove.

Senere på sommeren gikk Jørgen i gang med å høste præriegresset. Dette ville bli nødvendig for til hestene gjennom vinteren. Snart kom brev fra venner i Red River Valley som spurte om han kunne bygge hus for dem som stod klart når de kom ut til følgende vår. Den høsten var Jørgen travelt opptatt med å kjøre ut tømmer og bygge hytter, eller bare kjøre ut tømmer for dem som bare ønsket det.



Denne «homestead shack» hjalp Jørgen til med å bygge



Præriejorda ble pløyd opp med hestespann og plog som måtte holdes i fåra av en mann som gjekk etter.

Det første året pløyde Jørgen opp 10 acres (40 mål) og sådde i avling. I de påfølgende år pløyde han opp 50 acres (200 mål), og endelig når «homestead deed» ble signert i 1905 hadde Jørgen pløyd opp 100 acres (400 mål) og sådd i avling. Fra da av var landet hans, og han var sin egen farmer.

knivstikk i hjertet under et slagsmål og døde straks. Gjerningsmannen var en som nylig var kommet fra Amerika, og var kanskje vant til den slags arbeid.

Torjer Hetland skal gifte seg med den yngste datteren til Ola Asbjørnsen på Steinsland, antar hun er 18 år. Her har vært regn hele høsten og storm til dels, så ingen kan minnes slikt uvær. Her er utallige forlis på sjøen, helst nordpå. I Rørnes har det hent en svær ulykke, det var et begravelsefølge som skulle til Haugesund. På hjemveien omkom 11, så der er bare igjen 5 voksne mannfolk, 11 enker og 18 faderløse barn. Nå er det ofret i alle landets kirker så det blir innsamlet en mengde. I avisen står det om 61 enker etter stormnatten 13. oktober nordpå i Norge.

Seline Tengesdal, 9/2-1900

Seline har nå vært hjemme på Tengesdal i 14 dagers tid. De Ege har nylig fått billetter med den Hvite Stjerne Linje, de kom for sent til å bli med de største båtene, unntatt om de ventet til 4. april, men det vil de ikke. Derfor er det bestemt å reise med Germanic som skal avgå fra England den 21. mars. Ellers ser det godt ut med reisen og penger til billett ved Jørgen's hjelp. Det blir omkring 230 kroner for billetten, så tenker Seline at hun skal klare seg med reisepenge selv.

Ole til Anders Børildsen blir også med der opp til Jørgen. Han er 20 år og vil helst ha farmerarbeid. Seline har nå besøkt de fleste av familien unntatt på Ivesdal. Lars vil reise igjen. Der er ingen som kan minnes noen vår med så stor utvandring fra Egersund og Bjerkreims omegn.

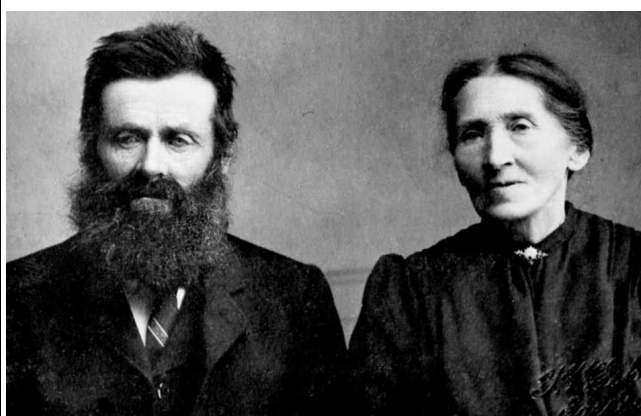
Seline har vært i bryllup til Reinert som var på Ege. Det var svært gildt, men ingen dans var der. Det var nok noen forskjellige som ikke likte det, men det var ikke å bry seg om, når ikke de selv ville.

Peder Tengesdal, 14/3-1900

Peder (Per) skriver til sin bror at det er mange år siden han skrev til ham, så vil han skrive noen ord og sende med Seline til ham. Per har enda ikke fått lånt noen penger som han skylder Jørgen, og det er svært leit. Han kunne ha lånt i Sparebanken, men det vil bli så vanskelig å svare renter og avdrag til et så stort Sparebanklån. Men han tror at det skal lage seg slik at han får sendt dem etter, for han forstår godt at Jørgen trenger dem siden han nå har kjøpt seg land. Etter som Per husker, skal det være 300 kroner han har lånt av Jørgen, og med renter og rentesrenter skulle det bli 426 kroner i 7 år.

Hele brevsamlingen forefinnes som kopisett i museet på Åland Gård. Originalene oppbevares hos slektninger i USA.

Mikal Johannesson Versland og Guri Ommundsdatter Svela



Mikal og Guri Versland

Slektsregister:

Familie II

Mikal Johannesson Versland, ættetavle 3

Guri Ommundsdatter Svela, ættetavle 4

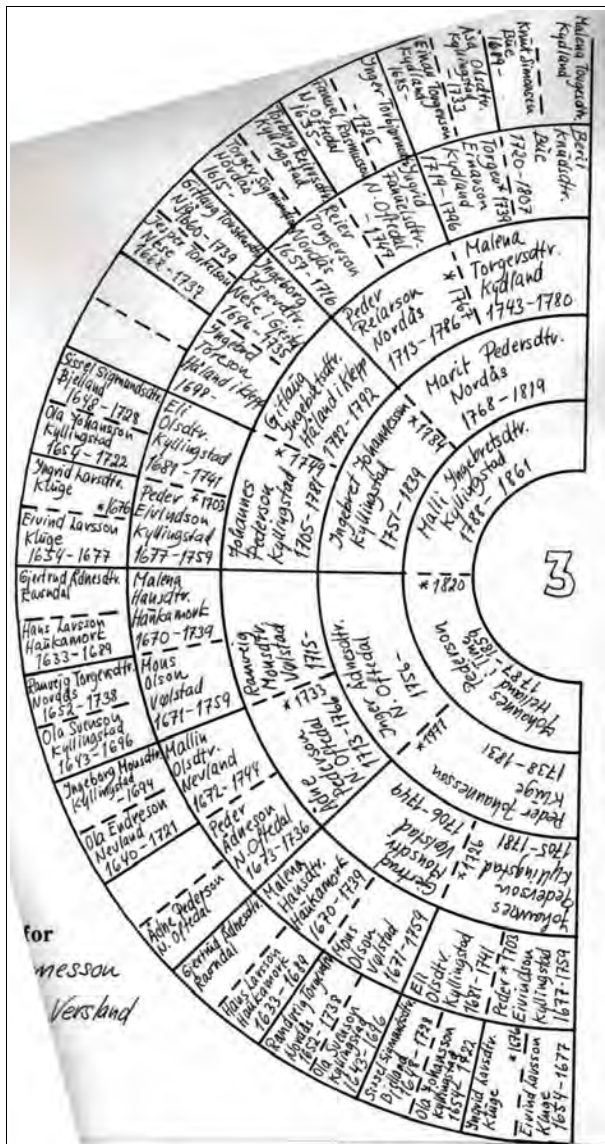
De giftet seg i 1863. Mikal budde da på Håland i Gjesdal. Han var f. 1834 på Kyllingstad i Gjesdal og d. 1912 som folgemann hos datteren Malena Olava på Nordre Tengesdal. Guri var f. 1838 og d. 1915 som folgekone på Nordre Tengesdal.

De to eldste barna fikk de mens de bodde i heimen til Guri på Litle Svela, og de andre på Versland. Mikal overtok bruk nr. 2/bruk nr. 6 på Versland i 1867 som medeier sammen med Torkil Torchildson som var innerst og gardsarbeider hos dem. Fra 1870 vart Tønnes Torgierson medeier. Tønnes flyttet da inn i huset på bruk nr. 6 med familien sin. I det tredje heimehuset på bruks nr. 2 /bruk nr. 6 på Versland budde vegarbeider og jordeier Ole Ommundsen med kone, ei datter og tre barnebarn. Ole kjøpte jorda si i 1872. Ho vart skilt fra bruk nr. 6 og vart til bruk nr. 7 i 1876.

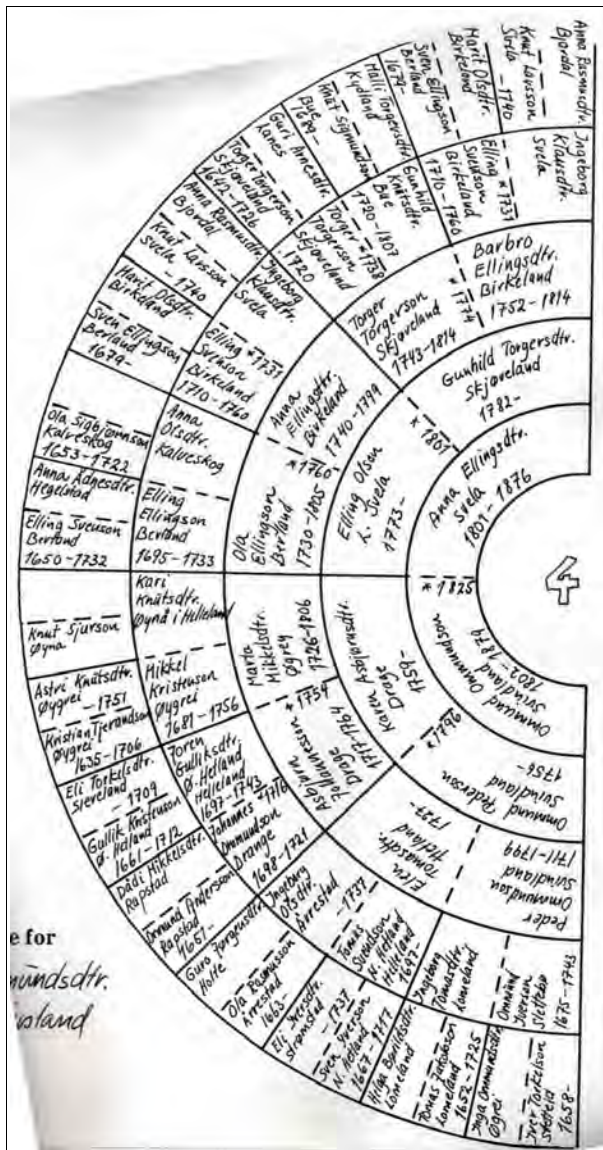
Mikal og Guri flyttet til Egersund landsokn sammen med barna Anna, Jonas og Olava om lag 1887. De budde på Stølen under Litle Ege, men flyttet til datteren på Nordre Tengesdal på sine eldre dager.

Barn:

- II.1. Olai f. 1864 d. 1864
- II.2. Malene Olava f. 1867, gift 1886 med Peder Jensson Tengesdal (foreldra til Torleif)
- II.3. Anna f. 1870, gift I 1889 med Hans Christian Jonnasson, Store Ege, og II gift 1898 med Ole Olsson Ånestad i Varhaug.
- II.4. Ommund f. 1873 d. 1877.
- II.5. Jonas f. 1876, gift 1904 med Ingeborg Guria (Guria) Jakobsdr. Messing i Helleland. De kjøpte heimebruket hennes og fekk to barn der. Siden flyttet de til Nordre Tengesdal og kjøpte halve gårdsparten av sin svoger Peder Jensson.
- II.6. Olava f. 1879, gift 1909 med Ole Omundson. Bodde i Egesund. Ho var trulova med Lars Andersson Ege i



Egersund. Han var lærervikar i Ørdsalen då han vart drepen av et kulelynn 13.6.1897 og døyde der sammen med flere andre. Se Bjerkreimsboka I, side 418 for vidare opplysninger.



Ferdelsveier og reiseliv i gamle dager

Fra midt på 1600-tallet var det opprettet postrute fra Kristiansand til Stavanger. Til å føre posten ansettes postbønder, som straks postsekken kommer til gards, øyeblikkelig uten opphold måtte ha hest og mann klar for skyss til neste skifte. Som lønn hadde de visse rettigheter. Fra Kristiansand kom posten til Strømstad i Helleland som var postgård, deretter til Bjerkreim, vidare til Skjæveland, Nedrebø /Fuglestad, Kyllingstad i Gjesdal og Ålgård som alle var postgårder.

Det var ikke alltid like lett å få frem posten som skyldes veiens besværlighet i høst- og vintertiden over ville heier, da elvene er store, og på holkeføre når regn og snø inntreffer. Og om vinteren måtte postbonden bringe frem posten på truger eller ski.

Veiforholdene var slett ikke gode. En reiseskildring fra 1817 beskriver forholdene i distriktet. Svensk generalkonsul E. G. Fölsch reiste Kongeveien fra Ognå, over Hegrestad til Egersund, vidare til Øygrei, Svalestad, Ollestad og forbi Lund. Han skriver: «Her finnes ingen vei, og liksom i ødemarken tjener små stenhauger til veivisere. Man rider bestandig over klipper og myrer som de små hester med utrolig sikkerhet snor seg imellom. De sadler man får på skysstasjoner er ikke gode. Stigbøylene som ofte henger i råtne taustumper, er ikke alltid like lange, men det verste er at man ofte får til taumer en taustump som er så kort, at man skal man holde i den, må man tøye seg fremover, hvilken stilling er både ubehagelig og trettende. Det beste er å la hestene gå etter behag. De er så sikre at det medfører ikke noen fare, skjønt det i begynnelsen kan være ubehagelig å sitte på en hest som er vilter, især på disse forskrekkelige veier»

I 1745 nevnes broer på postveien følgene steder gjennom distriktet: Helleland, Bjerkreim, Vikeså og Ålgård.

Reisetiden fra Kristiansand til Stavanger beregnes omkring 1700-tallet til 3 døgn, en forholdsvis romslig tid, men som regel gikk det både 4 og 5 døgn.

Visstnok kunne veiforholdene, vær og føre sinke og stanse postbefordringen, men postbonden like så lite som folk forstod at postsendingen – en ransel med en liten pakke – hadde noe for seg.

Fra Kristiansand gikk posten hver fredag, og fra Stavanger gikk posten hver lørdag.

Tønnes Pedersson Berland og Ingeborg Kristoffersdatter Odland



Tønnes og Ingeborg Berland

Slektsregister:

Familie III

Tønnes Pedersson Berland, ættetavle 5

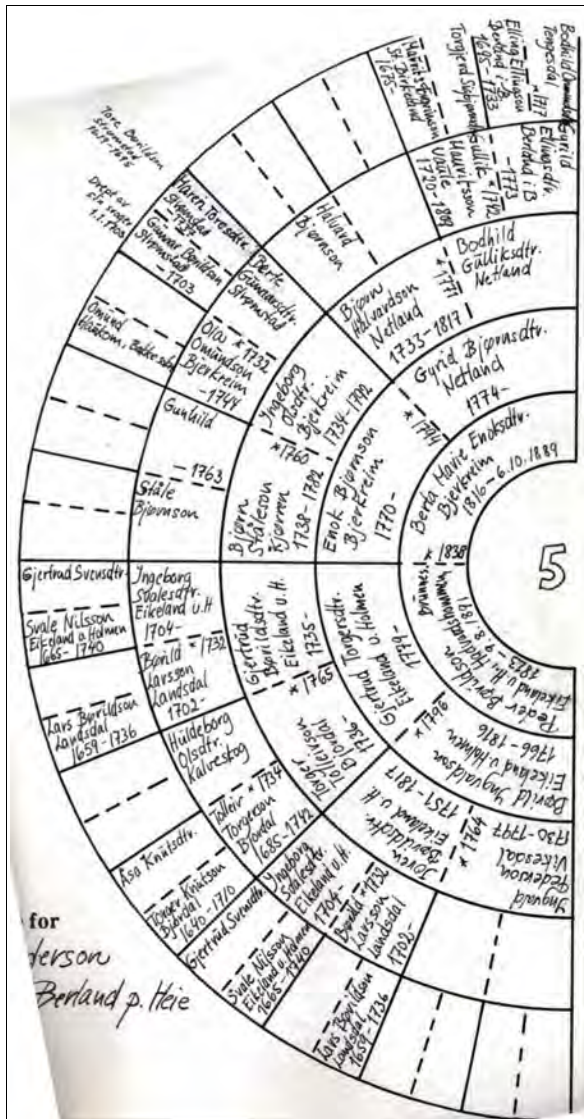
Ingeborg Kristoffersdatter Odland, ættetavle 6

De giftet seg i 1883. Tønnes var f. 1848 på Skjæveland og d. 1914. Ingeborg var f. 1857 på Odland og d. 1943.

De var husmannsfolk på Bronnes under Dyrskog og fekk seks barn der mellom 1884 og 1892. Etter at de hadde fått sjetten barnet, flyttet de til Berland. De må ha flyttet mellom 5. juli og 7. august 1892. Tønnes kjøpte gardsbruk nr. 6 på Berland og vart gardbrukar. Lise Olava, datter til Ingeborg, bodde også i heimen, og flyttet til Bjerkreim som voksen.

Barn:

- III.1. Peder Bertin (tv.) f. 1884 i Dyrskog. Bodde på heimebruket. Han var ugift.
- III.2: Berte (tv.) f. 1884 i Dyrskog, gift 1911 med Nils Wilhelmson Slettebø
- III.3. Karl f. 1886 i Dyrskog, gift 1911 med Theoline Gjedrem (foreldrene til Hjørdis)
- III.4. Bendine f. 1887 i Dyrskog, d. 1974
- III.5. Gustav f. 1890 i Dyrskog, reist til USA
- III.6. Marta f. 1892 i Dyrskog d.1980, gift med Nils Sunde fra Stavanger
- III.7. Martin f. 1894 d. 1896
- III.8. Martin f. 1897 d. 1961. Bodde på heimebruket. Han var ugift
- III.9. Ingine f. 1899 d. 1983. Hun var ugift, tjener i flere heimer



Folk på Bronnes ved Ørsdalsvatnet

Den 21. mai 1838 ble soldat Peder Børildsen Holmen og Berte Marie Enoksdtr. Bjerkreim, viet i Bjerkreimskirken, han var 24, og hun 22 år. Straks etter bryllupet, som ganske sikkert stod på Bjerkreim hos brudens foreldre, flyttet de nygifte til Homme, langt oppi Ørsdalsheiene, hvor Berte Marie's søster Ingeborg og hennes mann Halvard bodde.

Slik kom Peder og Berte til Homme, til deres

nye heim, her langt oppe i heien. Men folketomt var det ikke på noen måte. To familier bodde i Kvitlen, to i Bratlebø. Så var det folk i Austdal og ned i Bjordal holdt hele fire familier hus. Flere av familiene hadde mange barn.

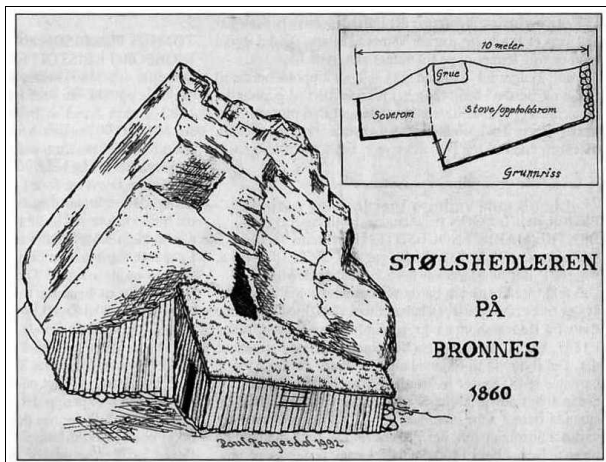
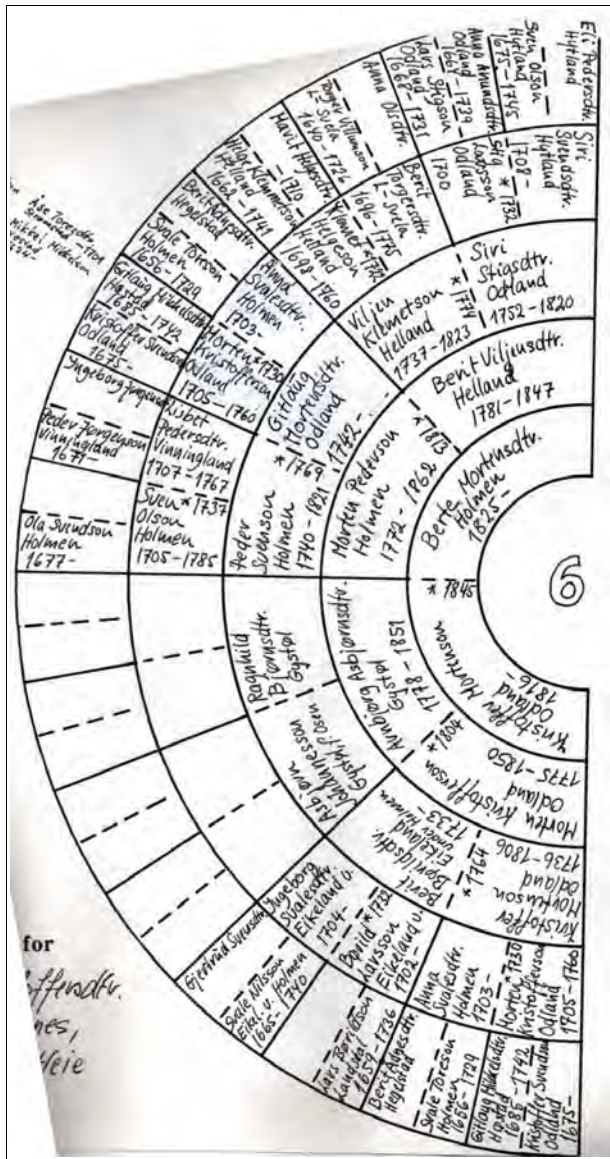
Her oppe i Homme kom det flere barn etter hvert. Det ble trangt om plassen. Fra begynnelsen bodde begge familiene i samme huset, men så bygget Peder og Berte Marie eget hus og flyttet inn der. De bodde i Homme i om lag 10 års tid. Da eldste datteren til Ingeborg og Halvard giftet seg i 1847 flyttet Peder og Berte Marie fra Homme. De nygifte fikk overta huset deres. Peder og Berte Marie flyttet først til Skjæveland med de 4 barna sine. Her ble Tønnes fødd (farfar til Hjördis). Men så flyttet de videre til Holmen, og bodde der i noen års tid.

Omkring 1857 flyttet Peder og Berte Marie til Bronnes ved Ørdsalsvannet. Vi vet at kirken hadde skogsteg på Bronnes, som ble uthogget i 1855. Kanskje Peder var med på denne uthogsten og så muligheter for dyrkningsjord på nettopp denne skogsteigen, det kan vi godt tenke oss. Han bodde jo i Holmen, nærmest like ved. Når de flyttet hadde de med seg de minste barna; Guri 11 år, Tønnes 9 år, Benjamin 5 år og Gabriel 1 år, med andre ord en familie på i alt 6 personer. Peder hadde fått husmannskontrakt med Tønnes Erikson Dyrskog som åtte Bronnes. Etter denne kontrakten kunne han sette opp eget hus og dyrke jorda, for seg og sin familie.

Til å begynne flyttet familien inn under Stølsshedleren. De satte opp en yttervegg, og et skråtak på den ytre sida. Innvendig laget de til et oppholdsrom så godt det lot seg gjøre. De muret opp en grue, og lot røyken gå opp til mønet, og ut til det fri under fjellveggen. Dette var ingen rikmannsstove de hadde, men Tønnes sa siden, etter at de hadde fått opp nytt hus av både planker og bord, ”Men tenk, det var gildare å bu under hedleren”.

Bronnes var på den tiden udyrket mark. Fra tidligere ble plassen nyttet som støl under Dyrskog. De som var på stølen bodde da under Stølsshedleren, så lenge de var der om sommeren med buskapen. På Bronnes var det alltid godt med beite i dalen ovenfor og innover fjellet. Nå skulle Peder ta fatt med oppdyrking av denne jorda, slik at den kunne brødfø ham og hans familie. Og så måtte der settes opp hus, både uthus og beboelseshus. Mye slit og tunge tak var i vente.

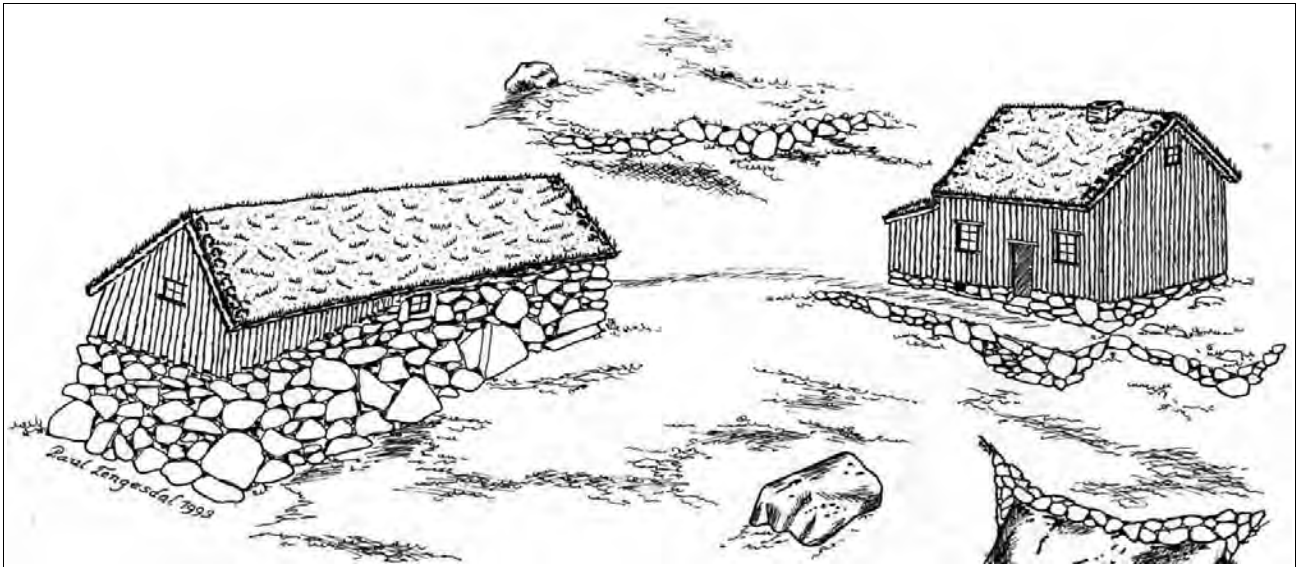
Først av alt ble uthuset oppsatt. Det vart et stort steinfjos med stor løa oppå. I 1865 hadde de ei ku, 20 sauer og 25 geiter i fjoset, oppå i løa hadde de høyet og lauvkjervlane. Her hadde de også staen



med kornbanda, og her trøkste de kornet.

Oppover i lia vart jorda spadd opp til åker. På steinete plasser ble jord båret til og lagt utover. Forstøtningsmurer av stein ble oppsatt mange plasser. Slik bredde den dyrka jorda seg utover etter hvert. Omsider ble det nok jord til å så i godt 100 kilo korn, noe bygg, men for det meste havre, og 150 kilo poteter fikk de også satt i jorda.

Til sist ble beboelseshuset bygget. Det ble satt opp rett nord av uthuset, litt i fra, og slik at framsida vendte mot sørøst. Det ble fin utsikt ned til Ørsdalsvatnet, og bort til uthuset.



Bronnes i 1865



Tom og Arve i hus-grunnen på Bronnes 100 år etter brannen. Ovnsplata fra branntomta blir nå oppbevart på garasjeveggen på Aaland Gård.

Inngangsdøra var midt på langveggen. Like innenfor var kjøkken og stova i samme rommet. Der stod også grua. I andre enden var bua, og på baksiden var koven, hvor de hadde ved og forskjellig rabe. På loftet var der to rom, og under bua var potetkjelleren. En luke i gulvet førte ned til kjelleren. Huset var så romslig at det ble plass til hele familien, 10 personer på det meste. Da bodde også eldste sønnen, Enok med sin kone og deres datter, i huset. Huset stod ferdig omkring 1863.

I Bjerkreim i den tiden var det i alt 40 husmenn med jord. Faktisk ingen av de øvrige husmennene i hele Bjerkreim hadde så stor buskap som Peder Børildsen på Bronnes. Vi kan også sammeligne Bronnes med de øvrige gårdene. Av de 8 strandgardene langs Ørsdalsvatnet var det bare i Dyrskog og på det største bruket i Lauperak de hadde mer sauer og geiter enn på Bronnes. Dyrskog var i den tiden en stor gard, og var i så måte mest to gardsbruk å regna, der fødte de foruten 2 hester og 12 storkretur også 108 småfe. Husmannsplassen på Bronnes var med andre ord en av de beste husmannsplasser i bygden, så rart det enn kan synes i dag for den som ser opp mot plassen



Slektstevne i Bronnes søndag 18. august 1996 med omkring 60 deltakere.

Øverste bilde viser deltakerne samlet under Stølsheieren. Midterste bilde fra selve hustomta, og nederst ser vi de eldste ankomme med båtskys av Peder Dyrskog. Alle øvrige deltakerne gikk fra Berland – inn Skåredalen – til Bronnes – tilbake Bronnesdalen til Berland.

nedenfra Ørsdalsvatnet.

Omsider flyttet barna ut, men Tønnes og yngste søsteren Bertine ble igjen med foreldrene sine. Tønnes giftet seg i 1883 med Ingeborg Kristoffersdtr. Odland, og det ble en ny generasjon i heimen. I 1890 var barna; Lise-Olava (datter til Ingeborg), Peder, Berthe, Karl (far til Hjørdis), Bendine og Gustav. Dette året passet det seg slik at alle var en søndag til kirken på Bjerkreim. De rodde vatnet som vanlig. Når de kom tilbake og rundet neset ut av Bronnes møtte de et fryktelig syn. De såg røyk komme opp fra plassen. Alt som var tilbake av heimehuset og eiendelene var en rykende ruin – hele huset var allerede nedbrent. De hadde ingenting igjen annet enn det de stod og gikk i.

Plassen hadde vært fast bebodd i godt 30 år og det hadde vært mye slit og strev, alt gjort med handamakt. På denne tiden var jordbruket på vei bort fra spadebruket og over til bruk av hesteredskaper. Tønnes så mange av de nye jordbruksredskapene som ble tatt i bruk andre steder i bygden. Bronnes var ikke lenger liv laga som gardsbruk. Da Peder døde i 1891 gikk bygslingskontrakten ut, og Bronnes falt tilbake til gårdeieren i Dyrskog.

Etter brannen måtte de visstnok bu en tid under helleren. De bodde og en tid i Kalveskog, men i 1892 flyttet de til Berland på Heie. Der kjøpte Tønnes seg gardsbruk. Bronnes ble fraflyttet for godt, og er aldri siden gjenoppbygget. Husmurer, terasser, gangveier og andre merker i terrenget vitner den dag i dag om svunne tider.

Odland hvor Ingeborg Kristoffersdtr. voks opp

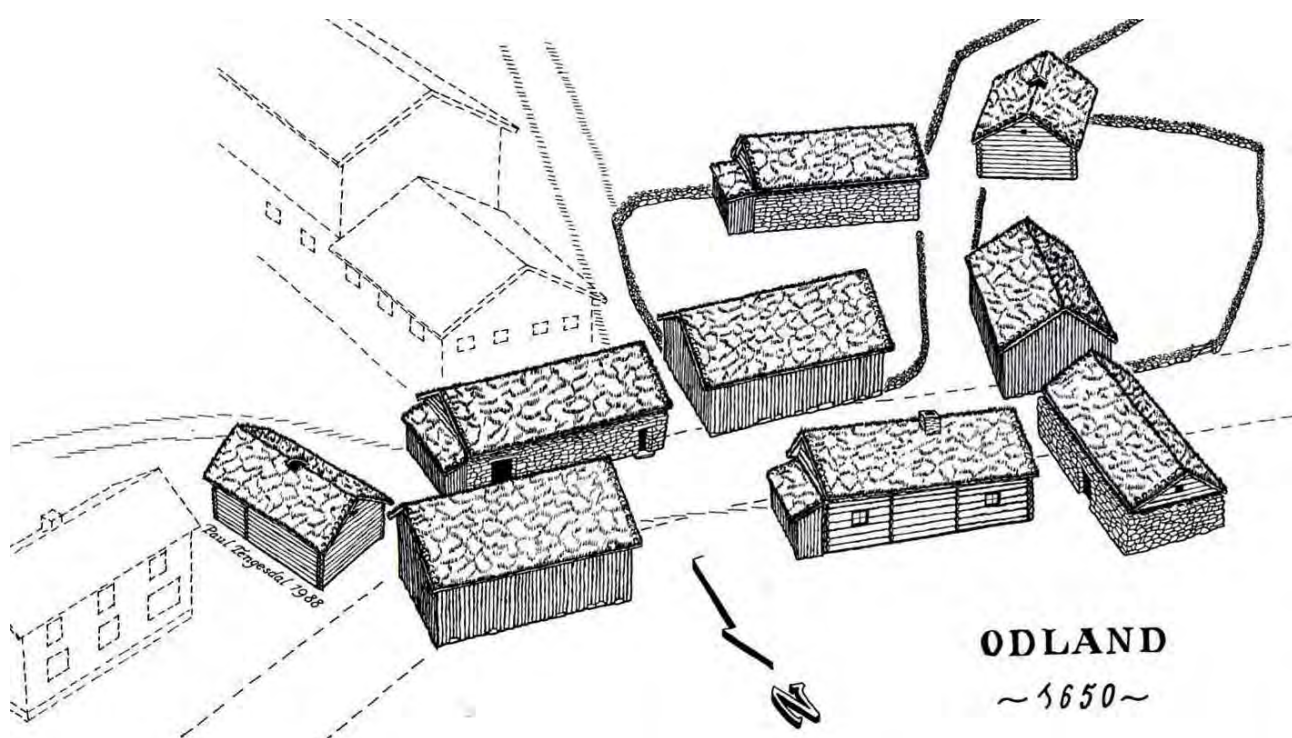
Første gang vi får høre om Odland i skriftlige kilder er i året 1519. Da får vi vite om Torstein og Erik på Odland, som må betale skatt, krigsskatt, utskrevet av kong Kristian II. Da er der altså 2 bruk i drift på Odland. Så hører vi om Olav og Torstein i 1563, om Tarald og Sven i 1603, og så blir det flere og flere navngitte personer vi får opplysning om. Men det er ikke bare folk vi hører om, det forteller følgende akt om:

Elling Ormson Odland (en av våre forfedre) var uheldig da han høsten 1633 slapp ut sauene sine. Han forglemte et lam i sauehuset sitt, når han slapp resten ut i marka. Steinvor, kona til Elling, hørte lammet stod og brækte, inne i sauehuset, hun tok det og leide det ut på høyden ovenfor gården, for at det skulle springe til resten av smalen, men det løp feil og fann ikke smalen. Lammet sprang like til Bjerkreim, der datter til Torkil Røysland fikk tak i

det, og førte det over Bjerkreimsbroen til Røysland.

Torkil Røysland, han kjente slett ikke sine egne sauer, og da alle trodde det var hans, ble lammet slaktet sammen med de andre. Slik forteller rettsprotokollene fra den tiden. I rettsmøtet, i tingstova på Bjerkreim, måtte Torkel legge frem skinnet av lammet, og Elling Odland kunne fortelle, uten den minste tvile, at lammet var hans. Dette viser at det også i gamle dager var flinke sauefolk på Odland og ikke bare nå til dags.

De første såkalte ødegards- eller husmenn på Odland er først nevnt i 1612, og da hele tre stk., nemlig Anbjørn, Olav og Sven. Noen av disse er nok blant de første rydningsmenn på både Trøen og i Lauvika uti innmarka.



Klyngetunet på Odland slik det lå i forhold til gardshusa i dag (stiplet). Beboelseshus har ildsted med røykløp på taket, fjøsa er steinsatt og løa er bordkledd.

På 1600-tallet er Odlandsgården kommet inn i en omveltningstid, der også det gamle klyngetunet forandrer seg. Et gårdstun ligger mot sør, et mot nord, og et mot øst. Mot nord finner vi Anbjørn Torsteinson og Torborg Pedersdtr. (også våre forfedre) som har døtrene Ingeborg, Steinvor og Astri.

Gårdeieren Anbjørn skulle gjøre seg kjent på flere vis syner det seg, derfor var han så godt som årviss på tinget på Bjerkreim fra 1623 og utover, for å gjøre opp og svare for seg. Det gjaldt hestehandel, skjellsord på kirkebakken, en gang var han blitt kastet på dør på Svøla. Var det ikke det ene så var det det annet. Det ble nok vel mye syntes han sikkert, siden han på Bjerkreimstinget

Þorül og Lurtti Þungaröð
 búa þar á Lurroun í
 Ljandvinnu. Þu fann þu
 smaa gullna som fann
 þom og Ornan. Þom ur
 skrubron og Ornan ur
 hihubron. Þorül ur geyga
 og Lurtti ur mamma.
 Leg það búa nu í ut
 þær, og noq ríðna í
 Þjallvinnu og skvinnu
 Of þess þess.

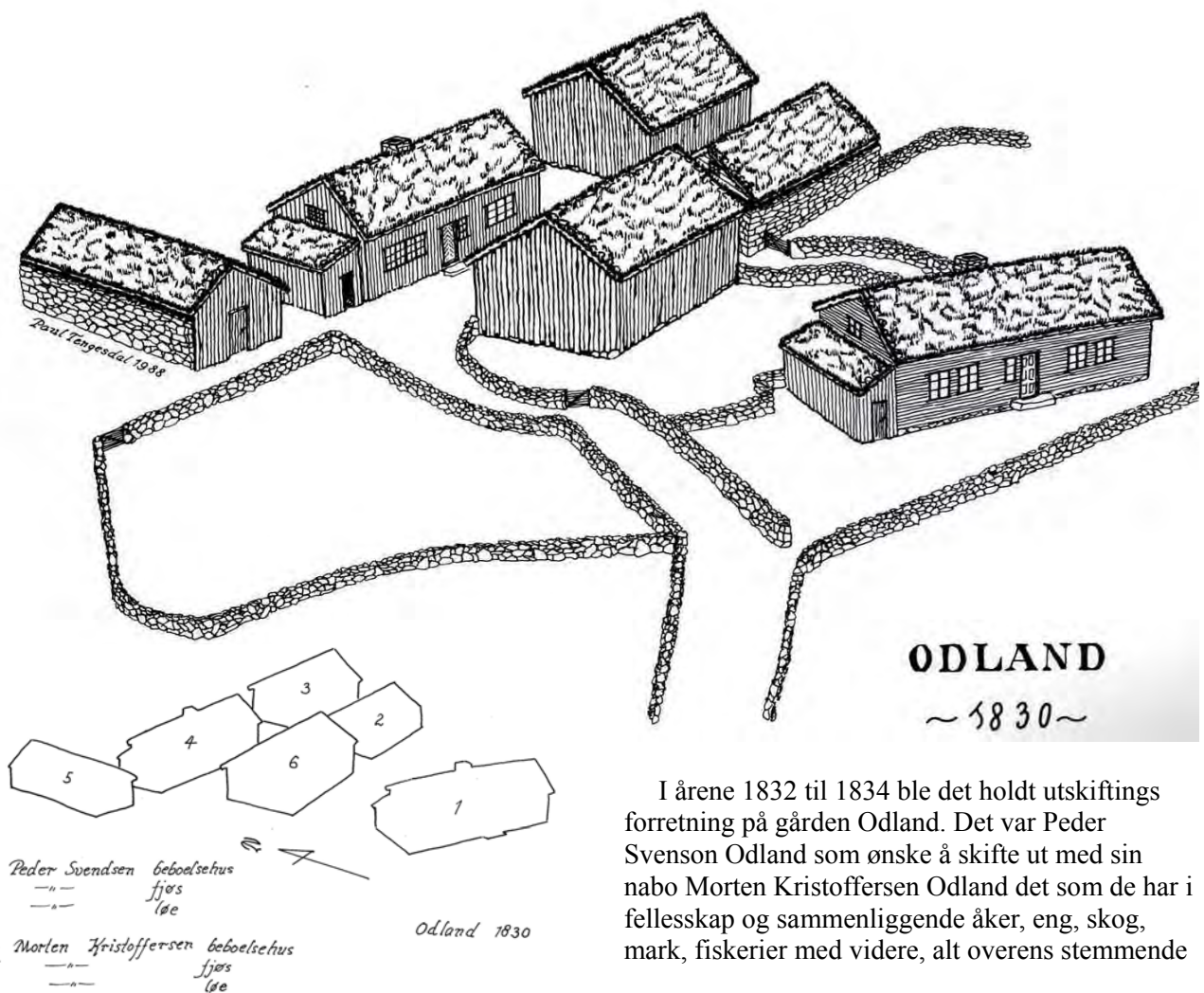
En prøve på gotisk handskrift slik
 alle gamle dokumenter er skrevet.
 Prøv deg på innholdet:

den 21. januar 1626 bad allmuen og de
 tilstedeværende om sitt skussmål, og samtlige
 kunne svare at de visste intet annet om ham enn at
 han hadde skikket seg som en ærlig mann alt fra
 han var voksen.

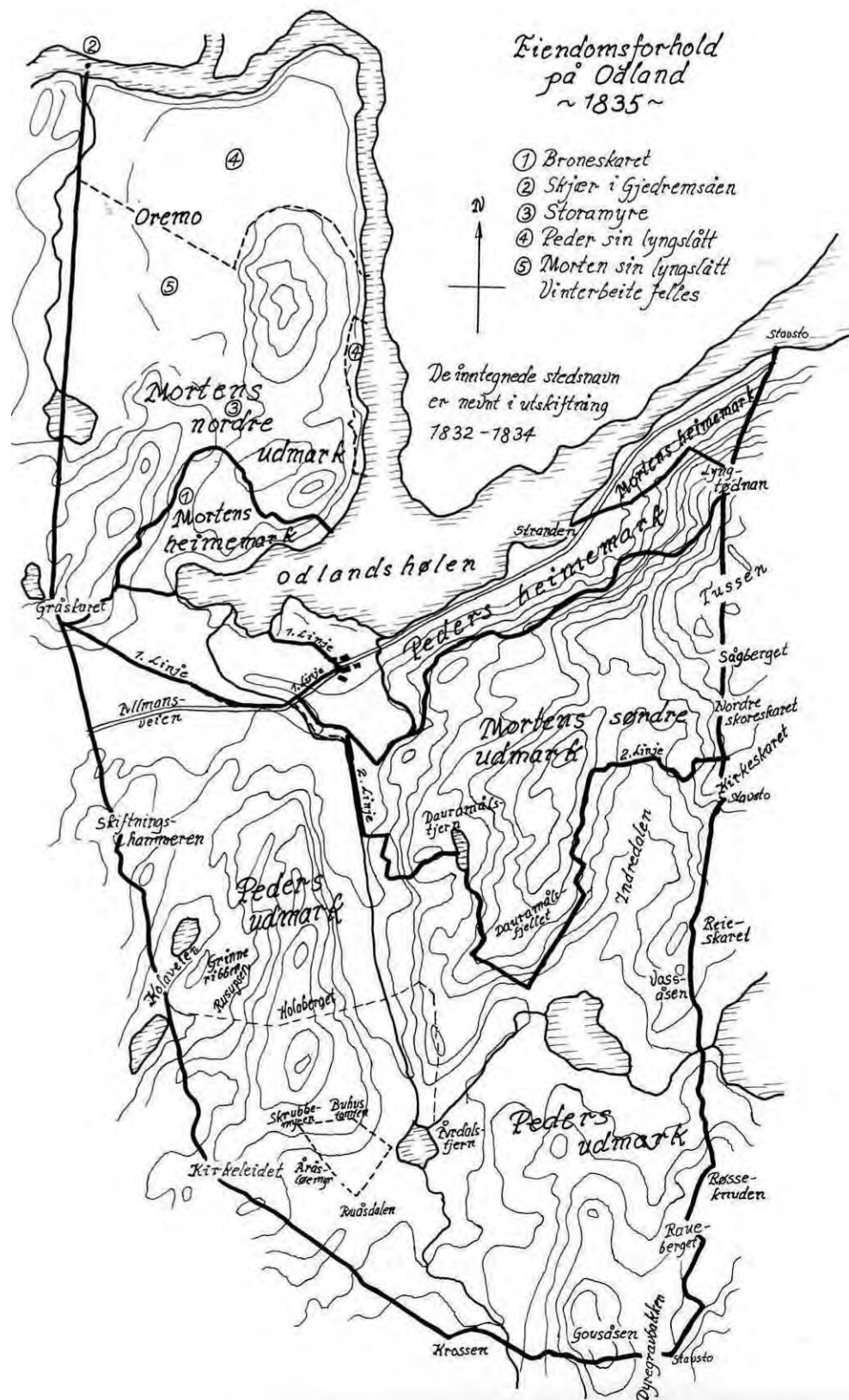
Kanskje han var en ærlig mann men var nok
 likevel ganske skruppelløs når det gjaldt
 forretninger. Det handlet ofte om forretninger.

Anbjørn fortsetter med sine handler, og kjøper
 etter hvert opp hele Odlandsgården. Nå har jo
 Anbjørn tre døtre, som gjerne vil bli boende på
 Odland, og slik går det til at deres ektemaker får
 overta hvert sitt bruk. Atlak Person og Ingeborg på
 det søre bruket, Elling Ormson og Steinvor på det
 nordre bruket og Trond Ingvaldsen og Astri på det
 østre bruket. Og da er vi kommet frem til 1635.

Det nordre bruket, heimebruket til Anbjørn, ble
 fortsatt værende i slektens eie i mange
 generasjoner til, der son overtok bruket etter far
 sin, like frem til 1865, nemlig slik: Elling Ormson
 – Sven – Kristoffer – Morten – Kristoffer – Morten
 – og til sist Kristoffer, som var far til Ingeborg
 Kristoffersdatter. Da flyttet familien til Trøen.



I årene 1832 til 1834 ble det holdt utskiftings
 forretning på gården Odland. Det var Peder
 Svenson Odland som ønske å skifte ut med sin
 nabo Morten Kristoffersen Odland det som de har i
 fellesskap og sammenliggende åker, eng, skog,
 mark, fiskerier med videre, alt overens stemmende



med utskiftingsloven. Disse dokumentene gir et vell av opplysninger om forholdene på Odland i den tiden; de forteller om åkerterger, torvmyrer, lyngslått, beiterettigheter, båstøer, veier, gjerder og grinder, vad med gangsteiner, steinbroer, gamle

dyregraver osv. Vi får også vite at det fantes to kvernhus og ett stampehus på garden, liggende til Årdalsbekken.

Englenderbesøk på Odland i 1875

Tidlig sommeren 1875 kom englenderen S. J. Jones med dampbåten til Egersund. Her gikk han i land for å ta landeveien fatt til Stavanger.

Men først tenkte han å ta det med ro et par dager i den lille «landsbyen» som han kaller Egersund i sin bok om Norgesreisen.



Egersund fra ca 1870, før jernbanen kom til byen. I 1875 når Jones var på besøk, var det planlagt å bygge jernbanebro over sundet og anlegge jernbanestasjon i byen.

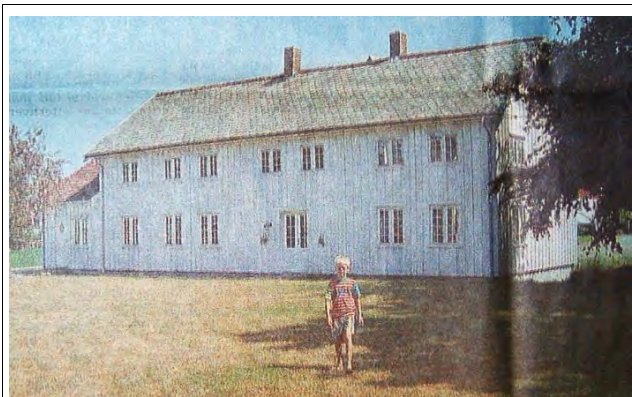
Fra Hadland's Foto og Bildearkiv

Jones fikk herberge i byens gjestgiveri, for noe ordentlig hotell fantes ikke i byen, og herberget var «så godt som en kunne vente i en så liten by». Salongen lignet akkurat dagligstua i et borgerhjem. Ved siden av var spisestuen. I annen etasje holdt håndverkere på å innrette en stor sal med tre vinduer til «vinterfornøyelser». Fra salen kom en inn i to små soverom, hvorav han fikk det ene.

Fru Aas, som eidde gjestgiveriet, sørget godt for gjestene, forteller Jones. En følte seg snart hjemme.

Dagen etter ankomsten var en søndag, og Jones gikk i kirken, som menigheten hadde fylt til siste plass. Han gikk opp til koret og stod ved siden av orgelet. «Organisten hadde store hender fulle av træler og så ut som en forkledd fisker, «noe han vist også var».

Presten hadde tordenstemme og talte inntrengende til menighetens samvittighet med lange pauser mellom setningene. Etter gudstjenesten var det barnedåp.



Mr. Jones fikk rom i dette huset, i andre etasje på den motsatt siden.

Foto: Morten Krogstad, Stavanger Aftenblad

Da gudstjenesten var slutt, tok Jones seg en spasertur rundt i den «koselige landsbyen som ikke var stort annet enn en grend», skriver han i sin reisedagbok. Folk han møtte hilste på ham, som om han skulle være en gammel kjenning. «Høflighet og vennlighet synes å være dette folks dyd, og endog guttene i gaten tok lua av og bukket dypt. Kanskje trodde de at jeg var en embetsmann eller noe slikt, for jeg var jo kledd annerledes enn byens borgere».

Neste dag kjørte han med en ung jente som «skysskar» oppover dalen til Bjerkreim, «hvor kirken står». Her stod et staselig våningshus med en velfylt krambu. Han var kommet til lensmannsgarden hvor Thønnes Tollefson var lensmann, og hadde gjestgiveri og postkontor i heimen. Her fikk han et pent møblert rom i annen etasje. Gjennom det tynne gulvet trengte tonene til Mozarts skjønne musikk opp til ham. «Rett under meg spilte en ung, bereist og meget musikalsk dame fra Stavanger, som var kommet på besøk, sammen med husets datter firhendig på taffelklaver.

Fra de to vinduene i rommet hadde jeg utsikt over en hage og dyrkede marker og snødekte fjell. Ved spisebordet hadde jeg inntrykk av å befinne meg i en godseierfamilie. Men de la ikke an på å virke fornemme. Den taktfulle oppførsel, de veloppdragne barna, hele væremåten til disse menneskene røpet dannelsen.

Ute på marka håndterte husbonden ljaen, mens husfrua var opptatt i kjøkkenet, og husets voksne datter la fra seg sitt sytøy for å ekspedere noen bønder i krambua».

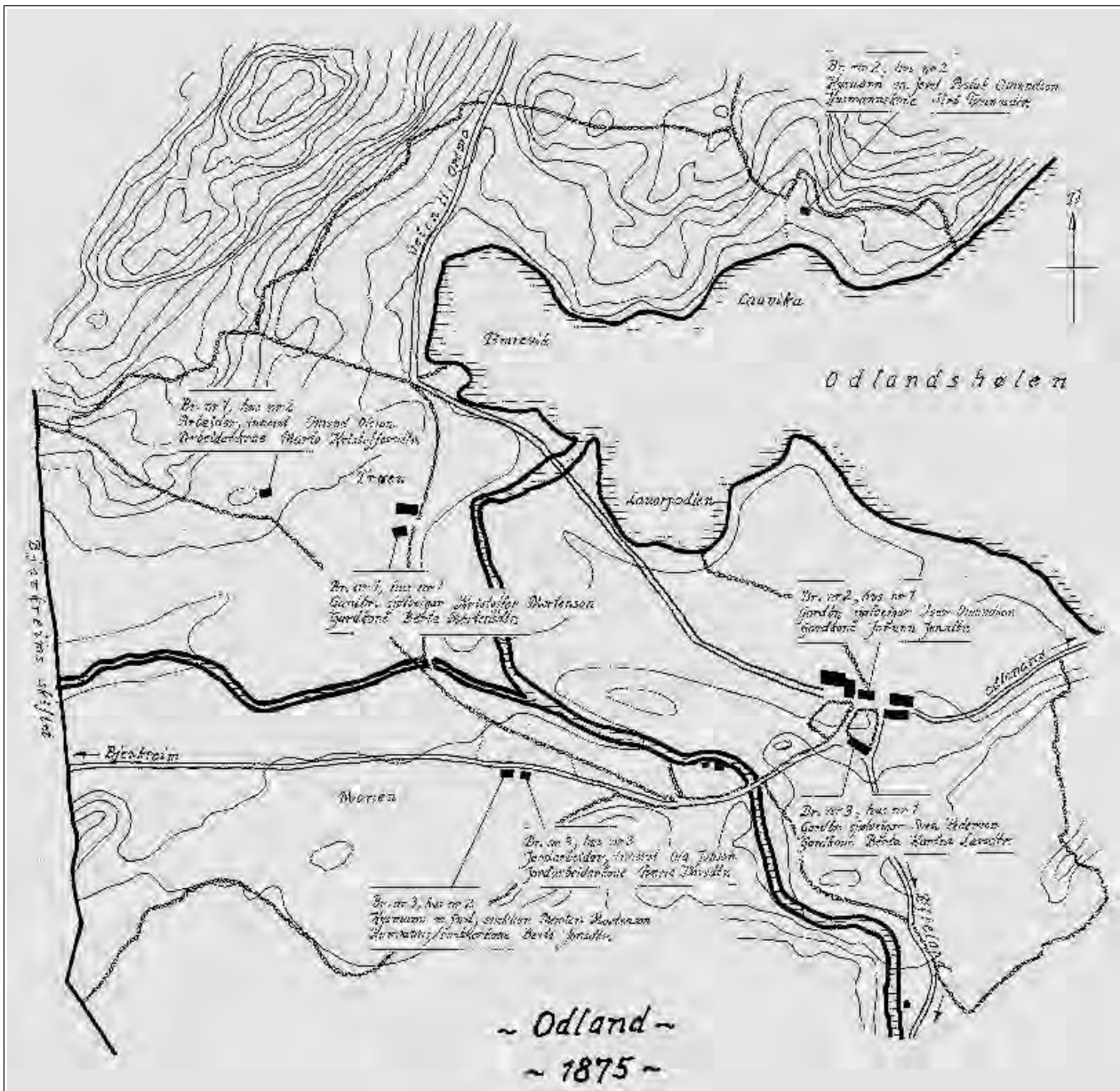
Mr. Jones hadde altså sitt værelse på østsiden av huset og kunne se like inn til de snødekte fjellene innenfor Ørsdalen.

Neste dag kjørte han videre til Odland hvor kjerreveien sluttet. Med et barn på armen trådte en bondekone på garden ut på dørterskelen (dette var Jorine Jensdatter som hadde 2 år gamle Jonas Odland i fanget). Her fikk Jones overnatte.

Jones forteller at huset har bare en etasje, og i stua, som opptok nesten halve huset var det to vinduer på sørsida og to på nordsida. Langs veggene stod benker, et skap og et par senger som var spikret sammen av bord, og med skinn, tepper og hodeputer oppi. Huset var bygd av tømmer, og veggene var umalte. Kona gav ham poteter, flesk og melk. Øl hadde hun ikke i huset.

Neste morgen satte Jones seg på hesteryggen og red til gården Kleppali ved Ørsdalsvatnet. Han hadde med seg en gårdsgutt som fulgte ham til fots for å bringe hesten tilbake. Ferden gikk inn Odlands-stronne til utløpet av Ørsdalsvatnet, hvor

de vadet over elva. Videre gikk de langs en oppgått gang- og ridesti som fører like frem til gården.



Klyngetunet på Odland før utskiftingen i 1922 er grundig dokumentert gjennom kart og tegninger. Se Bjerkreimsboka side 218, 219 og 220. Når dette var mulig skyldes det godt minne til Lars Odland, som den viktigste informanten (1988).

Slik så det ut på Odland når Mr. Jones besøkte stedet.

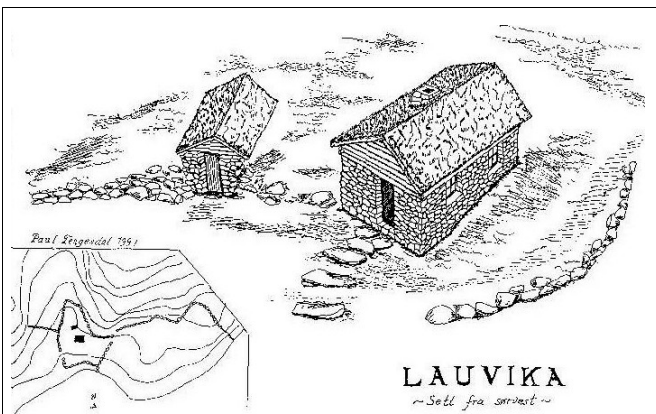
Han kom til Ivar Omundson, huset som ligger mot nord i klyngetunet. Fra stua hadde han fri utsikt ned til Odlandshølen, og på andre siden utsikt til gårdsrommet og hagene på sørsiden.

På Trøen bor Kristoffer Mortenson (far til Ingeborg) med sin familie. Mot nord ser vi husmannsplassen Lauvika og helt i sør på Monen inntil Bjerkreimsvegen ser vi husmannsplassen Husmannsægro.

I Kleppali stod noen trebygninger. Inne i våningshuset stod en trebenk langs veggen, og et broket malt skap og kister med påmalt navn fylte de øvrige sider av rommet. I et rom, som lå ved



Foto tatt en vinterdag fra Såta 110 år etter at S. J. Jones var der. Oreelva i forgrunnen.



Lauvika slik Valborg Løvbrekke husket stedet. Valborg bodde her et par års tid fra 1916 sammen med mor sin og sine søsken. Hun gikk på skolen derifra. Fra inngangsdøra på endeveggen kom en inn i et steinkjøkken (vegger, gulv av stein), derfra inn i stova med steinvegger. Hans Holmen husket fortalt at det i stova var bare en fjøl på veggen – og der hang veggklokka.

Husmurene stod like til uti 1950-åra, da Jakob Odland satte opp et sauehus på grunnen, men både breiere og lenger. Grunnen til potetkjelleren ved siden av huset står fortsatt.

siden av stuen og som hadde et vindu, stod et malt hjørneskap. Rommet var pent møblert. Kona la en hvit duk på bordet og bar inn kokt ferskfisk, poteter, smør og mysost, flatbrød og kaker, som smakte som vafler. «Men brennevin eller vin fantes ikke i huset», skriver Jones.

Ved middagstid gav han seg av sted for å bestige fjellet Såta. Konen på gården gav ham mat med på turen. Før han la av sted sa Jones at det muligens kunne bli vanskelig klatring, og at han neppe kom tilbake før sent på kvelden. Han forstod at dette ikke bød på problemer, her omkring låste de aldri døren om natta.

På toppen av Såta hadde Jones et storartet syn. Han kom tilbake kl. 3 om natta. Alle folka på gården sov, gårdshunden også. «Utgangsdøra stod vid åpen, og stuedøra var ulåst. På bordet hadde husfruen satt frem rikelig med mat og en kjempestor mugge med melk».

Sent ut på ettermiddagen neste dag kjørte han fra Bjerkreim tilbake til Egersund og herfra gikk så ferden videre neste dag til Stavanger.

Husmenn på Odland

Det er først mot slutten av 1800-tallet vi får kjennskap til de første husmenn på Odland, hvem de var og hvor de bodde. Mye tyder på at der har vært fast bosetting utenfor klyngetunet på Odland allerede på 1600-tallet, men ikke noen sammenhengende bosetting helt fra den perioden. På 1700-tallet og utetter finner vi ingen husmenn. Dette endrer seg omkring 1870. Da blir det reist hus på to nye husmannsplasser, på Monen og i Lauvika.

På Monen satte Morten Mortenson fra Odland og Berte opp sitt hus og flyttet inn i 1869. Like etter satte Ola Jonson og Anna opp hus ved siden. Dette stedet ble senere kalt Husmannsægro.

I Lauvika flyttet Aslak Omundson og Siri til stedet omkring 1874. Men på lille juleafta året etter druknet Aslak i Ørsdalsvannet sammen med fire andre. De var på en rotur fra Odlandstøet og oppover vatnet.

Når det kom nye eiere på Odland i 1892 måtte familiene på Husmannsægro flytte ut og beboelsehusene ble nedrevet. Morten Mortenson kom ut på lægd mens Ola Jonson og Anna flyttet til Lauvika. Der bodde de til Ola døde i en alder av 95 år. Anna flyttet da til Oremo, til datteren Marta og hennes mann Ole Larsen Hytland som bodde på Solglytt ved Oretjørna.

Anna døde i 1933 i en alder av 101 ½ år. Hun hadde fødd 8 barn, og på mange måter gått gjennom et langt og vondt liv. Folk sa at hun levde så ureint at det var helseskadelig, men det tok hun tydeligvis ingen skade av.

Wilhelm Hansson Gjedrem og Karen Ommundsdatter Svela



Wilhelm og Karen Gjedrem

Slektsregister:

Familie IV

Wilhelm Hansen Gjedrem, ættetavle 7

Karen Ommundsdatter Svela, ættetavle 8

De giftet seg i 1870. Wilhelm var da gardbruker på Gjedrem. Han var f. 1849 og d. 1907. Gravstøtta hans oppbevares i dag i gårdsmuseet på Aaland. Karen var f. 1842 og d. 1925. Foreldra til Wilhelm var Hans Velleson Bjerkreim og Ane Asbjørnsdtr. Gjedrem, Stor-Ane som hun ble kalt, siden hun var stor av vekst.

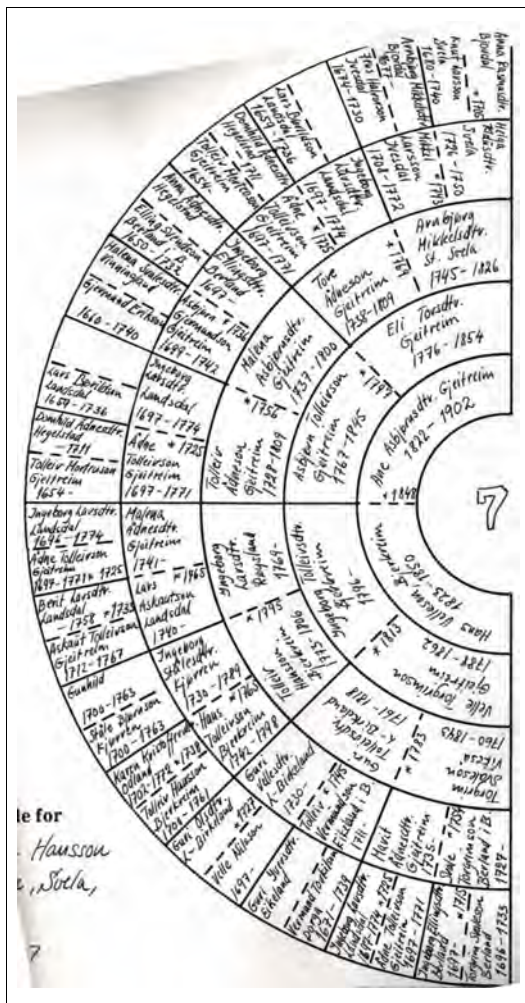
Familien bodde på Bjerkreim inntil Hans døde i 1850. Siden flyttet mora og Wilhelm til heimen hennes på Gjedrem. På heimegården på Gjedrem åtte bror hennes, Tønnes heimebruket. Han var ugift. Han druknet i 1862 da han skulle ta seg over elva ved Svlaodden. Han gikk på isen, på heimveg fra Bråдли, der han hadde besøkt søster sin. Bruket ble overtatt av Malli, eldste søster til Tønnes og Ane, inntil Wilhelm overtok det i 1871. Etter utskifting av gården i 1884 vart bygningene i tunet deres flyttet til nåværende sted.

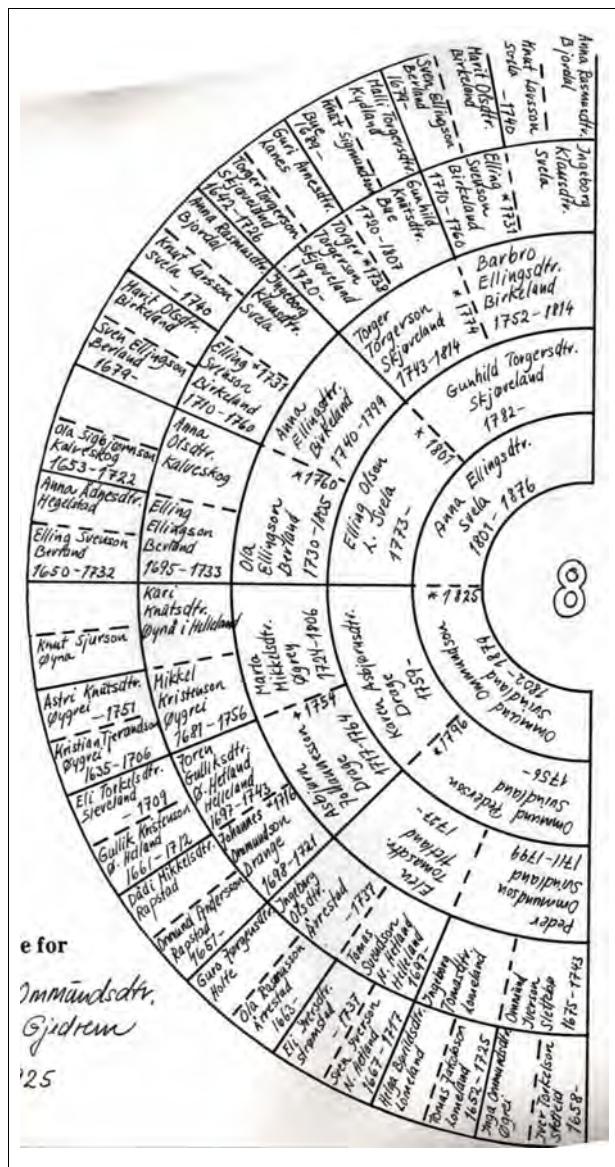
Barn:

- IV.1. Ane f. 1871, gift med Peder Svendsen Egeland i bygden. Bodde på Egeland i bygden.
- IV.2. Anna f. 1873, gift med Ole Amandius Berland i bygda. Bodde på Stangeland i Sola.
- IV.3: Hanne f. 1876 d. 1957. Husarbeider heime i 1900. Bodde på Søre Røysland.
- IV.4. Othea (Thea) f. 1880, d. 1960. Ho bodde hos søsteren Hanne på Birkemo på Søre Røysland. Thea var utdannet herreskredder og sydde klede til "hele bygden", både konfirmasjons- og brudgomsdresser.
- IV.5. Theoline f. 1883, gift 1911 med Karl Berland (foreldrene til Hjørdis). Bodde på heimebruket.
- IV.6. Herman f. 1887 d. 1892.

Karen kom fra Litle Svla

Foreldrene til Karen var Ommund Omundson fra Svindland i Egersund, og Anna Ellingsdtr, fra Litle





Murene til Stølsmeieriet på Røysland står fortsatt oppe



Svela. Ommund kom til Svela som tener i 1826, når de giftet seg, og overtok halve bruket og foreldrene til Anna beholdt den andre halvdel. Heimehuset og uthuset delte de med foreldrene hennes.

Etter delingen trakk de lodd om partene. Foreldrene fikk part A og Anna og Ommund part B. Bygningene på bruket var omkring 8 år gamle og i god stand. Disse var et en-etasje, tømra våningshus med to stover, et kammers og et kjøkken, en låve i bindingsverk og et steinmura fjøs. Bygningene vart delte slik at foreldrene skulle beholde den vestre stova med kammers og halve kjøkkenet. Anna og Ommund skulle ha den østre stova og halve kjøkkenet. Foreldrene skulle ha vestre halvdel av løa og halvdel av fjøset.

I denne heimen til Anna og Ommund på Svela, vokste det opp flere søsken, blant annet Karen (mormor til Hjørdis) og Guri (mormor til Torleif). Hjørdis og Torleif var altså tre-menninger. Bror deres, Eiling, var oldefar til Bertha Tengesdal. Bertha og Paul er altså firmenninger.

Ommund var en flink gråsteinmurer. Han satte opp grunnmurene til Bjerkreim kirke (ferdig 1835) sammen med Tore Olsson Vikesdal og var ansvarlig for murearbeidet til Røysland Meieri i Bjerkreim (ferdig 1860), som det første meieriet i Rogaland.

Stølsmeieriet på Røysland

Byggingen var et stort prosjekt, hele 18 murere og tømre var i sving. Fjøset var rundt 45 meter langt, delt i to rom – ett rom for hvert dyreslag. Det var flere utganger. Veggene var av stein. Overbygget var av tre – kjørt opp fra Sandnes. Selve meieriet hadde to etasjer. I første høgda var det 2-3 rom der melka ble behandlet. Etter avkjøling i rennende vann, stod melka i lave kar slik at fløten ble liggende på toppen og kunne skummes av. Dette var lenge før separatorens tid. Det fortelles at hundrevis av kar sto tett i tett på hyller oppover veggene. Videre behandling skjedde i kinner og ystekar – alt for hånd.

Loftet var av tre. Her budde det på det meste sju jenter sammen med Maren Tu som hadde ansvar for mjølkestellet – og for jentene. Søren Kleppe var gjæter. M. A. Grude var styrer for meieriet.

Den første sommeren kjøpte interessenter inn 65 kyr som sammen med geiter skulle stå for melkeforsyningen til meieriet. Første høsten solgte de mesteparten av kyrene i Bjerkreim og Klepp. Det fortelles at seks kyr, hesten og geitene overvintra på Røysland. Året etter kjøpte de inn noen nye kyr. Ellers var drifta basert på partshavernes egne kyr – særlig fra Austrått. Men

problemet meldte seg. Trulig var beitene for skrale og gjetinga vanskelig. Etter fem år la de ned drifta.



Bjerkreimskirken i 1890-åra.

Foto: A.Flak

Denne kirken ble satt opp i 1835 på samme sted som forrige stod, og er den tredje kirken i rekken på dette stedet.

Den første ble bygget i 1370-80 årene, og stod frem til 1628, da den andre kirken ble bygget. Den var mye mindre enn den nåværende, selv om den, på grunn av folkeøkningen, ble påbygget tidlig på 1700-tallet. Utvendig var kirken uten kledning, bortsett fra tårnet som var kledd med spon av eik. Innvendig var kirken åpen helt opp til sutaket, og ned fra mønet hang en modell av et orlogskip. Stolstolpene (inngang til benkerad) var fint utskårne. Disse og annet material ble solgt på auksjon da kirken ble revet i 1835.

I Åsenhuset er det tatt vare på innvendige panelbord fra den gamle kirken, som i Åsen har blitt nyttet som utvendig kledning på huset gjennom godt 150 år.

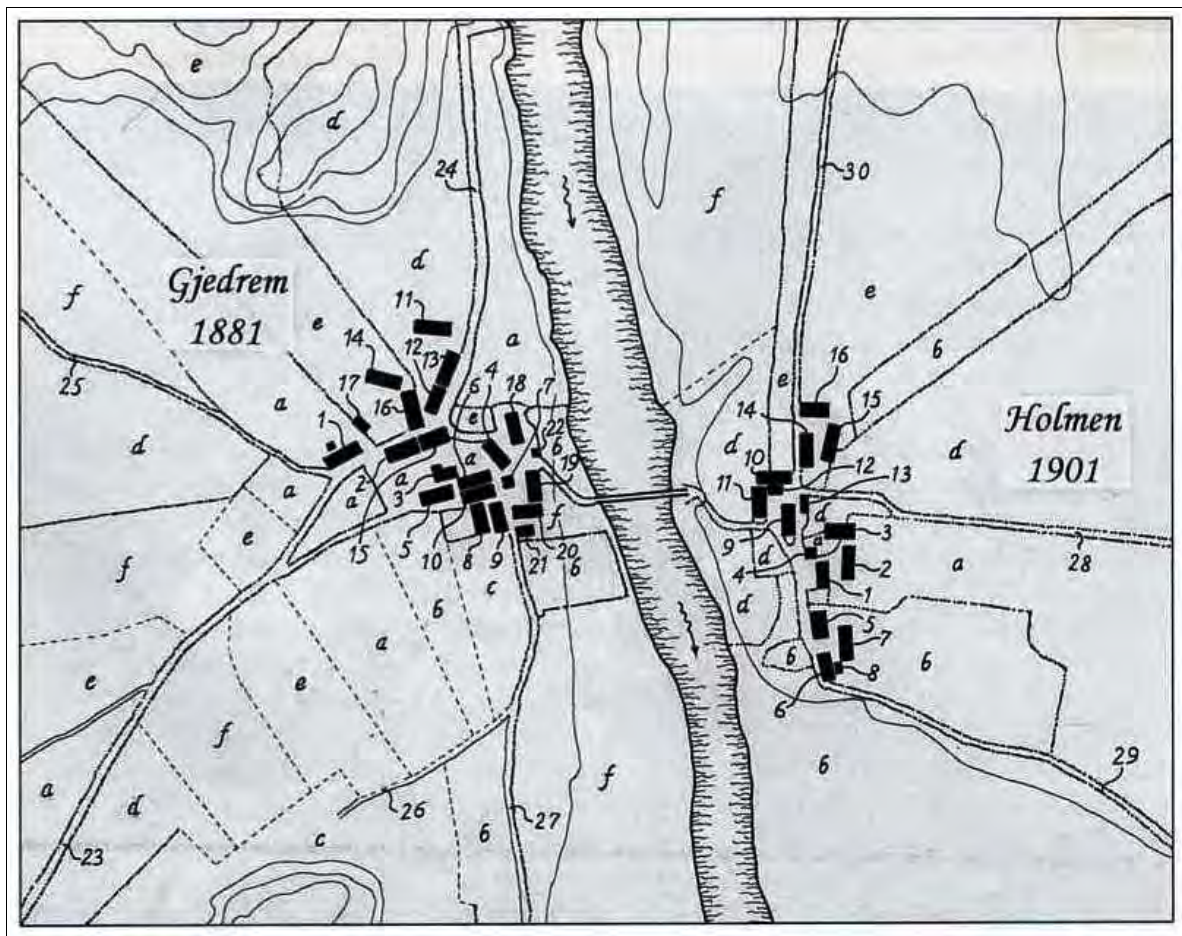
Da brønnen raste sammen

Det er kjent en dramatisk historie om Ommund Omundson når Karen voks opp på Svela. Ommund skulle grave ny brønn, og stod selv for steinsettingen, som den kjente gråsteinsmureren han var. Han var kommet helt til bunnen av brønnen med gravearbeidet sitt, og skulle til med steinsettingen. Mens han holdt på, raste plutselig hele forskalingen i sammen, og Ommund ble sittende helt fastklemt nederst i brønnen. Ingen makt kunne få ham opp gjennom brønnen igjen.

På denne tiden, i slutten av 1850 årene, ble det arbeidet på flere veganlegg i Bjerkreim. Blant annet ble den nye hovedvegen gjennom bygden anlagt, som i hovedtrekk går hvor E39 nå går. Det ble tilkalt hjelp fra vegbyggerne, som behersket forskjellige graveteknikker. De satte i gang med å grave en tunnel et stykke fra brønnen og på skrå

nedover. De måtte hele tiden forsterke veggene med trematerialer, for at ikke den løse morenemassen som finnes på Svøla skulle rase i sammen.

Karen fortalte siden, at det hun husker aller best, var det øyeblikket graverne nådde ned til far hennes som satt i bunnen av brønnen. Han var fremdeles i live. Hun krabbet selv inn i tunnelen og sendte ned komler til ham gjennom den første åpningen de fikk til. Han hadde tydeligvis sittet lenge fast i brønnen og var svolten. Og så fortalte hun at det første faren sa da han krabbet ut av tunnelen, var at han ikke fikk med seg skoene sine. De satt fast i sanden. Slik vart det ofte med den tids tresko når de hang og slang på beina.



Vi ser Gjedrem og Holmen på hver sin side av elva, med bru imellom. Det var tilsammen 39 bygninger i disse to tuna. I klyngetunet på Gjedrem finner vi husene til Wilhelm og Karen. Deres tun ligger i midten med bygningene; heimehus (4), fjøs (5), løe (6) og stall (7). På Gjedrem lå det bygninger til seks gardsbruk. Eiendomsforholdene er vist med bokstavreferanser. Wilhelm (b) hadde i alt 4 adskilte teiger sør og øst for tunet.

Riksvegen (23) og (24) gikk gjennom tunet. For utfyllende opplysninger om Gjedremstunet og Holmen, se Bjerkreimsboka, side 733



Holveien i Gjedremmarka slik den slynger seg nedover mot Gjedrem. Dette var hovedveien gjennom bygda i godt 250 år, fra begynnelsen av 1600-tallet og frem til 1860-årene da det ble anlagt kjøreveg langsmed elva og Svelavannet.

Det er unektelig ganske rart å tenke på denne vegen som hovedtrafikkåre gjennom bygda, på samme vis som E39 er det i dag – ja, verden har såvisst gått fremover.

Den gamle holveien over Gjedrem

Før 1820-årene fantes det ingen kjørbare veier i Bjerkreim herred. Den første vegen som ble anlagt var den såkalte «Prestevegen» fra Bjerkreimsgarden forbi Åsen og Tveita og frem til prestegården på Helleland.

Det gikk dog to gjennomgangslinjer for samferdsel som berørte herredet. Den ene kom fra Jæren, gikk forbi gårdene Store- og Lille-Ege, inn i Bjerkreim ved Nordre-Tengesdal, over elven ved «Ferjo» til Eikestad og Brynnesland til Krossmone, hvor den kom sammen med ferdslinjen fra Egersund.

Den andre ferdslinjen gjennom herredet gikk fra Gjesdal inn i Bjerkreim ved Nedrebø og fortsatte over Skjævelandsheien forbi Skjæveland til Vikeså, om Store-Svela, hvorifra den førte oppover Svela-lien og videre utover Gjedremsmarka forbi Gjedrem til Bjerkreim, hvor det fra omkring 1615 var anlagt bro over elva. Fra Bjerkreim fortsatte linjen oppover Bjerkreimskaret omtrent i samme retning hvor «Prestevegen» senere ble anlagt.

Disse her beskrevne veier var såkalte «holveier», en smal renne oppkastet og ryddet for store steiner. Veien kunne bare beferdes med ride- og kløvhester. Fotgjengerne hadde som oftest sin ferdslsvei etter en opptråkket sti langs siden av holveien, som ofte på lange strekninger var full av vann.

Denne gamle holveien er i dag godt synlig i Gjedremmarka over flere strekninger. Den gikk forbi kraftstasjonen, videre frem til Tollef Gjedrem sitt sauehus, derfra oppover bakken, inn marka like til Svelaskiftet og frem til Svelagarden.

Veien har sin opprinnelse fra den tiden når broen på Bjerkreim ble bygget. I eldre tid gikk ferdslen på østsiden av elva etter mer eller mindre faste stier. Der finnes ingen rester etter slike holveier. Holveien over Gjedrem er et unikt kulturminne.



Karen (svartkledd) med barn og barnebarn i bærhagen på Gjedrem 1924.

F.v. Konstanse Berland, Karly, Hanne Gjedrem bak, Jenny, Hjørdis og Vilhelm fremme, Teoline med Torleif på fanget, Karl.

Den store familiesamlingen



*Slektstevne på Gjedrem søndag 14. august 1983
med omlag 150 etterkommere til Wilhelm og Karen*



*Stevnekomiteen markerte dagen 100 år etter at
Teoline var fødd*



*Familiene samlet seg på vollen fremfor heimehuset
på Gjedrem.*

Peder (Per) Jensson Tengesdal og Malene Olava Mikalsdatter Versland



Peder og Malene Tengesdal

Slektsregister:

Familie V

Peder Jensson Tengesdal, familie I.2

Malene Olava Mikalsdatter Versland, fam.II.2

De giftet seg i 1886. Peder (kalla Per Jensen) var f. 1858 på Moi i Bjerkreim og d. 1949. Malene Olava (Malene) var f. 1867 på Svela Litle og d. 1937.

De fikk det første barnet på Versland. Da var Per arbeider. Han overtok heimebruket, br.nr. 1 på Tengesdal ved skylddelings-forretning i 1889. I 15 år budde de sammen med Lars, bror til Peder, og familien hans i det store huset som sakfører Puntervold bygde på garden. Etter utskiftingen i 1902 flyttet Lars og familien hans inn i det nye huset han hadde om lag hundre meter lenger nord for det gamle våningshuset.

I 1908 delte Peder og Malene br.nr. 1 med Jonas Versland, bror til Malene. Det nye bruket, br.nr. 7 ligg på søre delen av Indre Monen. Utmarka ligg på vestsiden av hovedvegen.

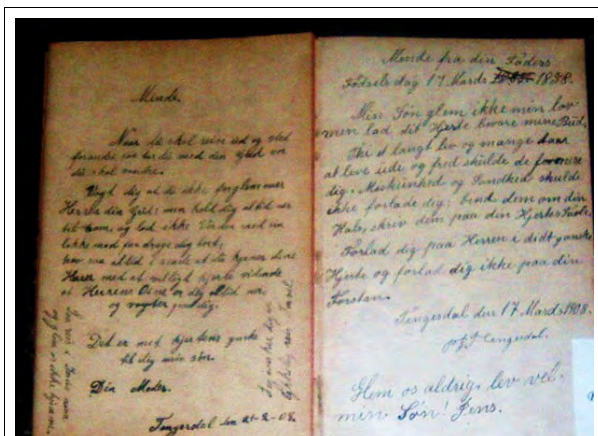
Navna til de tre yngste barna hadde en spesiell grunn. Barna sine førebokstaver kommer frem av: Ellefte barnet Enger Birgitta (EB), tolvte barnet Trygvald (T), trettende barnet Torleif (T).

Begge foreldrene til Malene døde som følgefolk i heimen deres. Syster Olava var tener hos dem i 1900, og også da hun giftet seg i 1909. Sonen Trygvald overtok en parsell av heimebruket i 1933. Sonen Palmer overtok heimebruket i 1940.

Barn:

V.1. Ingemann f. 1887 og d. 1887 på Versland.

V.2. Serine (Serine) Johanne f. 1888 og d. 1973 i Egersund. Gift med Tønnes Ognedal. De fikk tre barn mens de budde i heimen hennes på Tengesdal. Tønnes var tømmermann /snikker. I 1918 flyttet de til Egersund. Der åpnet Tønnes landbruksmaskinforretning sammen med Mikal, bror til Serine. Tønnes var medeier i forretninga til 1925. Forretningen fikk siden navnet Tengesdal Sport A/S, og ble drevet videre av Mikal, senere hans sønn



Minnebok Jens hadde med seg når han som 18-åring første gang reiste til Amerika. Her har mor og far, venner og slektninger skrevet sine minneord. Boka oppbevares i gårds-museet.

Jørgen, og deretter hans barnebarn Mikal frem til nå. Tønnes startet siden sin egen forretningen Ognedal & Sønner sammen med 2 av sønnene, Per og Magnus. Firmaet tok på seg alt innen snekker- og betong-arbeid, og var blant de



Peder og Malene med familie i den gamle frukthagen

F.v. Mikal, Peder, Trygvald, Malene, Engel, Per Ognedal. F.h. Palmer, Torleif, Serine og Olav.



Familiebilde 1918 med de tre minste barna. F.v.: Malene, Torleif, Engel, Trygvald, Peder.

Torleif og Trygvald har kjoler, den tids moteriktige klær for smågutter.

Peder fikk svekket syn allerede i 50-års alderen og ble blind til sin siste dag i en alder av 91 år

- V.3. største entreprenørene i distriktet på 1950-/60-tallet. Firmaet er forlengst avviklet. Jens f. 1890 og d. 1972 i Egersund. Til USA første gang i 1908 og vart da farmarbeider hos sin onkel Jørgen nord av Maxbass, Nord-Dakota. Kjøpte seg senere egen farm like ved siden. Heimebesøk fra USA i des. 1914 og i 1946. Gift i 1929 med Emma Fossum fra Nord-Dakota (slekta kom fra Trøndelag). Bodde i Nord-Dakota, og fra 1960 i Egersund. På sine gamle dager skreiv han ned sine opplevelser fra et langt liv. Originalen finne i gårds- museet på Aaland Gård. Publisert i 1988 av Paul Tengesdal under tittelen «Minner» i 25 eksemplarer og fordelt til nærmeste slektninger samt Universitetsbiblioteket, Bjerkreim Ættesogelag og Dalane Folkemuseum.
- V.4. Mikal f. og d. 1892.
- V.5. Mikal f. 1893 og d. 1972 i Egersund. Gift med Berit Nessel (Nessel i Sirdal). Bodde i Egersund og drev sportsforretning Tengesdal Sport A/S. I 1965 skrev han en minneoppgave som Nasjonalforeningen for Eldres Helse og Velferd hadde satt igang. Kopi oppbevares på Aaland Gård og er det

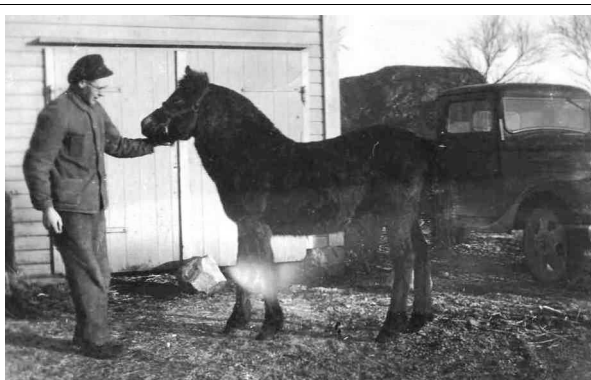
Omstreifende tater

Torleif fortalte fra heimen sin at det ofte var omstreifere som for forbi Tengesdal garden. Særlig husker han store taterfamilier med hest og kjerre som var på gjennomreis.

Det var fast regel at de fikk overnatte i heimen. Da ble det båret inn halm og lagt utover stovegulvet som familien med de små barna fikk ligge på. Malene sa aldri nei når de spurte om overnatting. Dermed visste familiene at de fikk overnatte, og slik kom de tilbake neste gang.

En gang hadde et fantefølge lagt seg vel tilrette i halmen. Torleif og søskene hans hørte fantekona småsyng: «Byssa, byssa badne, nå må badne sova, – au! - du må `kje bida!» Siden fortalte de historien videre om fantekona som ble bitt i patten, til stor fornøyelse for de andre halvstore barna på Tengesdal.

Torleif fortalte og at de aldri savnet noen gjenstander når de hadde hatt «fantepakket» i huset. Kanskje det er som reven, han tar aldri noe omkring sitt eget hi? Men Malene sørget alltid for at de var velfylte i magen når de forlot huset.



Torleif med en unghest. Hester var hans store lidenskap. Vi ser også lastebilen som han kjøpte i 1934.

største kildematerialet for livet til hans besteforeldre Jens og Siri Moi (fam. I).

- V.6. Gunda Otelia (Gunda) f. 1895 og d. 1981. Gift med Jørgen Nilsson Egeland. Bodde på Egeland på Heia. Jørgen d. 1934 i en ulykke da han var ute i marka og så etter sauene. Han hadde gått over en liten bekk, gled på isen og datt med ansiktet ned i en liten vannkulp. Slik fant de ham liggende. Han ble 42 år gammel. Gunda vart sittende igjen med 6 små barn, det yngste bare ½ år gammelt. Siden hadde hun alltid fast dreng på garden inntil barna vart store nok og kunne hjelpe til. Den første drengen hun hadde var Malvin Versland som senere ble hennes svoger.
- V.7. Marte Abigael (Marte) f. 1897 d. ? på Hellvik. Gift 1919 med Hans Andreas Hansen fra Hellvik i Egersund. Bodde på Hellvik hvor Hans drev fiskemottak og hadde reve-pelsdyrfarm. Senere drev de med mink i stor målestokk. Denne kombinasjonen passet godt siden de fikk tilgang til billig «skrapfisk» som de mol opp til pelsdyrmat.
- V.8. Palmer f. 1900 og d. 1965. Gift 1940 med Ingeliv fra Versland. Palmer overtok heimebruket i 1940. Han vart enkemann i 1956, og satt igjen med 6 barn, det minste var nyfødd og Ingeliv omkom under fødslen. Det minste barnet voks opp hos sin onkel Trygvold og tante Tonny mens de øvrige barna hjalp til på gården etter beste evne. Palmer var gardbrukar og styrer for brevhus og telefonsentralen som var i heimen hans til begge vart nedlagt i 1965. Palmer henta posten på Bjerkreim og leverte til husstander langs ruta ned til Tengesdal. Folket på Tengesdal henta posten sin i heimen hans. I tillegg til gardsarbeidet drev Palmer reve-pelsdyrfarm.
- V.9. Milda Olava (Milda) f. 1902 og d. 1985. Gift 1938 med Riktor Rolfsen fra Surdal i Lund. Riktor hadde arbeidet i vegvesenet i en årrekke som oppsynsmann ved ulike veganlegg over hele Rogaland. I 1940 begynte han som betjent på Opstad Tvangsanstalt, Nærbø og arbeidet der til han gikk av med pensjon i 1962. De bodde på anstalten inntil pensjonsalder da de bygget eget hus og flyttet til Bryne.

- V.10. Olav f. 1904 og d. 1962. Gift 1950 med Ester Tangen fra Bø i Telemark. Olav var i alle år sterkt plaget med astma, og tilbrakte mange sykedager i senga heime på loftet. Han vart tilrådd å flytte østover til tørrere klima. Det gjorde han i slutten av 1940-tallet, og fikk seg arbeid som gårdsarbeider (stell av husdyr) på Gvarv i Telemark. Helse hans vart etter dette langt bedre. Etter giftermålet fikk de ett gammelt hus til leie hvor de slo seg til.
- V.11. Engel Birgitte (Engel) f. 1906 og d. 1994. Gift 1941 med Malvin Versland. Malvin overtok heimebruket til foreldrene sin på Tengesdal, bruk nr 6, i 1940, og de bodde siden på dette bruket. Like ved vegen stod det en smie som morfar til Malvin brukte. Han hadde i 1860-årene gått i ljasmedlære på Bollestad i Gjesdal. I smia var det rikelig med smiredskap, for det meste selvlaget. Mesteparten av dette utstyret tas fortsatt vare på i heimen.
- V.12. Trygvald f. 1909 og d. 1984. Gift 1936 med Tonny fra Tysland. Trygvald var gardbrukar. Han overtok en parsell av heimebruket i 1932, bygde driftsbygning i 1934 og heimehus i 1935.
- V.13. Torleif f. 1913 og d. 1979. Gift med Hjørdis Victoria (Hjørdis) fra Gjedrem. Etter giftermålet flyttet de til Egersund der de kjøpte gårdbruket Rundevoll på Årstad. De selde i 1946 og flyttet til Tengesdal nordre. Der budde de til de flyttet til Oremo i 1947.



Bilde tatt i 1946

Første rekke f.v.:

*Emma, Jens, Peder,
Serine, Tønnes, Gunda,*

Andre rekke f.v.:

*Ingeliv, Berit, Hjørdis,
Miron (son til Jens),
Tonny, Mathea, Engel,
Milda*

Tredje rekke f.v.:

*Palmer, Mikal, Torleif,
Olav, Trygvald, Hans,
Malvin, Riktor*

Karl Tønnesson Berland og Teoline Wilhelmsdatter Gjedrem



*Karl og Teoline Gjedrem som brudepar 1911
Halssmykket som Teoline bærer oppbevares i dag
i gårdsmuseet på Aaland.*



*Alle søskene i «voksen» alder; f.v. Karly, Jenny,
Hjørdis, Vilhelm, Torleif og Borgny*

Slektsregister:

Familie VI

Karl Tønnesson Berland, familie III.3.

Teoline Wilhelmsdatter Gjedrem, familie IV.5.

De giftet seg i 1911. Karl var fødd 1886 på husmannsplassen Brunnes i Dyrskog og d. 1972. Teoline var f. 1883 og d. 1966. De kjøpte heimebruket til Teoline i 1911. Karl mol korn for folk i kjelleren i heimehuset sitt fra 1929 og til det kom bygdemølle på Vikeså i 1938.

Barn:

- VI.1. Karli (Karly) f. 1912 og d. 1999. Gift 1937 med Louis-Johan (Luis) fra Odland. De bodde den første tiden i heimen til Luis på Odland. Så kjøpte de bruk nr. 8 Aaland på Oremo, og kom hit våren 1939. De bureiste på bruket og hadde det til 1947 da de solgte det til Torleif og Hjørdis Tengesdal. Derfra flyttet de til Trøen på Odland, men året etter solgte de og flyttet til bruk nr. 2 i Holmen, hvor familien har bodd siden. Det var odel på denne garden så det gikk noen år før det vart avgjort at de fikk kjøpe.
- VI.2. Jenny f. 1915. Gift 1950 med Lars Odland. Bor på Odland. Lars var gardbruker og drev garden sammen med sin bror Anders. Lars og Jenny overtok heimehuset og Anders bygget seg nytt i marka nordvest av tunet etter at han giftet seg.
- VI.3. Hjørdis Victoria (Hjørdis) f. 1918. Gift 1940 med Torleif Tengesdal. Etter giftermålet kjøpte de gårdbruket Rundevoll på Årstad. De selde i 1946 og flyttet til Tengedal nordre. Der budde de til de flyttet til Oremo 16. april 1947. Etter at eldste sonen, Paul, overtok heimebruket i 1980, flyttet ho til folgehøus på Birkemo, Røysland sør. Der bodde ho til 2005, og flyttet så til aldersbustad på Bjerkreim (Røysland sør).
- VI.4. Vilhelm f. 1920. Gift 1960 med Eeva Liisa Makkonen fra Joensuu i Finland. Vilhelm kjøpte heimebruket i 1955 og drev det sammen med broren Torleif til han giftet seg. I 1964 selde han til Torleif. Vilhelm og



F.v. Vilhelm, Torleif, Hjørdis og Borgny



Barna på Gjedrem i 1920-åra.



Olava Marie Andersen vart kalla «den nasalause fantakjerringa» fordi ho ikke hadde nase. På sine eldre dager fikk hun protese som skjulte pustehullene der nesen hadde stått.

Liisa flytte inn i nytt bustadhus på Røysland sør i 1965. Vilhelm fikk seg arbeid på sildeoljefabrikk i Egersund, og var med på lossearbeid. Siden arbeidet han som dekksmannskap på M/S Ørdsølen inntil båtruta vart nedlagt i 1983.

- VI.6. Torleif f. 1922. Gift 1948 med Borghild Alida (f. Tveita) fra Øksnevad nedre i Klepp. Bor på Gjedrem. Har mesteparten av sitt liv arbeidet på heimegarden, unntatt da Vilhelm og Liisa drev gården. Da arbeidet Torleif som gårdsarbeider omkring i bygden. Torleif og Borghild bygde hus innerst i marka på heimegarden, på det som kalles for Kalvakraåne, og bodde der i denne tiden.
- VI.7. Borgny f. 1926. Gift 1969 med Mikal Vatnamo fra Hellvik i Egersund. Hun er utdannet sykepleier, og arbeidet og bodde i Egersund i mange år. Er nå flyttet til aldersbustad på Bjerkreim (Røysland sør).

Omstreifere

Barna på Gjedrem husker godt «Den nasalause fantakjerringa». Hun vandret omkring i distriktet i 1920-30 åra sammen med mannen sin.

Når de for gjennom bygden hadde de ofte tilhold i Stokkura mellom Birkemo og Gjedrem. De bodde da under en steinheller. På Gjedrem merket de at det forsvant egg ute i hønsehuset som stod under Orrabakken, men de turte aldri nevne dette, for de visste at mannen kunne bli svært sint, og så bar han alltid på kniv. Men fantakjerringa var alltid snill syntes barna, selv om hun syntes rar ut uten nasen. Der fantes kun to hull rett inn der nasen hadde stått.

Denne fantakjerringa var Olava Marie Andersen Ho var fødd 24.8.1905 i en uteløe på Himsmoen ved Sand. Mora måtte stå opp og dra vidare straks hun var kommet til verden. Faren bar bror hennes, som da var 2 år. Siden fikk mora 7 barn til. Olava ble hjemmedøpt, men fikk visstnok ingen dåpsattest.

Mora kom fra Sigdal med slekt på Tjora i Sola, mens faren kom fra Finnsland i Bjelland på Sørlandet. Han var bondegutt og havnet på loffen den gang fattigdommen var stor.

Olava mistet nasen sin da hun var 7 år gammel på grunn av sykdom.

I 1913 bosatte familien seg i et lite hus på Helleberget i Sola. Faren eide huset. De hadde jordgulv, og barna sov på gulvet. Etter få år fikk de noe bedre på Ræge, et lite hus til hele tusen kroner. Men i 1923 døde moren, og da ble det slutt på det forholdsvis trygge livet. Faren hadde aldri villet



*Teoline og Karl med barna i gårdsrommet ca 1933.
F.v Borgny, Vilhelm, Hjørdis og Torleif*

*Utenfor heimehuset i 1922
F.v. Karl, Vilhelm, Karly, Teoline med Torleif på
fanget, Hjørdis, bestemor Karen og Jenny*



tigge. Det måtte moren gjøre – uten å tigge ville de ha sultet ihjel.

Olava måtte dra hjemmefra uten annet enn de fillene hun gikk i, mens de mindre barna kom på kommunegården. Hun traff Sverre Margido Andersen fra Stavanger, av godt folk, men med et temperament og uro i blodet som gjorde at han aldri ville slå seg ned noe sted. Dette førte til at mens søskene etterhvert kom inn i et normalt liv som fastboende, rak fortsatt Olava og Sverre langs landeveien.

De vandret så vel sommer som vinter. I godt vær var det lett å finne steder å sove og lett å få seg mat. Verre var det om vinteren «med snø til oppunder skjørtet», overnatting i gisne uteløer der snøen føk inn og skoene frøs fast til strømpene.

De gikk på loffen helst i Rogaland, oppe i Sirdal og nedover Sørlandet, så langt som til Koppang i Gudbrandsdalen hadde de en «rute». De gikk over Haukeli i slikt tempo at de slapp overnatting ute.

De solgte såpe, visper og koster og visste hvor det var vennligsinnede folk. Om de to stadig fartet, hadde de faste bosteder. Et års tid bodde de i en båt på Hana, kjøpt av en fisker, og de fikk så bo i et kommunalt hus i Graveren, siden i Malmin gamle skole. Under krigen fikk de plass i et lite hus på Skrud-Eikeland ved veien til Soredalen, men de vandret fortsatt. Men etter krigen ble det helt slutt. Opplysninger fra Stavanger Aftenblad 17.8.1985, da Olava rundet 80 år med minner om et hard liv.



Vilhelm og Karl kjører inn høyllass fra hesjer.



I kornskuren på Gjedrem høsten 1944



Karl slår i Gjedremsfjellet

Kornmølla på Gjedrem

Da gardbrukerne på Gjedrem bygde gardskraftverk på Gjedrem i 1929 på det gamle kvernstedet ved Holmabrua, måtte de rive kvernhuset og turkehuset til bruk nr. 2 som stod der fra før. Karl tok da med seg kvernsteinane og alt som hørte til kverna og tørka. Han sette dette opp att i kjelleren i huset heime på Gjedrem. Han let kverna få elektrisk motor, men han brukte ved og torv fra egen gard til å fyra under tørka.

Da Karl gjekk i gang med dette tiltaket, hadde det vært snakk om å få igang andelsmølle på Vikeså, men det vart bare med planene. Karl søkte derfor å drive møllevirksomhet i heimen sin til det vart bygd mølle på Vikeså. Han fekk statsbidrag (korntrygd) og mol korn for «hele bygden» (fra Ørsdalen, Midtbygda og Heia, til bygdemølla kom på Vikeså i 1938.

Folk kom med store kjerrellass med korn. Kornsekkene vart båret inn i kjelleren til veing og til lagring i store stabler. Kornet vart tørka før maling. Tørka stod ved pipa, innerst i kjelleren. Ett av kammersa i hovedetasjen fungerte som lager for det tørka kornet før maling. Her var det ei luke i gulvet hvor kornet ble tømt ned gjennom og rant rett inn i kverna. De eldste barna i heimen hjalp til med alt bokføringsarbeid som skulle til. Naboen Arne Gjedrem var kontrollør. Bøkene etter mølla er ikke bevarte.

Under krigen ble det foretatt kornmaling i det skjulte, når «plomba» som okupasjonsmakta hadde satt på mølleutstyret, ble fjernet. Men så vart det slutt for godt.

Utmarkslått i Gjedremsfjellet

Det var årvisst å slå gress i Gjedremsfjellet. Dette gjaldt for alle gårdbrukerne.. Her var det høgt og fritt med vid utsikt ned til Gjedremsgarden, Holmen og Øygard på andre siden av dalføret.

Hver hadde sin slåtteteig på sør og østsiden av Råsafjellet. Lengst mot nord var slåtteteigen til Arne Gjedrem, så kom Karl sin, deretter Hans, Ivar og ytterst mot sør Albert sin utmarksslått.

Hele Gjedremfolkene var i utmarka og slo samtidig, men hver gikk opp til Gjedremsfjellet fra hver på sin kant.. Fra slåtteteigen til Karl som lå blant de høyeste, kunne en se alle de andre slåttekarene samtidig, fra en og samme plass. Det var et storstilt skue når en så alle som var i arbeid øverst i fjellet. Dette var noe som alle gledet seg til, voksne så vel som barna som fikk være med på denne årlige utfarten.

De voksne mannfolka stod for selve slåttene. De gikk i en rekke på skrå etter hverandre og slo med

«Æ dør någen frå Bjerkrei hør – hæ me det `kje jillt?»

(Er det noen fra Bjerkreim her – har vi det ikke gildt?)

En gang i ungdomstida var Vilhelm i Stavanger på teater for første gang. I pausen reiste han sett opp, og som den frimodige kar han var, kom disse bevingede ord på god Bjerkreims-dialekt. Det ble mye lått og løye i salen, og siden fløy disse ordene over det ganske land.

Midt på 1950-tallet ble ordene blant annet fremført fra scenen under et landsmøte innen meierisamvirke på Lillehammer. Også da til mye morsomhet i forsamlingen.

Senere har det blitt fortalt flere versjoner, og at ordene skal være tillagt andre, men Vilhelm selv vedkjenner seg at det er han som er opphavet.

Vilhelm står således bak originalutgaven, en av de mest kjente og beste anekdoter fra Bjerkreim.

hver sin ljà, hver i sin slåtteskår. Bak disse kom kvinnfolka med river og raket gresset utover marka. Det måtte legges mest mulig jevnt utover for at det raskt skulle tørke. Slik arbeidet de seg fremover, slåtteskår for slåtteskår.

Var det uvær i sikte, gjaldt det å få høyet fortest mulig inn i hus i utmarksløa. Hver gardbruker hadde utmarksløe som stod på hver sin slåtteeiendom. Utmarksløa var satt opp av enkle bord og var «glissen» slik at det ble vindtrekk gjennom og god høytørke. Derfor var det ikke så nøye om høyet ikke var helt tørt før det kom inn i løa.

Paul og Kjell fikk være med mor på slåtten i Gjedremsfjellet en gang helt i begynnelsen av 50-tallet. Det var et stort øyeblikk som ble snakket om lenge. Ikke minst hvor gildt der var sammen med de andre barna; Ståle, Thyra og Asta som Luis og Karly hadde med seg.

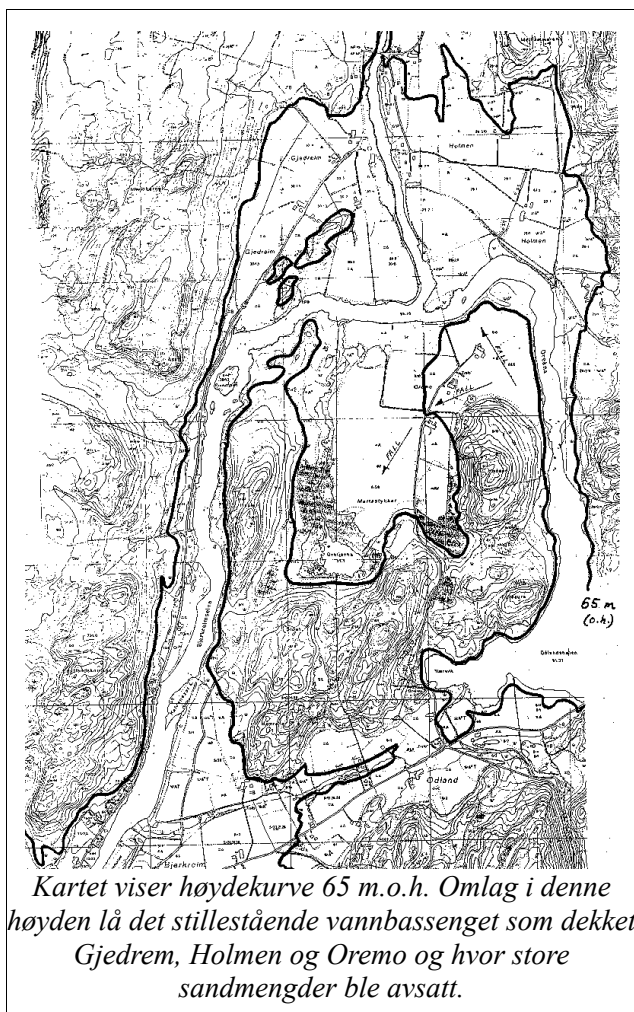
Alle hadde med seg mat i fjellet, og så ble kaffen kokt på et åpent bål i en stor gammel sotete kjel. Etter maten måtte alle ha seg en middagskvil. Da måtte det være helt stille, for alle skulle sove. Bestefar Karl la seg rett på marka med noen høydatter under og aldeles uten noe som helst over, og sov som en stein. De andre hadde noe klær oppå og litt under.

Når dagen var ferdig ble alt høyet kjørt i hus i uteløa, så nær som ett siste lass. Det ble alltid tatt med ett lass hjem som ble kjørt ned samtidig med at alle gikk hjem. I utmarka ble det kjørt med slede. Det siste lasset ble lesset på sleden og dratt på marka like ned til riksvegen. Her var det satt opp en rampe som sleden ble kjørt inn på. Det ble satt hjul under sleden, og slik ble høylasset kjørt videre frem til låven på Gjedrem.



Torleif og Karl ved utmarksløa i Gjedremsfjellet sommeren 1944

Oremo



Gjennom litt arbeid og studie i terrenget lot det seg omsider gjøre å finne ut hvordan Oremo ble til – nærmest som et puslespill med mange løse brikker som faller på plass etterhvert.

I dag kjenner vi ganske godt til hvordan landskapet i Bjerkreim kom for en dag når isen trakk seg tilbake for godt 10.000 år siden. Det er beskrevet av flere. Vi vet at det gikk en stor breelv om Sveladalen mot sørvest til Ognedalsvassdraget. Da rann det ingen elv gjennom bygden slik som nå. En stor morenerygg gikk tvers over dalen fra Øygard til Gjedremsmarka og stengte for vannet den vegen. Vi vet også at det lå en stor isbretunge ut Ørdsalsvatnet til Bjerkreim.

Mellom Svelavatnet og Bjerkreim rann det da nesten ikke noe smeltevann. I dette området var enda ikke all isen smeltet. Resterende ismasse lå for det meste ned like til snaufjellet, både på Gjedrem, Holmen og Oremo. Isen smeltet ned og det ble dannet et stillestående vannbasseng i dette området, med store isblokker flytende omkring. Vannstanden ble stående i ca. 65 meters høyde over havet, i samme høyde som nåværende terreng på Oremo.

Under den store bretunga som kom ut Ørdsalsvatnet rann store smeltevanns mengder. Vatnet førte med seg stein og grus, og avsatte dette nedover dalføret. Etter hvert formet terrenget seg slik vi kjenner det på Apeland, Vinningland og Tengesdal.

Store sandmengder avsettes

Under årstidene vekslet klimaet, og slik også med issmeltingen. Om vinteren frøs issjøen til, den som lå i Gjedrem – Holmen – Oremo – området.. Når våren kom med det varme været, begynte issmeltingen igjen. Brevannet fann nye veger der vinterisen lå i vegen. Det presset seg frem fra nye steder, langs den store iskanten, og rann utover vinterisen med stein og sandmasser som fulgte med. Fra bretunga som lå ut Ørdsalsvatnet og til Bjerkreim kom slikt smeltevann ut fra siden av breen og rann utover oppå vinterisen i Gjedrem – Holmen – Oremo – bassenget.

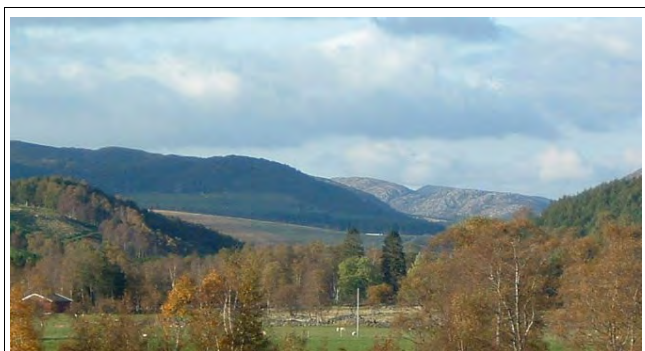
Utpå sommeren smeltet dette islaget, og all sand og stein oppå isen sokk til bunns i vannbassenget. Etter en del år var hele bassenget fylt opp. Gjedrem – Holmen – Oremo – området var dekket av en eneste sammenhengende sandbanke. I dag viser hele terrenget på Oremo jevnt fall fra den østre delen. I denne delen er også den største avsetningen av stein i sandmassen, mens den fineste sandmassen er lengst mot vest. Dette beviser hvor avsetningen har kommet fra.

Brevannet fra Ørsdalsvatnet tar en ny veg

På nordsiden av Hisåsen, i skyggesiden for sola, ble det liggende igjen breis som ikke var blitt opptint før vannbassenget var oppfylt. Senere tinet disse isblokkene som var omgitt av sand, og det ble tilsvarende forsenkninger i terrenget der isblokker hadde vært, såkalte ”dauisgroper”. Disse forsenkningene kan sees i dag, en stor helt inntil kanten av Hisåsen og andre mindre, flere steder utpå flaten.

Den store sandbanken som dekket hele Gjedrem – Holmen – Oremo – området ble ikke liggende urørt særlig lenge. Isfronten trakk seg stadig østover. En tid ble Bretunga som kom ut Ørsdalsvatnet liggende i ro ved utløpet av vatnet. Utenfor der igjen ble det dannet en issjø av smeltevann og isblokker som fulgte med ismassen. Disse skar seg ned i sand- og grusmassen før de smeltet. Slik ble Odlandshølen dannet. Men smeltevannet rann som før over Odland til Bjerkreim, og videre nedover dalføret.

Men så skjer det plutselig at en del isblokker samler seg og stenger for avløpet ved Odland. Smeltevannet tar et nytt avløp rett mot nord, inn på den store sandbanken i Gjedrem – Homen – Oremo – området. Hele vannmassen strømmer den vegen med stor kraft, rett mot nord like til Melshammeren, bøyer så av mot Gjedrem, strømmer mot vest innover bakkefoten, rett sør til Risholmen, og videre ned dalføret forbi Bjerkreim. Dette blir det nye elveløpet slik Oreelva rann til å begynne med.



Øygardsmorenen gikk tvers over dette dalføret, fra Gjedreimsmarka til Øygaard på andre siden av dalen. I dag vises rester av moreneryggen på begge sider av dalen.

Svelavatnet tar nytt avløp

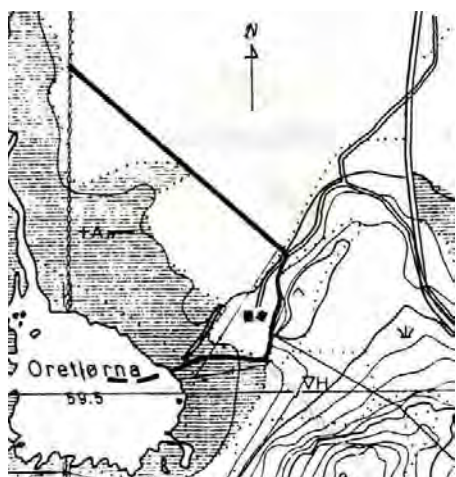
I Svelavatnet smelter den store Bretunga som fyllte opp hele vatnet. Breen hadde lagt opp en stor morenerygg, Øygardsmorenen, tvers over dalføret. Nå begynner vatnet å renne over denne demningen, mot Holmen – Gjedrem, og det dannes en ny elv, den første spiren til Bjerkreimselva. Den støter mot Oreelva, skjærer seg nedover i løsmassen og presser Oreelva tilbake helt til hvor den ligger i dag.

Av den opprinnelige sandbanken som dekket hele Gjedrem – Homen – Oremo – området, er det bare Oremo-delen som er tilbake. I sandtak over alt på Oremo, kan en i dag se de horisontale lagdelingene som viser hvordan sanden er lagt ned år for år – for ca 11000 år siden.

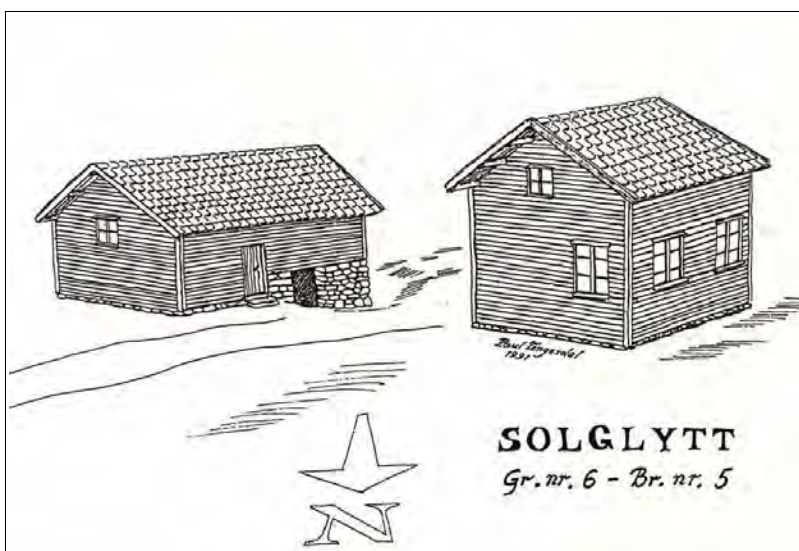
Oremo er et karrig landskap

Sanden ble ganske visst liggende udekket og ubevokst i flere tusen år. Men den ble etter hvert

dekket av gras og lyngvekster, og har nok fortont seg som et goldt og karrig landskap Før oppdyrkingen ble det bare utviklet et ganske tynt moldlag oppå sanden. Derfor forble Oremo udyrket like til 1920- årene. Moldlaget på toppen ble målt til kun 6 –7 cm i 1988, i en grøft gjennom gardsrommet på gården Aaland, hvor jordmassen hadde ligget ganske uberørt helt fra ”Arons tid”. Dette tynne jordlaget var så aldeles for lite til både dyrking, og til at det ble noe skogsvokster heller.



Solglytt ved Oretjørna



F. v.: Ole, Marta og Anna utenfor husveggen på Solglytt

I 1904 kjøpte Ole Larsen Hytland en teig helt i nordre enden av utmarka til br.nr. 1 på Odland. Han satte opp et ganske lite hus med stue, kjøkken og bislag. Inngangen på sørsiden. Ved siden et lite uthus. Anders Odland husker at de hadde ku og en del høns.

Ole flyttet inn med sin kone Marta, senere også Anna, mor til Marta. Plassen fikk navnet Solglytt, men Ole sa alltid at han bodde ved «Stillehavet». Etter at Marta ble alene overtok Ola Bakke eiendommen. Uthuset fall ned, mens beboelsehuset ble nyttet som hus for høns og gjess. Huset ble nedrevet i 1953.

Oremo utskilles fra Odland

I 1918 ble det begjært utskifting på gården Odland. Utskiftingen startet 21. mars 1921, og ble holdt i husstova til huset på bruk nr. 2 på Odland. Det huset som senere ble flyttet til Oremo og som fremdeles står på eiendommen til Ole G. Helland. Huset ble ca. 10 års tid nyttet som COVA AS sitt forretningskontor.

Utskifting ble avsluttet 13. mai 1922. Da hadde de behandlet hvor de nye eiendomsgrensene skulle gå, hus som skulle flyttes og kostnaden med dette, skogrettighetene, rettigheter til torvskjæring, elve-

Om Oremo

En av de mange «hermer» etter Ole Hytland, om hva han sa om Oremo: «Man går i fare hvor man går; men det kan aldri skje noe på sletta Oremo»

og vassrettigheter, gjerdeplikt, veier, grunder og forskjellige andre bestemmelser.

I 1923 ble hele Oremono, som da tilhørte bruk nr. 2 på Odland, skilt ut fra dette bruket. Knut Vikeså på Vikeså åtte bruk nr. 2. Han solgte en parsell av bruket til Peder Fjeldstad. Grensene for den nye parsellen som ble gitt bruksnavnet "Oremonen" ble beskrevet slik:

"Den fraskilte parcel begrenses mot syd av skifte mot br.nr. 1 og 5, mot vest av skiftet med nabogaarden Bjerkreim, mot nord av Oreaaen og mot øst av skiftet med br.nr. 4. Med den her beskrevne parcel følger en skogteig med skoggrund der er beliggende paa østre side av Aardalsbækken og begrenses i syd og vest av nævnte bæk, mot nord av skiftelinjen med br.nr. 4. I øst fra nedsat sten med vidner i skiftelinjen med br.nr. 4 paa Dauremaalsfjeldet, derfra i ret linje i syd til kryds i berg i kant av Holmen i bækken i skiftelinjen med br.nr. 3", sitat slutt. Skylden for den fraskilte del ble bestemt til 1,64 Mark, og for den gjenværende delen 0,90 Mark.

Det første beboelseshuset reises på Oremono

Per Ognedal, Egersund forteller 1987:

Heimehuset til Ola Bakke ble bygget av Tønnes Ognedal (far til Per) og Vilhelm Helland.

Husbyggingen foregikk antagelig utpå nyåret 1924. Knut Vikeså åtte da bruket, og huset var nedrevet på Odland, og alle materialer var merket, stokk for stokk, men materialene hadde ligget ute ved husgrunnen en tid, slik at merkingen var nesten borte.

Knut Vikeså spurte Tønnes og Vilhelm om å føre opp huset, de forlangte kr. 1.000,- for jobben, og at all mosen de skulle ha mellom stakkene var ferdig tilkjørt, men Knut syntes dette var alt for mye, og at det da fikk være. Likevel kom han tilbake senere, og bad om at de tok husbyggingen. Det lovet de da, selv om husbyggingen nå måtte foregå om vinteren. De skulle ta jobben for det som var avtalt.

Da de kom på plass var mosen enda ikke tilkjørt, for Knut mente at det var alltid snekkerens jobb å skaffe den. Da ble far til Knut, gamle Jonas Knutsen, sint og sa til drengen som Knut hadde, Kristian Sagland: "Du Kristian tar hest og kjerre, og kjører ut til myra, og får heim mose som trengs. Det er alltid husbyggeren som skal skaffe mosen!". Og slik ble det. Deretter startet husbyggingen.

Først måtte de nederste stakkene finnes frem, og legges ut. Disse viste merkenummer for de oppstående. Deretter var det først å finne frem de



Paul og Tom utenfor det første beboelseshuset som ble reist på Oremono. Huset var fra slutten av 1997 forretningskontor til COVA AS. Fra 1. august 2007 ble kontoret flyttet til Røysland Industrifelt.



«Gamlalø» slik den så ut på sine eldre dager på 1950-tallet

aller skitneste stakkene. Veggen var alltid mest svart nederst ved gulvet. Så de mindre svarte stakkene etter hvert oppover. Arbeidet var møysommelig for stakkene skulle passe nøyaktig der de hørte hjemme.

Og så var det boligforholdene under byggingen. Tønnes og Vilhelm skulle i byggeperioden overnatte i "Gamlalø", den gamle høyløa under Hisåsen. I løa fantes det noe høy. Dette ble samlet sammen og laget til en innhegning som dannet et avlukke inne i den gisne løa. Der hadde de en komfyr som de brukte til matlagingen. Nærme komfyren laget de til to sengeleier av høyet, og over kunne de se like opp i takbjelkene i løa.

Sommerstid kunne det gå an å bo i løa, men denne vinteren ble det bitende kaldt. Vanligvis var kaffekjelen bunnfrossen hver eneste morgen, selv om de hadde varme på komfyren like til de la seg. I denne kulden ble det for lite med sengeklær, slik at mer ble sendt opp fra Egersund, med den nye bussruta til Johan Vassbø.

Under tømringen måtte mosen tines opp i en gryte, og så gjaldt det å få den utover mellom stakkene mens den var varm, og klemme overstokken på plass før mosen frøs. Etterpå hang istapper ned fra den fastklemte mosen.

Det ble arbeidet så lenge det var lyst. Det var ikke nettopp de beste bolig-forhold i høyløa, så det var like godt å være i arbeid og holde varmen. Var det månelyst, ble denne tiden også nyttet til bygging. En sein kveld og utover natta i strålende måneskinn ble hele taksteinen båret opp.

Andreas Øgaard og Ola Bakke kjøper Oremo

Andreas Øgaard og Ola Bakke kjøpte hele Oremoen i lag i begynnelsen av 1925. Våren samme året flyttet Ola med familie inn i det oppsatte heimehuset, og først året etter, i 1926, ble driftsbygningen oppført.

Den 1 mars 1926 ble det holdt skylddeling og fraskilt en parsell med bruksnavn "Aaland" som skulle tilhøre Andreas Øgaard, og som var beregnet for oppdyrking. Denne parsellen utgjorde like mye som den beregnede innmarka til Ola Bakke. Utmarka skulle fortsatt benyttes i fellesskap, men skog og torvmyrrett skulle deles med halparten på hver. Den fraskilte del fikk bruks nr.8.

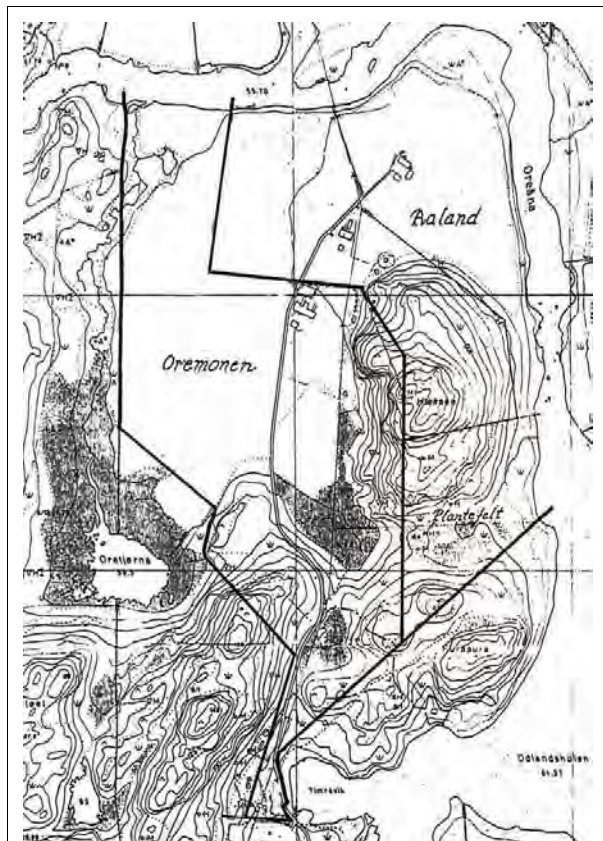
Frem til 1. januar 1928 ble dyrking og arbeid med den nye garden til Ola Bakke gjort i fellesskap, slik at begge parter skulle koste like mye og eie like mye i denne garden. Bakke hadde nedlagt egen arbeidsinnsats, mens Øgaard hadde hatt utlegg til arbeidsfolk. Øgaard hadde fått halve

inntekten av alt uten av kyrene. Fellesskapet ble oppgjort ved at Bakke løyste ut Øgaard med ett pengebeløp og felles kreatur ble delt. Redskaper beholdt de i fellesskap. Etter dette satt de med hver sin eiendom, Ola Bakke hadde Oremonen, br.nr.6 og Andreas Øgaard, Aaland, br.nr.8 og utmarken var felles.

Den 9. september 1930 ble det holdt utskifting av utmarken slik at den kunne deles i to like deler. Begge parter var enige om at Øgaards innmark skulle forskyves noe mot øst, dels for at Bakke kunne komme frem til elven over egen eiendom, og dels for at begge bruk kunne få del av den felles mo og en del av det mer kupert land. Videre ble skogsteigen i Årdalen delt, samt torvmyren sydvest om Hisåsen. Dermed var begge bruk helt adskilte.

Omkring 1935 gikk A. Øgaard igang med skogplanting lengst sør på sin eiendom. Plantefeltet ble gjerdet inne ved at A. Øgaard satte gjerde på tvers av sin eiendom fra skiftet til Bakke og like til elva. A. Øgaard var lærer og kirkesanger på Bjerkreim, og nyttet elevene sine i denne skogplantingen.

Den 27. mai 1937 ble eiendommen Aaland fra-delt et nytt bruk, med navn Orebø som Halvard Brattebø kjøpte og startet med bureising. Samme året solgte Øgaard resten av Aaland til Mandius Laupstad. Men 2 år etter solgte han igjen bruket til Luis Odland, som så satte opp både beboelseshus og driftsbygning. Fra 1940 var det 3 bureisningsbruk på Oremono med bygninger oppsatt.



Kart over Oremono delt i to like deler i 1930



Oremonen 1934

Barndomsminner fra Oremono

Lisbet Sporaland (f. Bakke) forteller 1991: Mor og far si heimbygd var Jølster i Sogn og Fjordane. Me budde først på Byberg i Sola hjå mor si faster, Brita Øgaard som var meierske der. Far hadde arbeid av ymse slag, blant annet var han med og la Skas-Heigre kanalen, støypte grunn til Dysjaland Skule, og var ellers på forefallende arbeid.

Då me kom til Oremono våren 1925 var me ein huslyd på 7 personer. Det var mor og far, Olav 5 år, eg 3 ½ år og Knut 1 år, og så mor si faster Brita og pleiesonen Nikolai Dørgebro på 12 år. Det var mor sin farbror Andreas Øgaard som ordnet med gardhandelen. Han var lærer på Bjerkreim og visste at far ville kjøpa seg gard, og så han ordnet det til slik at dei skulle kjøpe Oremono i lag. Andreas fekk garden på hand og skreiv at far måtte koma og sjå på dette.

Så flytte me med alt me åtte. Me hadde med ei ku og nokre høns, eg tykkjest hugsa at dei frakta hønsa i ei barneseng med nett over. Litt luksus hadde mor og far og med, dei hadde kvar sin

sykkel, og så hadde mor gitar. Veien frå Odland var så dårlig at bilane ikkje kunne kjøra, så dei måtte taka flyttelasset med hest og kjerre siste stykket.

Der hadde vore sauer inne i våningshuset før me kom. Mor hadde eit fæle bal for å skure golva reine. Ho måtte bruka ei spøte for å få lorten opp or sprekkene. Slik vart det å taka til med arbeid på garden. Far sin første arbeidsdag på Oremo var den 17. mars 1925, dette skreiv han ned.

På Oremo var all mark udyrka, så nær som ute med Oretjørna der Ole Hytland med kona Marta og hennes mor, Anna, budde. Ved Gamlaløo under Hisåsen og på ei firkanta stripe utpå sletta var der engslått, ellers var alt lyngmark. Mor var ofte redd Knut skulle gå seg bort i lyngen når han begynte å gå, så frodig stod lyngmarka. Og så fint som det var når heile lyngen stod i full blomst.

På garden var bare våningshuset oppsett. Det hadde ikkje bislag utforbi, og stod på ein steinmur på marka, utan kjeller under. Dette var altså det einaste huset i gardstunet når me kom. Først av alt vart det oppsett eit lite firkanta uthus, med to etasjer. Me kalla det "Tårnet". Det vart oppsett av brukte materialer. Far var i Ørsdalen og kjøpte materialer fra Ørsdalen Gruver. Mellom anna vart også låvegolv lagt av ei tidligere røyrgate frå gruene, og på dodøra hadde me i mange år eit skilt med teksten: "Adgang forbudt – Livsfarlig", som også var derifrå.

Det var to brorsøner til far, Håkon og Bertil Bakke som var med og bygde driftsbygningen. Tømmeret vart hogge i skogsteigen vår på Odland. Dei bordkledde og våningshuset og panelte av ein sal oppe. Heile andre etasjen var bare delt i to rom, då me kom. Så sette dei opp eit åpe bislag utforbi med søyler og utskjæringer. Fleire år seinare vart det påbygd stall og vedskud inntil driftsbygningen. Då vart "Tårnet" nedrive, og materialen brukt der.

Nærmeste nabo var Ole Hytland på Solglytt. Eg hugsar kor Ole tok seg turar rundt i marka. Marta kom ofte og så etter ham. Då sende gjerne mor oss så me skulle seia til Marta kor han hadde teka veien, så ho skulle sleppa å fara å leita. Mor treffte Ole ein gong det var glatt. "Er du ute og går på denne holka, er du ikkje redd du skal detta?", sa mor. "Dette ikkje du, så dette ikkje eg.", svara Ole. Mor sende oss ofte ut til Solglytt med noko godt, når ho hadde baka eller anna. Juleafta var det fast regel at me skulle bort til dei med litt julegodt. Me var litt redde for Ole, han hadde eit bøstete skjegg, men var veldig snill.

Me snakka heimedialekten til mor og far. Den var visst ikkje så lett å forstå for naboane, skjønna far ei gong sidan. Han var ute og hjalp Marta med pløying etter at Ole var død, og så var han med inn



Heimehuset vert bordkledt. Vi ser uthuset «Tårnet» og den nylig oppførte driftsbygningen.



Oremo 1928. F.v. fremme; Reidar, Lisbet, Olav og Knut. F.v. bak står; Brita Øgaard, Nilla, Johanne Øgaard (som var søster til Nilla) og Ola Bakke.

Bilder fra Bakke-familien ifra 1950-åra



Saueklipping i det fri. Ola stapper ulla, svigersonen Håkon Sporaland lengst bak, Knut til høyre.



Potetopptak, Ola og Arne



Ola kjører høyriva

og fekk kaffi. Han var forveten på kua Marta hadde, så han spurte: ”Ka tid skal kyra di kalve?” – ”Va kaffien kalle?”, svarte Marta. Far prøvte seg igjen med: ”Ka tid skal kyra di bæra?”. Jau, Marta skulle laga ny kaffi, men det fekk far fortalt var ikkje nødvendig. Men kos det var med kua, det vart han ikkje vis på.

Far tykte det tok for mykje tid å kjøra melka på meieriet, når han var åleine, det tok både mann og hest. Brita hadde god greie på kinning, så det var ho som tok seg av dette og stellet av smøret. Første tida gjekk alt føre seg på kjøkkenet. Då hadde me trekinne og treambar til å ha smøret i. Den første tida var det ikkje så mykje strev med det, men det auka etter som buskapen vart større. Sidan fekk me rom i kjellaren, og kunne flytta ned der med kinninga. Me borna måtte taka vår tørn med å sveiva seperatoren og kinna, etter kvart som me voks til. Far kjøpte og ei meir nymotens kinne, som gjorde arbeidet lettare. Likevel var det ei stor lette for kvinnfolka, då me seinere fekk naboer, dei byttet om å kjøre melka til meieriet på Kleiva.

Det var gildt når me fekk vera med far når han skulle på Kleiva og handle. Far hadde med smør og egg som han selde, og fekk att andre varer. Alt vart ført inn i ein protokoll, og far betalte etter avtale.

Kvar vår var torvskuret årvisst, og den hadde me ute i myra, så det var nærme og greit. Far stod i grøfta og spadde opp, og me borna, og vaksne etter som det var høve til, bar torvet utover og la det til tørk. Veden var det ikkje alltid så rikelig av, men det vart og brukt lyng til fyring.

Frå fyrst av vart det dyrka ei stripe fra vegen og med mot Bjerkreimsskiftet, noko utforbi huset, og sidan lenger utover. På det første stykket var det ikkje grøfter, men så vart det meir utetter. Grøftene vart steinsette med stein de tok i Ura. Me henta aldri stein frå åkeren.

Dei første åra hadde far ei hestevandring som vart brukt når de trøkte eller hakked høy til sauene. Hestevandringa stod nedfor oppkjøringa og hakkemaskinen stod på låven. Ein hest gjekk rundt i ring med eit drag festa til seg. Så vart krafta overført til drivreimer som gjekk opptil maskinen på låven. Til trøsking var det brukt ein slagmskin, etterpå måtte kornet tas i ein soldemaskin med handsveiv. Seinare vart det kjøpt ein motor ilag med dei på Odland.

I mai 1932 kom mormor og morfar på besøk like frå Jølster. Da lånte far stolkjerre og henta dei på Odland. Det var som å få kongebesøk. Men Brita som var søster til morfar, var dø året før. Ho fekk slag som dei kalla det då, og dø heime i kammerset.

I 1933, den dagen Anna, mor til Marta døde,



Borgny som brud utfor heimen 1953

De fleste bryllupsgjestene husker nok at det oppå loftet ble foretatt intervju med brudens og brudgommens foreldre, en etter en. De ble vist forskjellige tegninger og de fikk en rekke spørsmål om bruden og brudgommen som de svarte på etter beste evne. Under bordet var det skjult en lydbandopptaker som ble avspilt til kaffematen senere. Da viste det seg at de hadde svart på hva de så på tegningene, uten den minste anelse om at det gjaldt spørsmål om denne bruden og om brudgommen hennes. De var gått i fella, alle som en, til mye moro for hele forsamlingen. Dette var før lydbandopptakere kom i bruk omkring i hjemmene.



Paul og Solveig fremme. F.v. Bak; Lisbet, Håkon, Borgny, Knut og Kjell.

kom Marta bort til oss. Ho var så slita etter nattevaking og stell av mora, og det enda med at ho fekk lungebetennelse, så ho var ikkje med i gravferda. Denne tok Henriette og Johan Slettebø seg av. Anna vart 101 ½ år. Det vart til at far skulle kjøpe Solglytt, og Mart skulle få bli hjå oss. Der var ho til broren Tønnes kom heim att frå Amerika og fekk byggje seg ei hytte i bakken opp av Timrevika. Da ville dei begge at ho skulle flytte opp til ham. Ho flyttet 1. oktober 1938. Den siste tida var ho på Aldersheimen, og døde i 1947.

Om våren 1938 begynte de å bygge den nye veggen til Oremo. Det var Mandius Laupstad, Petter og Einar Garpestad, samt Tomas Hovland. Dei budde oppe hjå Halvard og Tilla under vegarbeidet. Dei skulle stelle seg sjølve med mat, og kom til oss og kjøpte melk. Veggen vart ferdig hausten same året, men ikkje ferdiggrusa før sommeren 1940.

Første bryllupet som vart feira på Oremo var då me gifta oss 28. juni 1947. Så feira Borgny og Gunvald bryllup heime 8. august 1953.

Kjell Bakke forteller 1988:

Når Ola og Nilla kom til Oremonen var huset oppsatt. Det skulle være i full stand, men der var ikke oppsatt noen pipe i huset. Fra komfyren i kjøkkenet gikk det ut et rundt røykrør, ut gjennom kjøkkenvinduet. Heller ikke var det utgravet kjeller under huset. Huset var satt på seinmur oppå marka. Ola gikk i gang med utgraving av kjelleren, rundt der pipa skulle stå, og muret opp pipa helt fra kjellergulvet. Etter hvert ble resten av kjelleren også gravet ut, slik at omsider var det kjeller under hele huset.

De første årene utover i 30-årene ble vanskelige for Ola og Nilla, slik som det var for så mange andre nettopp i den tiden. De hadde kjøpt seg gård og grunn, og hadde stor gjeld å betale. Dessuten trengtes mange nye ting på bureisingsbruket. Familien var tilflyttere til bygden, og hadde ikke folk til å hjelpe seg som andre. Derfor var det stor takk at Luther Ødegård og Albert Gjedrem hjalp til økonomisk i den hardeste tiden. Så hardt var det at Berner Odland som var sommerdreng 3 år på rad, fikk ikke lønn i denne tiden, før far kunne betale.

Berner stod blant annet på grøftegraving ute på jordet vest for husene. Det fortelles en historie om at en gang var Kjell forsvunnen. Det ble leitet høgt og lavt etter ham, før de fann han sovende i en av de nyoppgravde grøftene.

Ola pløyde for det meste med hest, i to- eller tri-spenn, og drog en grubb etter fåra som grov opp stein før neste får ble pløyd. Men det ble også pløyd med lastebil, enten var det Konrad eller så var det Ola Ramsland som kjørte bilen. Bak på

Den første traktoren på garden



De fikk traktor utpå 1950-tallet. F.v.: Arne, Knut og Olav



F.v.: Arne, Håkon og Solveig

lasteplanen fikk Kjell sitte når de trakk ploegen. Hvorvidt dette var på Ola sin eiendom eller på Halvard sin eiendom er usikkert.

I den første tiden bodde Halvard og Tilla i et lite rom de hadde panelt av i kjelleren, mens de reiste opp huset over, og fikk det i stand. Kjell husker han spaserte på gulvbjelkene i første etasje og fekk skjenn av Tilla for det. Hun var redd han skulle falle ned. En gang fikk Kjell være med Halvard når han jaget kviger til Hytland på beite.

Borte hos Luis og Karly husker han også forskjellige ting. Der var han og så på når de satte opp bygningene. Spesielt husker han de hadde en blandemaskin for sement med handsveiv. Den fikk han være med å dra rundt. Så sa Luis at han måtte være med inn og få kaffe, for da ble han så sterk. Det gjorde han, og da sveivde han bare som en røyk etterpå. Ellers var alle på garden med når sperrene på løa skulle reises. Det var vanlig at alle hjalp hverandre med slikt.

Om sommeren slo Luis og Karly gras ute i marka (under Ormabakken). De hadde med mat og kokte kaffe ute. Barna hadde de også med seg når de var ute i marka. Senere ble det plantet granskog i denne bakken. Dette var Kjell med på da han gikk på skulen.

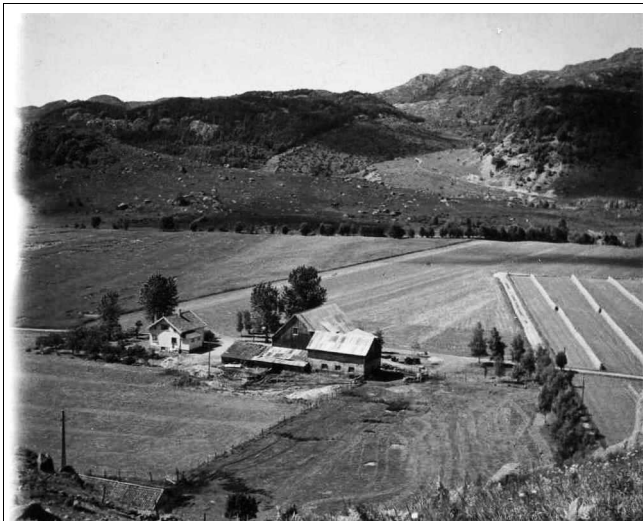
En morsom historie fra den tiden da Luis og Karly bodde på Oremo må fortelles: Sommeren 1946 skulle Karly på besøk til Tengedal. Det var Asta som var ute hos Ola og fortalte at hun skulle få være med til tante Hjørdis med fiskamat. Hjørdis hadde fått en liten gutt (Jens). ”Skal du til Tengedal med fiskamat?”, spurte Nilla. ”Ja, me ska med seiamat”, svarte Asta, og så var det ”senjamat” hun mente.

Birger Brattebø forteller:

Birger var med flere ganger hos Ola Bakke og tresket. De hadde en hest som gikk og tråkket i halmstæen. Den stod også i stæen om natta. Det gikk 3-4 dager før de vart ferdig med treskingen, da var halmen kommet helt oppunder mønet på låven, med hesten på toppen. Vann satte de opp i en bømte, som de brønnet hesten med.

Når hesten skulle ned av stæen så måtte de ha taljer og tau, og firte hesten ned med. Ola sa til Birger «Du er yngst, så du lyt halde hesten i halen», og det gjorde Birger mens de firte ned. Birger var knappe 15 år.

En gang Birger skulle være med i treskingen hos Bakke, punkterte sykkelene på vegen, innmed grua i Odlandsstronne, slik at han kom gående til gards. Da Ola fikk se ham komme gående undret han seg svært, og sa: «Har du gått like fra Hytland, og så bare for å hjelpe meg?».



Garden til Knut Bakke i 1962. Utgraving til den nye driftsbygningen er nettopp påbegynt.

Orebø – ett nytt bruk på Oremo

Bruk nr. 10, skilt ut fra bruk nr. 8 ved skylddelingsforretning tinglyst 17.8.1937. Halvard Brattebø kjøpte dette nye gardsbruket her på Oremo og Halvard og Tilla vart bureisere. De satte opp nytt heimehus og driftsbygning i 1937/38.



Halvard og Tilla utenfor det nylig oppreiste heimehuset



Orebø i 1940-åra



Oremonen – Orebo – Aaland i 1948

Store sandmengder tas ut

Omkring 1955 ble det startet sanduttak på eiendommen. Ola Ramsland hadde tatt ut sand på Vinningland, hos Hans og Otto, men der tok sanduttaket slutt. Ola fikk så avtale med Halvard Brattebø om å få ta ut et sanduttak på 18 mål på hans eiendom. Det var en stu på 7-8 meter, så det var snakk om store sandmengder.

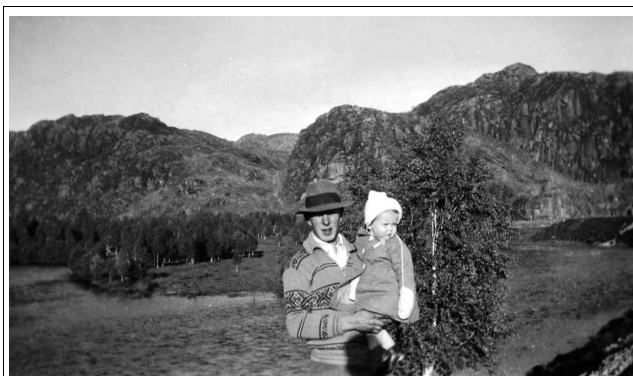
Sanduttaket startet helt ytterst på eiendommen, nede ved elva og helt inntil Bakke sin naboeiendom. Ola leide Karsten Vaule som hadde bulldoser, til å «sparke» av det øverste jord- og gruslaget, han gikk rundt med den på dyrkingsoppdrag.

Til å begynne med lesste de for hånd, men så ble det satt opp ett transportbelte som ble drevet av en bensinmotor. Transportbeltet ble kjørt helt fram mot stuen av sandbakken, så ble lastebilen kjørt innunder. Oppå lastebilplanet ble det så festet en nettingrist slik at all stein ble fraskilt. Nå var det kun å lesse innpå beltet med spade og håndmakt, det vart et stort fremskritt.

Senere lånte Ola en bensintraktor med lesseapparat av Elling Vinningland til å få sanden inn på transportbeltet. Det vart enda et stort fremskritt. Slik gikk det med forbedringer etterhvert som økonomien og den tekniske utviklingen tillot det.

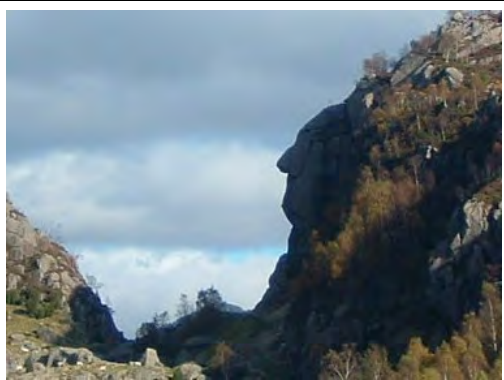
Ola hadde mange som hjalp til med sandkjøringen; Paula Ramsland, Leif og Bjarne Ødegård, Alf og Jostein Kydland, Ingvar Bjerkreim med flere.

En dag skulle Trygve Vinningland hente sand med lastebilen sin. Han hadde fått med seg Paula Ramsland som var kjent i sandtaket til å hjelpe seg.



1942, Halvard med Arna på fanget på åkanten hvor hele grunnen senere ble utkjørt som sandtak. Det eneste som står igjen er den store bjørka i bakgrunnen.

Torleif Tengesdal var ute i gårdstunet da han merket en mann langt borte ved kanten av sandtaket som kom springende og viftet med begge armene. Han hørte skrik, og forstod at noe alvorlig var galt, men hva det var fattet han ikke. Torleif sprang i møtes det beste han vann. Vel fremme fikk han se Paula som var halvt begravet i sanden. De hadde begge stått fremme ved beltekanten og skuflet sand innpå beltet, da plutselig hele sandstuen raste ut. Paula lå med kun hode og øverst av kroppen stikkende ut av sanden, aldeles fastklemt. Resten var ganske begravet. Men de fikk spadd henne løs, og hun hadde ingen men av ulykken.

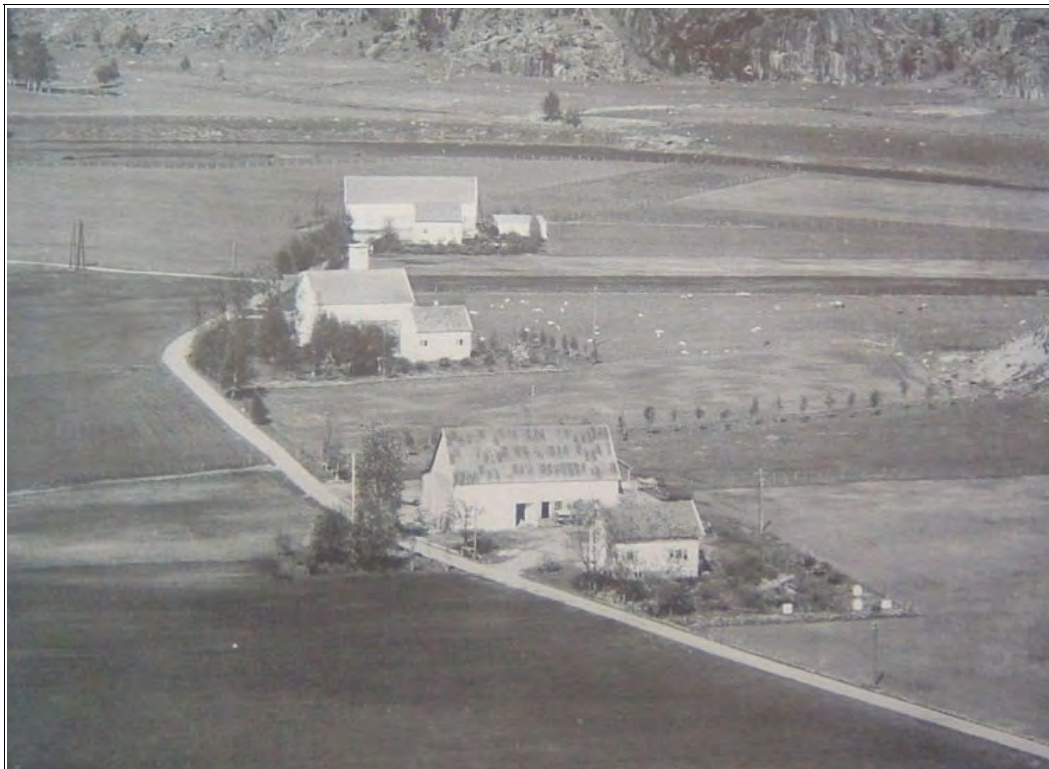


«Fjellgubben i Holmen» slik han kan sees fra Oremo rett i øst. Et artig naturfenomen som bare er synlig fra denne retningen.

Etterhvert voks sønnene til og var med og hjalp til i sandtaket. Men litt bilkjøring etter landeveien fikk de og til. Paul Tengesdal husker spesielt en gang Odd Eilert kom kjørende innover Oremoveien med tom lastebil. Han måtte bremse opp når han skulle ta svingen ned til grua. Da forsvant hele gutten ned under frontruta. Han vart for liten for å rekke ned til bremsepedalen. Men noen uhell skjedde aldri. De fikk en god skole i både arbeid og å ha ansvar.

Sandkjøringen minket av på slutten av 60-tallet, og var helt slutt i 1971. Da var sanden på hele det avtalte området kjørt ut.

Informant: Trygve Aasmyr (2007).



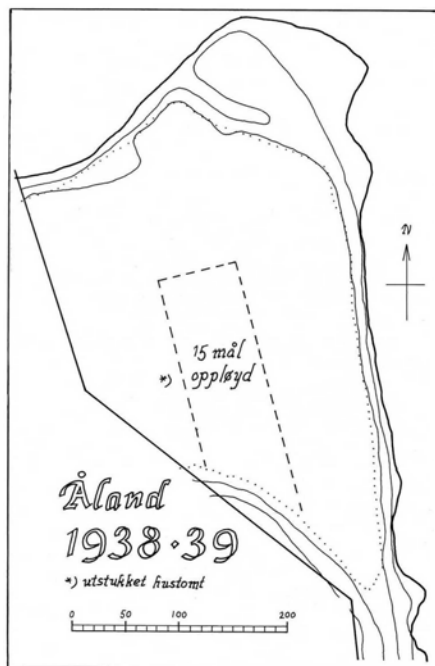
Bruka på Oremo i 1956

Gården Aaland

Mandius Laupstad hadde tenkt å sette opp hus og grunn omtrent midtvegs langs den oppdyrka mark, hvor det var ett søkk i terrenget. Det ville spare gravearbeid.

Sven Apeland forteller 1987: Sven var med far sin, Joakim, og grov ut grunnen til beboelseshuset når Mandius Laupstad åtte garden (1937-39). Dette var nærmere Hisåsen enn nåværende tomt.

De kjørte ut grus med hver sin hest. Grusen kjørte de utover Oremovegen. De lesste store lass, og kjørte ut grusen nærmest som galne. Men så knakk åsen (hjulaksen) på den ene kjerra, tvers over, straks uti vegen, utenfor Ola Bakke. Ola hadde sett på denne gruskjøringen, og syntes nok det gikk noe vilt for seg. Han tenkte nok mest på hestene som måtte slite så hardt, det forstod de snart. For når han kom tilstede så sa han ikke så mye. Men ett råd de fikk av ham husket de for resten av kjøringen., og det var: "Fra nå av lyt de passe både hest og kjerre".



Gårdhandel

Mandius Laupstad, f. 1906, kjøpte gården Aaland av Andreas Øgaard i 1937 for kr: 8.000,- og solgte gården videre i 1939 til Luis Odland, f. 1903, for kr. 11.000,-.

Bureising på Aaland

Karly Odland forteller 1986: Karly og Luis kom til Oremo våren 1939. Mandius Laupstad, den forrige eiger, hadde da pløyd opp 15 mål jord som lå ubearbeidet. Det var nyttet en stor traktor til pløyningen. Hustomta var utstukket en del nærmere Hisåsen enn nåværende huser. Ellers var det anlagt veg inn til eiendommen, slik at lastebiler kunne komme frem.

Først ble boligen oppført. Det ble nyttet standardtegning for nybrottsbygg, men huset ble forlenget ca 1 meter, og ble løftet noe opp på takplanet. Materialene til huset ble kjøpt hos Hegdal, Egersund, som kom med disse på lasteplanet. 3 vinduer mot øst var nyutskiftet heime på Gjedrem. De var fra våren 1937, da de var satt inn, men mor syntes ikke de passet. Sementen vi brukte kostet kr. 1,50,- pr. sekk.

Snekkeren til boligen var Jonas Tengesdal og Per Espeland. De fikk reist opp hele boligen i løpet av våren 1939. Til sammen kostet hele huset kr. 2.500,- i materialer og arbeid.

Om våren, før bygningen var oppført, ble det tatt inn en kvige i beite fra Gjedrem. Da den skulle kalve, ble den hentet tilbake til stor skuffelse. De trengte den så sårt. Når boligen var blitt oppført ble den første kua kjøpt inn, fra Godfred Efteland for kr. 80,- eller var det kr. 180,-. Denne ble melket i kjelleren hele sommeren 1939.

Driftsbygningen tok det lenger tid å oppføre. Materialene til lòa ble hogget i Odlandskogen i



En av de første dager etter krigsutbruddet 1940. F. v. Borgny, Karly, Willy Vetteland, mora Serine Vetteland, Teoline med Ståle i handa



Gårdstunet på Åland ca 1940

Årdalen, på egen skogteig som tilhørte gården. Snekkere var Klaus Apeland og Sigurd Helland. Disse hogg til sperrene på marka. Klamret stokken til med jern, og så hogg de i vei. Slik hogg de til alle sperrene med øks.

Tønnes Løvbrekke var med under støpearbeidene, når landbrønnen ble støpt. Sementen ble reiet (blandet) ut for hand med skuffel. Dette gjorde de på ett brett på marka, og så ble betongen båret i bøtter frem til forskalingen.

Brønnen til gården ble utgravd oppe i Hisåsen og tilkoblet vannledning, men rørene lå oppe på marka hele sommeren. Ofte var vannet ganske varmt når det ble tappet. Vannrørene ble først nedgravd uti oktober måned, etter at Thyra var fødd.

Etter at kreaturene var kommet inn i fjøset, ble det holdt noen høns i kjelleren en tid.

Til å begynne med, når bygningene var oppført hadde de kr. 18.000,- til kr. 19.000,- i gjeld. Gården var kjøpt for kr. 11.000,-.

Luis fikk blant annet råd fra lensmannen, Kjetil Gjedrem, at han burde anskaffe seg noen griser. De gav så god gjødsel for den nydyrkede marken. Det ble derfor kjøpt inn griser, som ble holdt i en garde på baksiden i fjøset. Disse skulle slaktes tirsdag den 9. april 1940, men akkurat den dagen brøt krigen ut. Fra sommeren 1940 var alt buskap i fjøset.

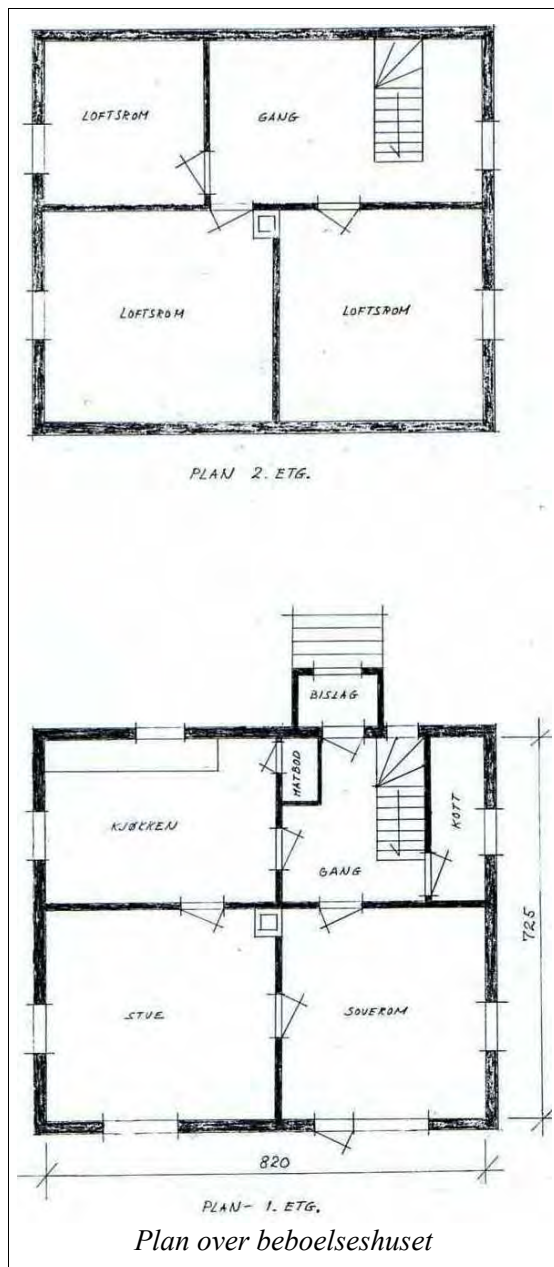
Boligen var ganske enkel innredet. Det var bare rommene i første etasje som ble anvendt. Her var stue, soverom, kjøkken, gang og kott. Alle vegger og tak var ubehandlet. Gulvene var oljet. Slik var det lettere å holde de trekvite gulvbordene rene. Senere ble stueveggene malt blåfarget.

I soverommet stod en kakkellovn i støpejern, som bare ble nyttet i den kaldeste årstiden, og ellers når barna var små. Ellers stod det i soverommet en seng, og en barneseng til Ståle.

I stuen var der et bord midt på gulvet med stoler omkring, og med en hvit parafinlampe, ganske enkel, hengende over. I det sørvestre hjørnet stod et eldre møbel med speil. I det nordvestre hjørnet stod et lite rundt bord, nærmest et pyntebord, en dåps gave til Thyra fra mormor og morfar. Og så en divan langs veggen til kjøkkenet. Stuen hadde også vedovn i østre hjørne.

På kjøkkenet var der vedkomfyr, og et kjøkkenbord plassert inntil veggen mot stuen. På denne veggen over bordet var det plassert en veggmontert parafinlampe.

Kottet ble nyttet til oppbevaring av klær, som var opplagt på gulvet eller hang rundt på veggene. Ellers var der i andre etasje et par såkalte «tyskerskap» for oppbevaring av klær.



Etter hvert ble det dyrket mer jord. Dette ble gjort ved å pløye med hest, fra det første oppdyrkede stykket og nye teiger mot vest, omsider til naboeiendommen etter en del år.

Fra 1942 ble det inngått en leigeavtale for 5 år med Tønnes Gjedrem, om leie av jord på Holmasida, alt på flaten sørvest av Holmen-gardstunet, samt smalekulturen i Holmen (utover langs Oreelva). Leien innbefattet også 4 voksne kyr.

Hengebrua over til Holmen ble bygget for å ha adkomst til leiejordene, og ble om sommeren nyttet hver dag. Det ble innkjøpt 3 egne kyr. Disse og leigekyrene, til sammen 7 kyr, samt kalver ble om sommeren jaget over elva til Holmen, til beite der. Hver dag ble kyrene hentet tilbake, de vasset over elva, heim for å melkes, og tilbake igjen. Det var bare å gå på brua over elva, og så kom kyrene nesten av seg selv når en var kommet over til den andre siden. Om vinteren var kyrene på Oremo.

I fjøset var det på den ene siden, på fremsiden 7 båser, en mer enn hos Halvard. På baksiden var hesten, noen kalver, og grisegarden med 15 – 20 griser. På tvers av låvebygningen, i den nordre enden, var sauehuset med ca 20 sauer. Sauene ble sendt til heis i Øyestølheia, hvor Lukas Berland var heiesjef.

Om sommeren ble det tatt ut torv i Storemyr på Oremo, på sletta like nedenfor Oremobakken, men dette var ikke godt brenne. Ved ble hugget i Odlandskogen, i Årdalen eller heime på Odland. Veden eller torvet, ble lagt i skuten i sørenden av låvebygningen. Her ble også melka silt og oppbevart.

Hevdafjøset ble bare nyttet til gjødsellager, bortsett fra at Malvin Merkesdal skjulte en bil der for tyskerne en tid. Under oppkjøringen til låven var lannbrønnen bygget ut. I det utstikket stod en lannpumpe nedsenket, hvor lannet ble pumpet opp for hand.

Av hesteredskaper hadde de plog, skrovkjerre, høykjerre med karm fremme og bak, og fjørhorv. Potetoptaker ble lånt. Mesteparten av åkeren var på Oremo. Det var her naturgjødsla var. En tid ble det dyrket mye poteter, 8 – 10 mål, og pålagt levering til meieriet på Fjermedal, hvor tyskerne hentet dem. Det ble også dyrket poteter i Holmen da. Potetene gikk til mat, også til sprit. De ble ikke kvalitetskontrollert. Ellers ble det dyrket neper, og en del formergkål. Kunstgjødel var Saltpeter, Tomas, Kali og Super. Super ble strødd på potetene for hand når de var kommet opp.

Det ble dyrket en god del kveite. Denne ble også nyttet til husbruk. De fikk malt den hos Jonas Brattebø på Hytland, eller når plomba var fjernet



Bak f.v.; Lærer Andreas Øgaard, Luis, Karly, tjenestepiken Kari. Fremme f.v.; Ståle, Thyra



Sommeren 1942. Hjørdis og Torleif på besøk fra Rundevoll, Egersund med hest og kjerre. De hadde lånt trille (firehjuls-vogn) av Nora Maudal. Per og Laura Ognedal var med til Tengesdal. Elles var Paul med på turen, første gang på Oremo. F.v.; Torleif, Karl, Teoline, Karly, Torleif og Hjørdis med Paul på fanget. Thyra og Ståle fremst.

på kverna på Gjedrem, så ble malingen gjort der. Treskingen ble gjort med treskeverk sameigt med naboene på Oremo og på Odland. En egen motor dreiv treskeverket.

Om vinteren ble klær vasket i kjelleren, og kokt i en stor brønngrype der. Vannet måtte så bæres ut. Om sommeren foregikk klæsvasken nede ved elva, like ved hengebrua. Her ble også klærene kokt i gryten som var tatt ut.

Under krigen var det gode tider. Da de flyttet fra garden i 1947 ble den solgt til Hjørdis og Torleif for kr. 35.000,-, og hele gjelden var nedbetalt allerede.

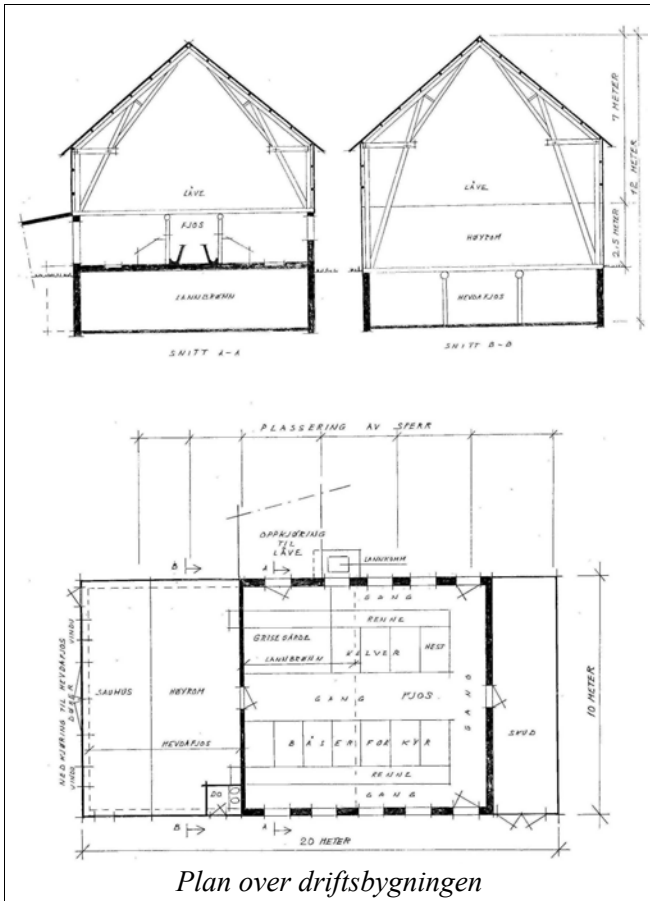
Det var Reiar Apeland og Sigurd Helland som murte opp fjøsmurane. Da ble det tilkjørt noe finere muresand fra et sandtak på Vikeså. Ellers ble hele sanden til bygningene tatt ut i bygningsgrunnen.

Slik forgikk arbeidet

Reiar Apeland forteller 1986: Reiar var med og pløyde opp det første jordstykket hos Halvard og Tilla Brattebø. Det var en med navn Varden fra Varden på Brusand, som hadde traktor, med jernhjul og krok bak til å trekke ploegen. Det ble nyttet en 18" plog og styrt av Reiar eller Halvard, hver sin runde. Det var en hard jobb, ploegen var tung når det var grastorver, men i ren lynngmark gikk det lettere. En stor stein som lå litt ute på marka ble det pløyd helt inntil slik at hele ploegen gikk på ende og Reiar ble slengt bortover marka. Det var nok samme Varden som samtidig pløyde hos Mandius Laupstad. Han var den første som gikk rundt slik med traktor.

Reiar var også med å bygde driftsbygningen hos Halvard og Tilla. Byggmester var Kristian Sagland og Gabriel Øygård. På fjøset var det Kristian som murte, mens Reiar var med og blandet sementen. Når de støpte murene drog Anton Maudal reia med handsveiv. Men ved større støpearbeider vart det alltid reiet for hånd. To arbeidslag vekslet om. Det ble spikret sammen en treplattung av bord som reiingen foregikk på. Det var alltid 3 kast med sement og sand før vanningen, frem og tilbake. Når blandingen var ferdig ble den båret på plass samtidig som den andre arbeidsgjengen laget til en ny reie. Hele sanden ble tatt nede fra elva i elvekanten. Der spadde Reiar opp sanden fra ett hull rett nedover. Det var dypt og bratt. Halvard kjørte heim sanden i hu og hast, og var redd det skulle rase sammen før de hadde fått opp nok. Sanden var for ru, og hadde for lite binding til muring. Derfor tok de også sand fra "Trollshauane" utmed Berse.

Når de holdt på med byggearbeidene hos



Halvard og Tilla gikk ikke vegen lenger enn til Ola Bakke. Lastebilene som kom med bygningsmaterialer kjørte resten av vegen oppå marka. Den var tørr, og molldråket stod som en sky når de ankom.

Reiar var med og bygde driftsbygningen også hos Luis og Karly, men husker ikke at Klaus Apeland var med. Vanligvis gikk det ca 14 dager til å hogge til materialene, så det er mye mulig at Klaus og Sigurd Helland hadde hogget til på forhånd, før Reiar ble med. Huset var oppført og innflyttet, grunnmurene på driftsbygningen var også oppsatt når Reiar ble med.

Sigurd Helland hadde vært med helt fra begynnelsen, og satte opp forskalingen til husmuren for boligen. Han fortalte at da han begynte forskalingen kom Karl Gjedrem og spurte hvor reia skulle stå. Han regnet med at et var fort gjort å få opp forskalingen.

Reiar og Sigurd murte fjøsmurene. Mursteinen som ble benyttet var 2. eller 3. sortering, og var innkjøpt billig, men ble nok likevel dyr. Det gikk seint å mure fordi steinen var så ujevn. Mye stein måtte hogges til for hånd. Den aller verste steinen ble benyttet i endeveggen mot søraust.

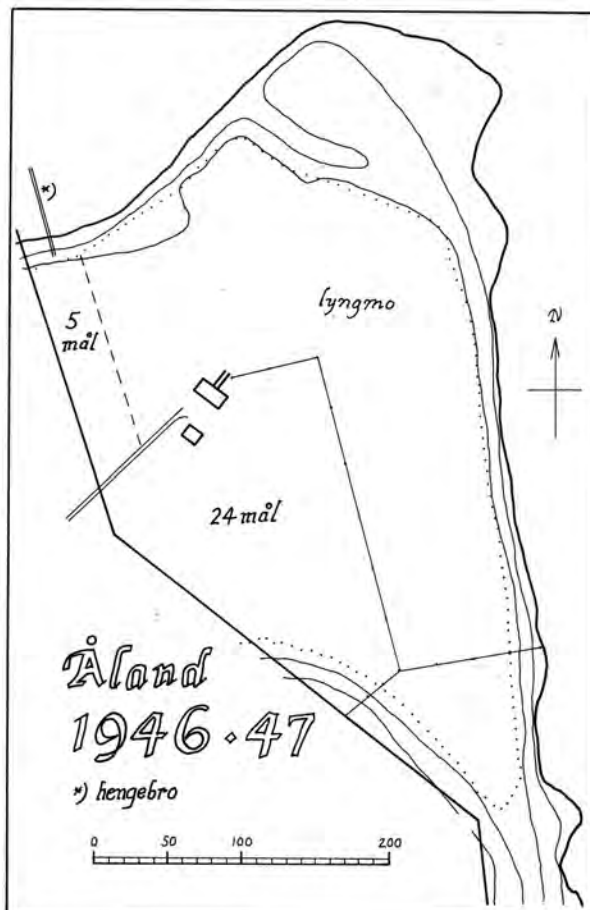


Sommeren 1946. Luis i gardsrommet med to hester og Asta på hesteryggen.



Fredsdagen 1945 feires på Aaland med flagg og hvite lommenetørkle. F.v.; Thyra, Arna, Ståle, Arne og Solveig.

Bildet er tidligere (1995) nyttet i jubileumsbok om fredsfeiringen i Rogaland.



I 1947 var 29 mål (24+5) oppdyrket, resten var lyngmo

Reiar og Sigurd stod for hele tømmermanns arbeidet på driftsbygningen. Det skjedde en hendelse som nært på kunne fått en tragisk utgang. Når de hadde reist opp sperrene skulle de lage til møneåsen. De la ut noen trematerialer mellom sperrene, litt under mønet for å gå på, mellom de to sperrene, det som stod på kanten av høyrommet, og det neste midt i høyrommet. Så var de begge oppe på hver sitt av disse sperrene og arbeidet. Hvordan det enn gikk til så gikk de utpå begge samtidig, mot hverandre, en fra hver kant, da materialene under dem plutselig begynte å knake. Sigurd skrek: «Pass opp», og kastet seg rundt, og det samme fikk Reidar gjort før materialene fikk knekke rett av, og de unngikk et fall like ned til bunns av hevdafjøset (12 meters høyde). Etter dette var de mer forsiktige i høyden.

Noen minner fra bureisingen

Hjørdis Tengesdal forteller 1986: Når Luis og Karly var gift, bodde de først i heimen til Luis på Odland. Der ble Ståle fødd. Sommeren 1938 arbeidet Luis som dreng i Kleppali, mens Karly bodde heime på Gjedrem. Så kjøpte de gården på Oremo.

Når de bygget huset på Oremo bodde Jonas Tengesdal hos dem på Gjedrem. Per Espeland som også var med under byggingen av våningshuset, bodde i sitt hjem på Gjedrem. Jonas hadde også vært bygningsmann da heimehuset på Gjedrem ble ombygget i 1937, og også den gang bodde på Gjedrem under byggearbeidet.

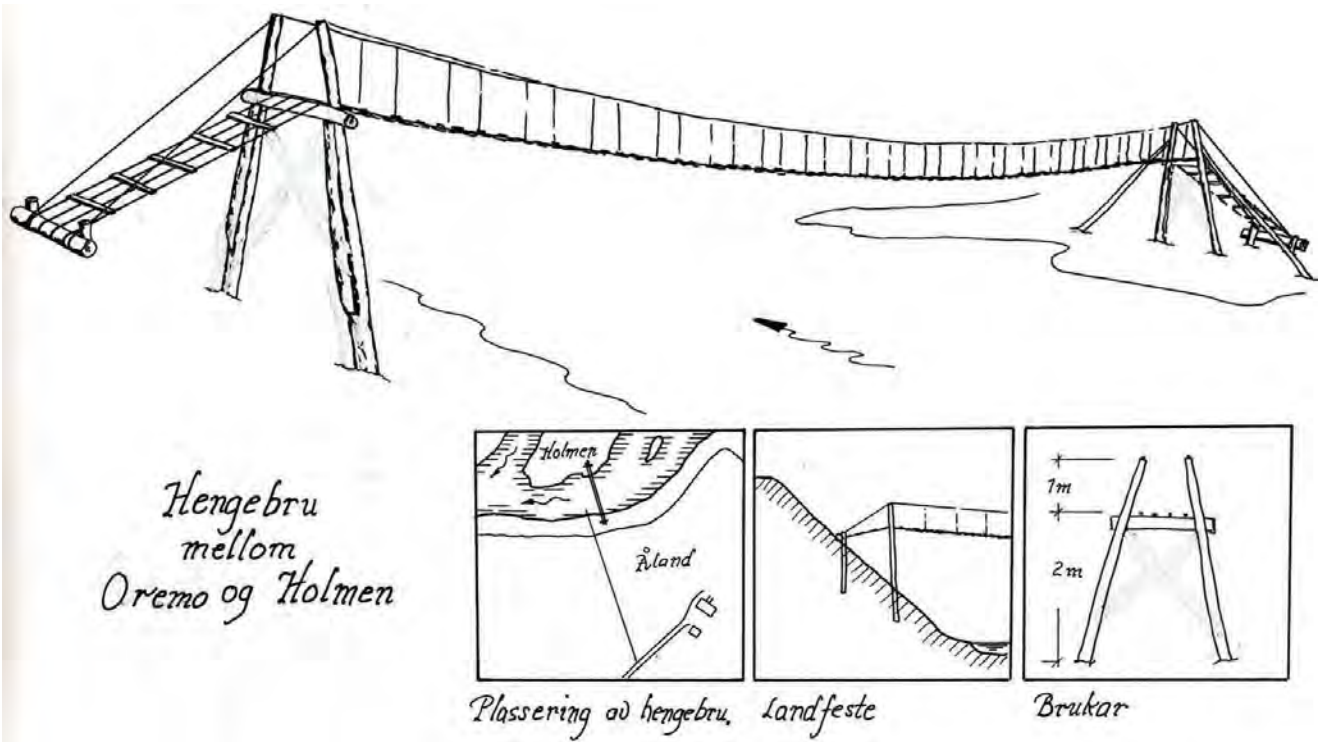
Nå var det ordnet med båt over elva i Gjedremshølen slik at Jonas og Per kom seg over elva når de skulle til byggeplassen på Oremo. Det var strukket et tau over elva som båten ble halt etter, som en ferge, mens husbyggingen foregikk. De tok også båten tilbake for å spise middag på Gjedrem.

Familien Torleif og Hjørdis flyttet fra Tengesdal til Oremo 16. april 1947. Dette var på Paul sin 5 års dag. Torleif hadde nettopp kjøpt lastebil. Den kom vel med under flyttingen. Karly og Luis bodde fortsatt i huset et par uker, inntil de flyttet til Trøen på Odland.

Vilhelm K. Gjedrem og Magne Ødegård kom til Oremo for å hente en grisunge hos Ola Bakke. De hadde syklet dertil og skulle ha grisungen i en sekk bak på sykkelen tilbake. På heimvegen når de skulle over hengebrua fann de ut at det var uråd å få med seg sykkelen og grisungen bakpå, så Vilhelm skulle ta sekken med grisungen på ryggen og Magne skulle leie sykkelen over. Vel utpå begynnte brua å svaie. Grisen hylte og skreik og sparket i alle retninger. Vilhelm hadde et svare

strev med å holde seg selv og den godt 20 kilo tunge grisen bakpå ryggen. Men de kom over, alle tre, i godt behold.

Under krigen kunne de fra flyktningeleiren overfor Gjedrem se en ku eller kvige vandre over hengebrua, fra Holmen til Oremo. Elling Vinningland så dette helt tydelig i sin kikkert, men like fullt må det være en umulighet. Kviga har nok heller vasset over elva i rett linje bak brua, uten at det kunne merkes.



De første vaklende skritt på hengebrua

Hengebrua

Sommeren 1944 fall det ned en engelsk sperreballong i heia ved Hovlandstølen i Ørdsdalsheiene. Luis Odland hadde sauene i Øyestølsheia og var kjent i terrenget. Han fikk med seg Dagfinn Slettebø, og så reiste de begge opp i heia for å få ut denne sperreballongen. Meningen var å nytte de lange wirene til en hengebru mellom Holmen og Oremo. De hadde med seg hest. Ballongduken kløvjet de på hesteryggen, og så trakk hesten den lange wiren etter seg ut gjennom heia, langs driftavegen like til Austrumdal, og videre gjennom bygda, helt til Holmen, der den nye hengebrua skulle bygges over til Oremo.

Ballongduken ble nyttet av slektningene på Gjedrem til blant annet å sy regnklær av. Ellers var disse også med og hjalp til når brua ble bygget. Brua ble reist slik; Wirediam. $\frac{1}{4}$ " (6 mm), 4 stk strukket for gangbane, samt en på hver side til handrekke, bruspenn 60 meter. Gangbanen ble først



Håkon Sporaland og broren på brua



Halvveis over med «Holmalandet» på andre siden

belagt tett med bord, men vinden kastet hele gangbanen om kull. Bordene ble fjernet og gangbanen i stedet kledd med netting, med enkelte bord imellom.

Brua var godt forankret i store stokker, både på Holmalandsida og på Oremosida. Dessuten i en stor stein som ble tilkjørt og gravet ned midt i elva rett overfor brua. Fra en øyebolt i steinen ble brua fastspent. Steinen og øyebolten ligger fremdeles intakt (2007), og kommer til syne ved liten vannstand. Når folk gikk på brua svaiet den likevel ganske mye siden bruspenet var så langt. Mange husker hvordan det følte å gå på nettingen og se nedover for fote. Midt ute på brua der det var langt til lands virket det som om brua gikk oppover vannstrømmen med stor fart.

Brua ble ofte nyttet, blant annet som adkomst til leiejordene Luis hadde i Holmen, men også av mange andre blant bygdas folk. Vinteren 1956-57 fall brubanen ned, noen få år etter gikk begge brukarene overende, like fullt ses flere av wirene (2007) der de ligger innfestet på Oremosiden. Noe av brua er tatt vare på i Museet på gården. Kilde: Ståle Odland, Karly Odland, Hjørdis Tengedal

Nydyrking på Aaland

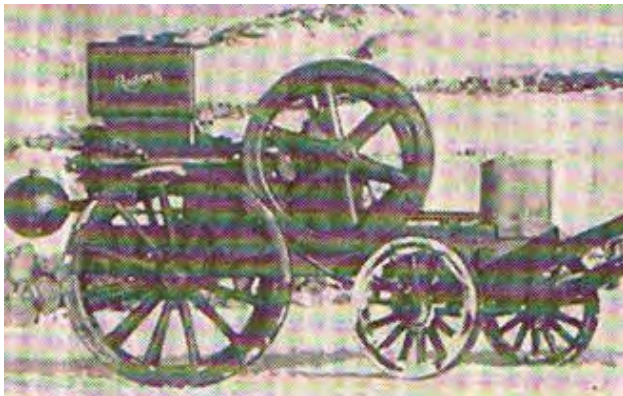
Teodor Tengs hadde en eldre traktor med jernhjul som han gikk rundt med og pløyde for folk. Han var også på Oremo med den. Høsten 1947 og våren 1948 pløyde han opp 30 mål på nordsiden av husene, fra det som allerede var oppdyrket ved naboskiftet og videre innover lyngmona.

Traktoren og ploget hadde han med seg bak på lastebilplanet. Så rygget han inntil oppkjøringa til låven, og kjørte traktoren ned av lastebilplanet. Ploget kunne trilles av, den gikk på to jernhjul. På lasteplanet hadde han også med seg mange olje- og parafinkanner til traktoren.

Det var lett å pløye. Jordlaget var ikke mer enn 6-7 cm tykt med sand og grus under. Enkelte plasser utover lyngmona var der små krater, 1-2 meter i diameter der jordlaget var borte, her lå sanden rett i dagen. Noen steder stod også enkelte einbusker. Når fåra ble vendt, var det bare sand og grus som lå i dagen. Det svarte jordlaget og lyngen var snu ned, derfor ble den nypløyde åkeren lys å sjå på.

Teodor var også siden og pløyde, flere ganger, men det var alltid mindre stykker om gangen enn det første året. Det ble pløyd på østsiden av husene og inn mot Hisåsen. I 1949 pløyde han lengst sør inntil Hisåsen, men der var mye stein. Det mest steinsatte stykket ble dyrket i bare 2 år. Her ble på en liten del satt poteter det ene året.

Drivmotor til treskeverket



Til treskearbeidet ble det nyttet en motor som var i sameie med Ola Bakke og gardbrukerne på Odland. Halvard Brattebø hadde sin motor i sameie med brukerne på Bjerkreim. Det hadde sin forklaring i at Luis var fra Odland og Tilla kom fra Bjerkreim.

Motoren ble satt opp nederst på oppkjøringa til låven. Treskeverket stod på låven straks innenfor låvedøra. Mellom motor og treskeverket gikk en lang flatreim til drift av verket.

Motoren var vannavkjølt, den hadde ett stempel og regulator som holdt riktig turtall. Den store tanken på toppen var vannbeholderen. Den ble fylt helt opp med vann som omkranset stempelhuset og kjølte dette.

På bildet ser vi det store svinghjulet, og bak er drivhjulet som drivreima til treskeverket gikk fra.



Teodor Tengs pløyer på Gya i 1940 /50-åra, med hjelpesmann som styrer ploegen og med skuelystne etter. Amerikansk traktorfabrikat: Allis Chalmers 20-25, årsmodell 1925 – 30.

Foto utlånt av Gunnar Tengesdal

Langs elvekanten mot øst gjenstod en smal stripe, dette var det siste nybrotstykket. Det ble oppdyrket av Otto Apeland i 1950. Han hadde kjøpt seg en ny traktor, en David Brown, med lyfte-hydraulikk og plog bakpå. Traktoren er restaurert og tas vare på (2007) av hans stedsønn Ivar Eldor Espeland. Flere år senere viste enda litt av den opprinnelige lyngmarka ytterst i hagen fremfor huset. Det ble den siste resten.

Kåre Merkesdal forteller 1987: Han var dreng hos Torleif og Hjørdis om sommeren 1948 og –49. Han hadde da vært dreng hos Teodor Tengs i 2 ½ år, fra 15 ½ års alderen. Teodor pløyde på Oremo høsten 1947 og våren 1948. Kåre var med Teodor under pløyinga. Det ble pløyd med en 18” plog, som ble slept etter traktoren. Plogen hadde styrehjul (støttehjul) og ble dratt på marka etter traktoren (uten hydraulikk). Der var to stenger som gikk frem til traktoren, en å trekke i så plogen gikk opp, den andre å trekke i så plogen gikk ned.

Traktoren ble startet på bensin, men gikk ellers på parafin. Traktoren hadde pigger på bakhjula, og dersom den kjørte seg fast, var det lett å få den opp – det ble satt en staur inn mellom piggene, og så løftet traktoren seg opp når den drog stauren inn under seg.

Traktoren var for lett framme, og steilte opp dersom plogen satte seg fast. Plogfestet stod litt for høgt oppe. En gang på Tengs holdt den på å tippe rundt. Teodor kjørte den da. Han pløyde i en myr, og plogen satte seg plutselig fast i en gammel trerot. Teodor trakk til på clutch pedalen, men så glapp foten av pedalen – der var alltid en del olje på traktoren. Traktoren reiste seg rett til værs, men datt heldigvis ned den rette vegen.

På lyngmona på Oremo var det enkelte eierbusker utover – disse ble trukket opp, lett og elegant med en kjetting som ble slått en renneløkke omkring. Ellers var det lett å pløye, og så var det gildt å få kjøre traktoren av og til.

Andre kilder: Hjørdis Tengesdal, Kjell Bakke. Gunnar Tengesdal forteller at han en gang var på Oremo hos Ola Bakke og pløyde med traktoren for Teodor Tengs.

Det trengs mye gjødsel for den nydyrkede marken

Om våren 1948 lå det 30 mål nydyrket mark som trengte store mengder gjødsel. Dette var omtrent tilsvarende areal som alt det som var oppdyrket tidligere. Allerede høsten 1947 ble ekstra gjødsel skaffet tilveie.

Trygvold Tengesdal hadde inngått avtale med Slakter Grøsfjeld, Egersund, om at han skulle ta på



Søndagskulen på Bjerkreim 1950. Gustav Versland til venstre og Tolleiv Gjedrem til høyre var lærere. Paul og Kjell helt til høyre. Bildet er tatt i Bjerkreimsgarden ved «Kunngjoringsteinen» på andre siden av veien fra Tusenårsplassen.

Bildet viser barna fra Gjedrem, Holmen, Fjermedal, Hustuft, Versland, Apeland, Vinningland, Bjerkreim, Odland og Oremo.



En søndag utpå vollen i begynnelsen av 1950-åra. F.v.; Trygve og Louis Efteland, Jens, Kjell og Paul har tatt oppstilling i søndagstasen; hjemmestrikket langstrømper, kortbukse, nikkers, lusekofte eller dress og med skyggelue på toppen. Langbukse fikk en først til konfirmasjon.

seg å få kjørt bort all griselorten fra grisehuset ved Hestavadbrua. Der hadde Grøsfjeld flere hundre slaktegriser i oppdrett, og måtte få bort all lort og lann. Rasman Tengesdal hadde lastebil, og var med på kjøringen.

Torleif fikk hente lort ved grisehuset, og kjørte den med egen lastebil. Lastebilen ble ombygget for denne kjøringen, med en egen lasteplan med ekstra høge karmar, som tok mye, og slik at griselorten ikke skvalpet over.

Karsten Egeland var med på denne kjøringen. All lorten ble lesset opp for hand. Hevdaporten bestod av liggende planker på tvers av åpningen, opp så høgt gjødsla rakk. Bilen ble rygget inntil portåpningen. Så var det å stikke skufila inn i den seige griselorten, vippe skufila over den øverste stokken, og kaste opp på lasteplanet. Mye hang igjen i skufila som måtte dunkes av med et ekstra slag på lastekarmen. Det ble brukt store koks skufler, da fikk en tak i lorten, men det var tungt og hardt arbeid.

I grisehuset og omkring var der hundrevis av rotter. De var både store og feite. De forsynte seg av mjølet som ble til overs. Med det samme lyset ble slått på oppe i grisehuset sprang rottene til alle kanter og gjemte seg. Utenfor var det rene jungelen med høymol. Der kunne vi også se rottene pile omkring.

Det ble kjørt opptil 3 lass om dagen. Griselorten ble tømt ute på jordet, i ett søkk i terrenget, midtvegs mellom huset og Hisåsen. Her ble lastebilen rygget inntil, bakluka nedfelt, og griselorten skuflet av med hand. Her ute på jordet lå griselorten over vinteren. Da ble den lesset opp for hand i hestekjerre, og kjørt til den nypløyde åkeren, der den ble spredd utover med skuffel.

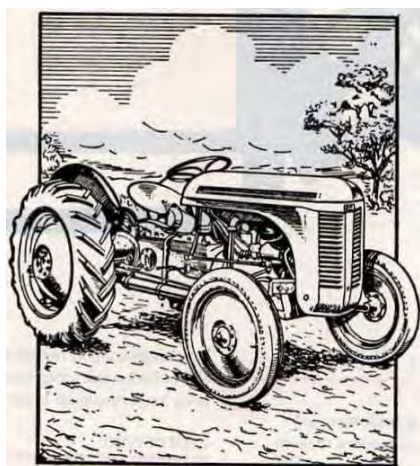
Denne griselortkjøringen fra Egersund foregikk frem til 1950. Før den tid ble det skaffet tilveie et parti fiskeavfall til åkeren, antageligvis våren 1947. De tomme fiskekassene stod i hvert fall utover sommeren, i varmen, og ble tilholdsplass for fluer og makk.

Trygvald hadde laget til lannkasse til å ha bak på lasteplanet, med stengeluke og spreder bakerst. Denne ble lånt, så ble det kjørt lann fra grisehuset til Grøsfjeld. Lessingen gikk greit, med lannpumpe og elektrisk motor. På vollen ble lannet spredd rett fra lastebilen når den kjørte. Var der for blaut å komme utpå med bilen, ble lannet tømt i lannbrønner for senere bruk.

Allerede første våren viste det godt igjen at gjødsla virket. Særlig da det ble kjørt på lann utpå sommeren. Sommeren 1949 var vi i Egersund etter lann, jeg (Paul) og far. Når vi kom tilbake, svingte plutselig far inn i gardsrommet til Halvard, han

stod ute i garden. Da sa far at han måtte finne frem to bøtter, så skulle han få lann til å ha i hagen. Halvard hentet bøttene, så det ble båret bøtte etter bøtte, og kastet omkring i hagen. Tilla så på og var lite begeistret, hun likte slett ikke den sterke griselukta. I hvert fall ble det grønt og fint på ettersommeren, der lannet var påkastet. Den sommeren kunne Halvard slå gras i hagen til kalvane sine. Da kunne alle også se at det hadde vært sterke saker.

Det gikk ikke mange årene før den nypløyde marka gav gode avlinger. Ingen var i tvil om at den sterke gjødselen var hovedgrunnen for det.



Den første traktoren på garden

Sommeren 1952 kom en kar fra Egersund med en hoppe som skulle bedekkes. Torleif hadde alltid avlshingst, i dette tilfellet en stor svart dølahest. Trygve Tengsareid kjørte hoppa med lastebilen sin. Før de reiste skulle de inn og få seg mat. Inne ved bordet begynte karen fra Egersund å snakke om den flate fine garden, og hvor godt det måtte ha vært å hatt traktor her. Han slo frampå om ikke Torleif burde ha byttet hingsten mot traktoren til Trygve. Han hadde nemlig kjøpt traktor samme våren, og var slett ikke fornøyd med traktoren når det var brattlendt.

Torleif hadde aldri tenkt på noe traktorkjøp, men før de gikk fra bordet var de faktisk enige om handelen. Torleif skulle få traktoren og alle redskapene som hørte til som plog, skålharv og hyperredskap, og Trygve skulle få hesten med et pengebeløp imellom. Noen uker etter var traktoren på garden. Det var en bensintraktor, Ferguson, traktortypen som senere ble kalt såkalt ”Gråtass”.

Grøftegraving er hardt arbeid

Det vart ofte for lite vann i kjelda i Hisåsen med to husstander på deling. Kjelda var felles med hvert sitt uttak for Torleif og Halvard. Da strømmen kom i 1952 ble det satt opp et eget pumpehus nede ved elva, og så måtte det graves grøft for vannledningen derfra og frem til huset, ca 130 meters lengde. Torleif hadde da vondt i ryggen, og kunne ikke selv foreta gravingen.

Birger og Bjarne Brattebø var med et par dager. Birger husker at det var svært hardt å grave når de kom et stykke nedi, til aurrella. Torleif nyttet da en grabb som ble festet i wire etter traktoren og dratt nedi grøfta. Det hjalp. Etterpå fikk han Dagfinn Slettebø til å grave resten av grøfta. Dette var som sagt hardt arbeid, og varte i mange dager. Da Dagfinn var ferdig med jobben forlangte han 10 kroner dagen i betaling. Dette syntes Torleif var alt



Det har vært duer på Aaland siden 1948 og frem til idag. Her i gardsrommet ved fjøstrappa. Ved siden står mysetønner som var et vanlig syn på gardsbruka på 1950-60 tallet. Meieriet hadde fast bil som kjørte ut myse til bønder for dyrefor. Dersom det kom rotter til gards, så var dette rene matfatet. Det ble alltid litt myseseøl omkring tønnene.

for lite på grunn av det harde arbeidet, så han fikk 12. Det var den tids lønnsnivå!



Høyberging i 1968. Paul kaster av hesja, Torleif kjører inn lasset og Mads Tore raker opp.

Hesjing og høyberging

Fra begynnelsen av 1950-åra begynte det å bli store avlinger på garden. Det var da dyrket opp ca 50 mål ny mark i alt, en del av dette var ny voll. De første årene ble høyet kjørt inn på hestekjerre, en langkjerre med grind framme og bak og åpen på sidene. Høyet ble veltet ned i høyrommet og stuet rundt med høygaffel.

Etter at traktoren kom i 1952 ble denne nyttet å trekke hele høylasset inn i høyrommet. Høyet ble da knippet sammen på høykjerra med to tauer ved siden av hverandre. På låven ble det sammenknippede høylasset festet i en talje som gikk opp i mønet i høyrommet. Taustumpen fra talja ble festet i traktoren. Når så traktoren kjørte nedover låvebrua, så ble hele høylasset dratt oppover høystaen. Talja ble flyttet forskjellige plasser oppunder taket slik at høylasset ble trukket mest rett på plass. Høyrommet ble ofte helt fullt, med de siste høyllassene stappet like under mønet.

Når høysvansen kom, ble denne nyttet å kjøre inn høyet med. Høyet ble lagt på en høytong på låven som snurpet seg sammen når taljen ble strammet. Høytonga hadde en utløsermekanisme, og slapp ut høyet når det var på plass. Som regel ble høyet alltid hengt opp på hesjer. Det var langt timoteihøy med mye kløver. Slik stod hesjene på rekke og rad over hele vollen. Var været svært fint ble gjerne noe tørket på flat mark. Fra omkring 1970 var det slutt med høy på garden, da ble alt lagt i silo.

Jeg har gode minner fra barndommen når høyet var innkjørt og stappet under taket. Da fikk vi barna ligge i høyet om natta noen dager. Det vart liksom vår «ferietur» som vi så frem til hvert år. Minnene sitter om den gode høylukta, svalene som kvitret når det lysnet, høystubber som stakk her og der og sengeleiet som var sunket i alle retninger. Det var godt å komme inn igjen, men likefullt gledet vi oss til neste sommer.

*Hjørdis med i fjøset 1966
Når gårdsmuseet åpnet i 1999
kom Per Steinsland, Tysland med
en tilsvarende fjøskrakk han
hadde laget med materialer og
og form etter «gamlemåten».*



Torleif Tengesdal og Hjørdis Tengesdal f. Gjedrem



Torleif og Hjørdis

Slektsregister:

Familie VII

Torleif Tengesdal, familie V.13

Hjørdis Gjedrem, familie VI.3

De giftet seg 1940. Torleif var f. 12.1.1913 og d. 6.2.1979. Hjørdis Viktoria (Hjørdis) er f.18.1.1918. Etter giftermålet flyttet de til Egersund der de kjøpte gardsbruket Rundevoll på Årstad. De solgte i 1946 og flyttet til Tengesdal Nordre. Der bodde de et års tid. De flyttet til Oreemo 16. april 1947, på Paul sin 5-års dag.

Barn:

VII.1. Paul f. 16.4.1942. Gift 1971 med Bertha Tengesdal f. Steinsland. Bor på heimebruket.

VII.2. Kjell f. 31.5.1944. Gift 1975 med May Tengesdal f. Hansen fra Råde i Østfold. Bor i Kristiansand. Markedsjef på COOP, Sørlandssenteret.

VII.3. Jens f. 19.5.1946. Gift 1981 med Wenche Lillian (Wenche) f. Nygård fra Sirevåg. Bor på Sandnes. Elektroingeniør.

VII.4. Mads Tore f. 23.2.1957. Gift 1988 med Aynie Berhanu fra Etiopia. Bor på Gausel. Petroliumsingeniør.

Familier i slektsregisteret

For deg som vil vite mer om slektsforholdet:

Oldeforeldre: familie I, II, III, IV

Besteforeldre: familie V, VI

Foreldre: familie VII

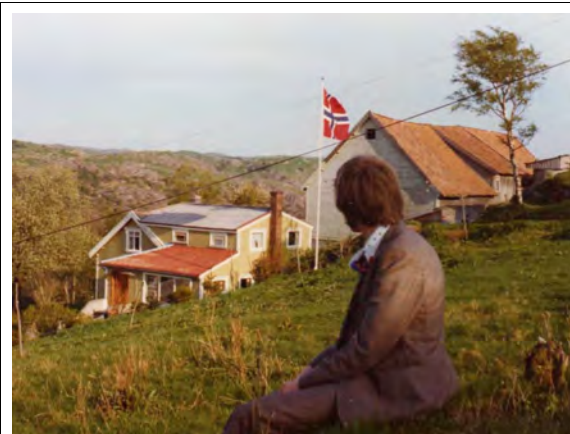
Barn: VII.1, VII.2, VII.3, VII.4



*De voksne sønnene, f.v.; Mads Tore, Kjell,
Paul og Jens*



Rundevoll, Egersund i 1945



*Rundevoll 17. mai 1976. Husene står helt likt
som da familien bodde på stedet.*



Angrep mot skip på Egersund havn den 24. mars 1945, fotografert fra ett av flyene.

Ved 18-tiden kom omkring 30 fly inn over Kompåsen på Søre Egerøy og startet et voldsomt angrep med raketter og maskinkanoner mot båter på havna. Øyenvitner forteller at «hele havna kokte», rakettene og prosjektilene slo ned overalt. Flyene kom i bølger, og larmen var utrolig. Det ble skutt mot flyene fra båter langs hele havnen. Det lå såkalte Schnellbåter fra Dampskipskaien og inn mot Steinbrygga og Gruset.

Det ble skutt ned 3 fly. Det ene styrtet ved Lauvnes, ett ved Grøne Haugen og ett gikk ned ute i havet. Den allierte flystyrken klarte å senke 3 skip; en tysk forpostbåt, det norske skipet «Sarp» og den tyske «Thetis»

Krigsminner fra Rundevoll, Egersund

Mine første barndomsminner har jeg fra Rundevoll som er mitt fødested.

Jeg husker vi hadde brønn i kjelleren hvor alt drikkevann ble hentet fra, og en åpen brønn ute ovenfor låvebygningen. En sommerdag skulle far rense denne brønnen ute. Han hadde med seg Børge Egeland. De øset opp vannet i noen stamper. I brønnen var det fisk som fulgte med opp i stamperne. Så husker jeg at dyra kom for å drikke i stamperne og at jeg var livende redd de skulle spise opp fiskene.

Under krigen hadde mor og far gjess som ble slaktet i kjelleren. Under slaktingen ble hodet kappet av, men gjessene sprang like godt for det, omen i dom. Slikt sitter i barnsminnet. De hadde også fiskere fra Hidra boende hos seg en tid. Da de skulle reise ville de plent at jeg skulle være med dem, jeg skulle få sitte oppi ryggsekken. Det ville jeg og krøp oppi. Men det ble stor skuffelse når jeg ikke fikk være med likevel.

Så husker jeg en kveld jeg hadde lagt meg og hørte smell og så lysglimt ute. Far og mor kom og hentet oss barna, meg og Kjell utav våre senger, og vi ble båret ut til vedskjulet under fjøset. Dette hadde betongdekke over og var et sikrere oppholdsted under flyangrep. Jeg husker jeg så en «sverm» av fly komme inn fra sjøsiden, og det ble sendt opp lysgranater som lyste opp hele himmelen. Dette angrepet må ha vært 24.3.1945.

Far fortalte at det fall ned en ueksplodert granat noen få meter fra låvebygningen. Den ble fjernet av sprengningsekspert. Han fortalte også om andre hendelser fra krigen.

En gang mistet de flere sauer ute i marka. Far leitet lenge omkring og fant ulldotter på ett gjerde som viste at sauene hadde blitt løftet over. Han anmeldte forholdet, for han misstente tyskere å stå bak, men forsvinningen ble aldri oppklart.

Det gikk ofte tyskere på tur forbi garden på sine frivakter. Far hadde fått tak i en stor sjæferhund. Den var bundet i en løpeline som gikk fra huspipa til sauehuset oppi bakken. Kom det tyskere til gards ble hunden illsint og rente til, slik at det faktisk kunne kjennes risting i hele huset. Hunden reagerte bare på uniformerte tyskere. En tysker av høyere grad trakk sin bajonett i det hunden kom farende, men heldigvis for tyskeren – og for hunden, vart linen litt for kort.

Noen tyskere slo gjerne av en prat. Far kom i snakk med en, akkurat på den tiden da tyskerne kjempet som hardest om Stalingrad i Russland. Far spurte ham rett ut hva han syntes om krigen der. Da svarte tyskeren ganske bestemt: «Jeg vil heller dø enn å komme under russen».

I høyonna på Rundevoll, Egersund

Bildene er tatt sommeren 1945.



Høyet har tørket på marka, og lesses på høykjerra



Torleif kjører høyriva



F.v.: Hjørdis på høylasset, Kjell sitter i vogna, Olav Steinar Tengesdal på hesteryggen, Paul på hesteryggen, Torleif på høyriva.



Torleif knepper høylasset med hegl mens Hjørdis sitter oppå. Nå er begge lassa klar for heimkjøring. I forgrunnen Olav Steinar Tengesdal med Kjell.

På Tengesdal 1946

Bilder fra Jens sin dåpsdag



F.v.: Karl Gjedrem, Hans Hansen Helvik, Tønnes Ognedal, Jonas Tengesdal og Malvin Versland. I bakgrunnen bilen som Jens P. Tengesdal hadde med seg fra USA dette året. Til høyre ser vi litt av huset (ikke bordkledd).



Fremst f.v.: Serine, Gunda med Paul, Guria, Teoline med Kjell, Marte. Bak f.v.: Berta, Borgny, Jenny, Ingeliv, Tonny, Emma, Engel, Karly.

1950-årene hadde stor utvikling



I Bjerkreim kom elektrisk strøm til de fleste i begynnelsen av 50-årene. Det betydde en revolusjon på mange måter. Nå fikk en lys overalt, både inne og ute. Alt ble mye lettere i matlagingen med elektrisk komfyr. Snart kom også vaske-maskinene, og støvsugere kom også rundt omkring i hjemmene.

På Sandnes, på «Ovicken» fikk de den første jukeboxen utpå 50-tallet. Det vart fort et treffsted, også for ungdommen fra Bjerkreim og en første forsmak på den store verden ute.

Telefonen

Telefonlinja til Oremo ble oppsatt i krigsåra. Den første telefon vi fikk etter vi flyttet hit i 1947 var en tysk felt-telefon fra krigens dager. Den oppbevares nå i gårdsmuseet

Barndomsminner før 1955

Vi er en familier på 5 personer; mor Hjørdis (37) , far Torleif (42), forfatteren Paul (13) og brødrene Kjell (11) og Jens (9). Altså en ganske vanlig barnefamilie.

Året 1955 var på mange måter for meg liksom ett tid-skille. Jeg var for det meste ferdig med barndommen og skal snart tre inn i de voksnes rekker. Neste år blir jeg konfirmant. Men stopp litt, litt «mimring» fra barndommen må vi først ta med.

Det har allerede gått 10 år siden krigen sluttet, for meg er det en evighet siden, men i aviser og gjennom radio blir de voksne stadig minnet på at det ikke er så lenge siden likevel. Ingen får kjøpt bil uten spesialtillatelse, folk kommer fortsatt hjem fra krigs-fangenskap, amerikanere går i gang med atombombe sprengninger – skal vi få ny krig, en 3. verdenskrig, spør mange seg.

Hos oss holdt vi avisen Dagbladet Rogaland. Det gjorde de fleste omkring oss. Det var liksom de «finere» som holdt Stavanger Aftenblad, de som hadde andre interesser enn bare «bondestoff».

Det var alltid et stort øyeblikk når vi fikk avisen. Vi hadde det slik på Oremo at brukerne hentet selv avisen på Bjerkreim – hver sin uke. Den ble hentet hos «Berta i Posten». Hun fikk posten med bussen fra Stavanger og måtte først sortere den i sitt poståpneri. Da holdt hun alltid ytterdøren stengt.

En gang kom far for å hente posten, men ytterdøren var stengt. «Er det lukt?», spurte far noen unge gutter som stod utenfor. «Ja, skittluk!», svarte Egil Vinningland, til stor fornøyelse for de andre guttene som var tilstede.

Avisen ble lest hjemme i stua, oppslått på det store spisebordet som stod midt ute på gulvet. Her var det godt med lys fra lysekrona som hang rett over bordet, samme lysekrona som nå henger i gårdsmuseet.

Vi barna måtte alltid få «lese» avisen først, det var tegneseriene bakerst som interesserte. Spesielt husker jeg serien om «Peik» som stadig var ute på nye eventyr og for hver gang kom borti noe spennende som vi fikk vite mer om i neste avis. Derfor gledet vi barna oss til hver kveld når avisen kom.

I 1955 hadde vi kun hatt elektrisk lys i 3 år, fra den store elektrisitets utbyggingen skjedde i kommunen. I huset hadde vi nå fått lys i hvert rom. Dette var et stort fremskritt. Da ble det ikke lenger nødvendig å tenne parafinlampene, hverken den som tidligere hang over spisebordet eller den som hang på kjøkkenveggen. Vi hadde tidligere kun disse to lampene inne i huset. På sove-rommene og på gangen var det ingen lamper.

Den store fraflyttingen på 50-tallet



Det store problemet i det norske landbruket i 50-årene, var fraflytting og avfolking av bygdene. Det samlede jordbruksarealet ble adskillig mindre enn det hadde vært før, til tross for betydelig nydyrking. Hele bygdesamfunn blir lagt ned, og ungdommen forsvant til andre bygder eller flyttet inn til byene. Bygningene forfalt.



Men det satses på mekanisering av landbruket. Det ble stadig mindre bruk for manuell arbeidskraft. Her, i 1954, en rekke nye traktorer på Gjøvik jernbanestasjon.

Og så ute da. Far nyttet de såkalte «Petromax» lyktene før strømmen kom, som alle omkring kalte for «Hønelykter». Han hadde en stor og en liten, som begge nå er i gårdsmuseet. De gav et skarpt og godt lys i forhold til parafin-lampene som var inne i våningshuset.

Når far var ute i fjøset og stelte dyra, hadde han lykta med seg. Under melkingen var både mor og far med i fjøset. Da ble begge lyktene nyttet. De hang da på noen faste spikrer under takbjelkene. Når en melkebøtte var full ble den ene lykta tatt ned og nyttet for å finne frem til melkespannet som stod i skuten ved siden av fjøsdøra. Melka ble helt oppi silen og rant rett i spannet. Senere fikk vi sil med innlagt kjøling med rennende vann, slik at melka ble nedkjølt allerede med det samme den kom i spannet. Begge silene oppbevares i museet.

Før strømmen kom hadde vi vedkomfyr på kjøkkenet. Men den ble lite brukt. All maten ble laget over primuser som stod oppå komfyren. Det var så mye enklere og raskere. Dessuten manglet vi skog på garden til vedfyring.

I stua stod vedovnen, men det vart lite med vedfyring, helst gikk det på kull eller koks. Det var egentlig en koksovn som også kunne brukes til annen fyring.

Ovenpå var det ingen oppvarming. Det kunne bli rettelig kalt om vinteren. Da hadde mor et grytelodd (finnes nå i museet) som ble varmet opp og flyttet omkring i sengene like før vi barna la oss. Det hjalp til vi selv fikk varmen. Men om morgenen kunne dyna være fastfrossen i puta, men under var det godt og varmt.

Vi hadde alltid sengehalm i våre senger. Det var en stor jutesekkpose som var sydd sammen av flere sekker og som var puttet full av halm. Den var god, men når den var brukt en stund seig den i alle retninger, og måtte fylles på ny.

Om vinteren når det var mye snø kjørte far oss til Bjerkreim på skolen med hest og slede, men ellers gikk vi alltid til skolen til fots. Min første sykkel fikk jeg først til min konfirmasjon. Og da fikk jeg også min første klokke.

På skolevegen var vi mange barn samlet, det var barna hos Toralf Efteland og hos Dagfinn Slettebø som gikk i lag. Fra Netland kom barna også som oftest til fots, jamvel barna fra Tjørn gikk til fots etter vegen om Hytland, Saie og Odland til Bjerkreim. Men som oftest kjørte Gustav eller Johanne Brattebø barna sine til skolen med hest.

En vinterdag når det var godt med snø, og det var det vanligvis hele vinteren i den tiden, kunne vi være samlet mange barn i lag. Vi var ute på ski, laget til hoppbakke ned til Timrevika, eller i bakken ned til Storemyra på Orems, eller vi var på

Skolehuset på Bjerkreim



Bildet viser skolen fra sørsiden og litt av framsiden hvor hovedinngangen var.

Skolen ble oppført i 1899. Den var på 1 ½ etasje og hadde 105 m² gulyflate. Skolen var oppført på høye kjellermurer med steintrapp på framsiden og på baksiden. Ved siden av trappa på fremsiden var trappa ned til kjelleretasjen hvor sløydsalen var. Sløydsalen var under storskolen som lå lengst mot nord. Mot sør var småskolen. Når en kom inn i gangen gikk en trapp rett frem og opp på loftet. Bak trappa var kjøkkenet. Her var det innlagt vann med en vask.

I storskolen var det bare vinduer langs framsiden, mens småskolen hadde vindu både på framsiden og på sørsiden. På baksiden av skolen var et bislag, og vindu inn til kjøkkenet, ellers var det ingen vinduer her.

Skolen ble nedrevet i 1961 når den nye barneskolen kom på Bjerkreim.

Odlandshølen og gikk på skeiser. På isen fikk vi aldri gå utpå før Toralf hadde vært ute og godkjent isen. Det var streng beskjed til alle, kanskje derfor gikk det alltid godt.

Verre var det på Bjerkreim en vinterdag. I middagstimen var hele klassen ute på isen på «Daben». Dette var en stor vanddamm som samlet seg rett fremfor huset til Arne Austdal, mot skulen. Daben var svært stor denne gangen, og så hadde det lagt seg ny is oppå. Vi sprang over isen, og den bar, men den gynget fælt både opp og ned. Dette var spennende! Men så skjer det. Louis Efteland trækker rett gjennom isen, og blir liggende i råka. Heldigvis hørte Arne Austdal skrik og rop, og kom farende, fikk tak i en stige og kravler selv ut med stigen til Luis som lå i råka. Arne fikk opp Louis. Det ble bergingen for ham, for han stod slett ikke botnen. Med dette fikk vi alle en kraftig støkk.

Jeg husker godt mitt aller første skihopp. De andre barna på Bjerkreim hadde laget til en hoppbakke ved kirken og ned mot elva. For å få fart nok var hoppet plassert helt nede på sletta. Jeg hadde fått lånt noen gamle ski som Arne Bakke hadde hatt, men var blitt for små. Dette var mine første ski. Så startet jeg rennet helt oppe ved kirkegårdsmuren slik de andre barna gjorde, og skulle sette utfor. Men overrennet syntes overveldende langt, så jeg ålet meg lenger og lenger nedover før jeg satte utfor, med det resultat at farten ble for liten. Jeg kom opp på hoppet og bikket fremover, med resultat at begge skiene gikk rett i marka. Jeg på hodet fremover og slet av begge bindingene fra skia.

Far skaffet meg nye ski ganske fort. Selv fortalte han at han selv aldri hadde gått på ski. Når han var liten gikk nesten ingen på Tengesdal på ski. Selv hadde han fått tønne-staver å gå på som ski. I gårdsmuseet finnes modell av tønne-stavski.

Skolen på Bjerkreim hadde to stover, en for småskolen og en for storskolen. Hanna Møgedal var lærer i småskolen og Klaus (K.G.M.) Bjerkreim var lærer i storskolen. I begge stovene stod en høy og kraftig vedovn med skjerm Brett fremfor. Det var Anny Odland og Sigrid Maudal som hadde ansvar for vedfyringen. De kom i god tid før skolen startet og fyrte opp ovnen, slik at skulestova var god og varm når barna kom.

Rett som det var kom barna våte til skolen. Da ble sokker og annet vått tøy hengt til tork på skjerm Brettet. Skoene ble satt på gulvet omkring ovnen. Å, så godt og varmt fottøyet var når skuledagen var slutt og vi tok på heimvegen.

I skulestova satt vi på enkle pulter, men på loftet fantes en del eldre pulter som var doble, altså for to elever. Skriveplata skrånet bakover, og

Store idoler



Hos oss holdt vi ikke uke-blader. Det var reneste luksusen. Når Per og Laura Ognedal kom på besøk fra Egersund, det gjorde de ofte, hadde de alltid med seg en bunke gamle ukeblader. Dette var alltid stor stas for oss barna. Her leste vi tegneserier om; «Finnbekk og Fia», «Stomperud», «Knoll og Tott» og flere.

Og så leste vi om de store amerikanske filmstjernene. Mange av jentene laget utklippbøker. Noen samlet på filmstjerner, andre samlet på kongefamilier.

Når den store filmhelten James Dean omkom i en trafikkulykke i 1955 vart det stor sorg, og ble snakket om lenge.

fremme på pulten var det utskåret en grop for penn og blyant og helt til høyre plass for blekkhuset. De aller første skjønnskriftbøkene fra småskolen oppbevares i museet. De starter med å tegne en skrå strek, skråstrek på skråstrek nedover hele arket. Deretter en sløyfe på, nedover og nedover arket. Omsider kom hele bokstavene med, små og store.

De første kulepennner var nettopp kommet på markedet, men disse fikk vi aldri lov å bruke, vi skulle nytte penneskaft med penn som vi dyppet i blekkhuset. Vi ble fortalt at kulepennner ødelegger en fin håndskrift – noe som er helt riktig.

Som bokmerker benyttet vi glansbilder, alle hadde slike i sine bøker. For guttene gjaldt det mest ville hester, indianere og cowboyer og for jentene gjaldt det blomster, dokker og slike «jenteting». Men det var alltid gilt å bytte til seg nye glansbilder, det stod alltid på ønskelista. Andre ganger ble det brukt sjokoladepapir, «sølvpapir» som vi sa.

Vi fikk alltid hjemmelekse, noe måtte pugges ordrett som det stod. Det var ikke alltid så godt å huske, og slett ikke gilt var det heller. Håkon Vinningland skulle fortelle lekse si, men sa ikke så mye. Han kikket helst ut vinduet, men plutselig slo han ut med armen, «Sjå katten på mønet» brøt han ut. Jo riktig, det gikk faktisk en katt og spankulerte helt oppå mønetaket på den gamle klokkerløa.

Jeg var svært så uheldig en middagstime. Det var om vinteren og vi var ute og hadde ballkrig. Så kom vi på at vi skulle konkurrere om å kaste på fjøsveggen til klokkerløa, nærmest mulig det første fjøsvinduet. Jeg vant – men det gikk med en glassrute. Og da vart den leken plutselig slutt.

I kjelleren, under storskolen hadde vi sløydsalen for oss gutter. Jentene hadde sitt håndarbeid oppe i skulestova, eller på loftet. I gårdsmuseet finnes en av de to langhøvlene som ble benyttet i sløydsalen.

I middagstimen holdt vi på med forskjellige leker, det var «jepping», «slå kil», «slå ball», «kaste hys» eller andre gutteleker. Det kom aldri på tale å ha med jenter, nei de holdt seg til «veggball», «slå tau», «hinke» og liknende som vi anså som reneste jenteleger. Fotball ble det aldri lekt med, unntatt under skarpt oppsyn av Klaus selv. I middagstimen tok han ballen med seg hjem under armen. Det var nok det lureste, for slik ble ganske sikkert en del glassruter spart.

Klaus var en gild lærer, alle hadde respekt for ham. Men en dag satte han oss på en hard prøve. Da vi kom på skolen en morgen, lå det et stort rødt, såkalt «amerika-eple», oppå kateteret. Alle så eplet som fristet. Det ble trukket støtt om det, og loddet fall på Gunnar Helland. Han fikk det store og fine

Langt fra likestilling i hjemmene

Noe til julepresang!*

DEN NYE
ELECTROLUX

— husmorens beste hjelp til å holde hjemmet rent og sanitært. Den kan også gjøre en imponerende mengde andre ting — til glede og nytte for hele familien.

NB: Electrolux leveres bare av autoriserte ene-forhandlere.
Ved henvendelse direkte til hovedkontoret:
A.S. ELECTROLUX, Fr. Nansens pl. 6, Oslo, vil De straks få tilsendt brosjyrer og forhandler-register.

EKSTEMENN — LES HER
Overraskelsen er halv så stor som ved julepresangen. De kan få demonstrert Electrolux-støvsuger for De kjøper den — og vi demonstrerer den igjen for De som har etter det. Alle demonstrasjoner av Electrolux er gratis — og vi vet De har noe å glede Dem til!

Günstige betalingsvilkår.

VISDENSGRY FOR KVALITET

* Hvis foreningen som ønsker i år... ikke sant?

Denne annonsen fra 1955 viser at det er langt fra likestilling mellom kjønnene. Vi leser; «Noe til julepresang! Hun fortjener noe ekstra i år — ikke sant? Den nye ELECTROLUX — husmorens beste hjelp til å holde hjemmet rent og sanitært.» Slik var det også i Bjerkreim — far hadde ansvar for arbeidet ute og mor ansvar for arbeidet inne. Men mor var også med i fjøset under melkingen, og om sommeren alltid med på utarbeid.

eplet. Senere utpå dagen spurte Klaus om vi hadde sett et eple som skulle ligge på kateteret, og det ble helt stille i skulestova. Først da forstod vi sammenhengen. Alle var vi enige om å ha gjort noe svært galt. Vi skal ikke tilegne oss noe som tilhører andre.

Jeg husker ikke årstallet, men det var nok helt i begynnelsen av 1950-tallet at jeg så den første neger. Anledningen husker jeg særdeles godt. Det var en gang jeg kjørte med far til Stavanger. Da vi passerte Domkirken gikk en neger på skrå over gata like fremfor bilen. Jeg hadde sett dem i aviser og blader men aldri i levende live, ikke før nå omkring min 10-års alder.

På søndagsskolen lærte vi om Bibelhistorien. Når historiene skulle fortelles ble det nytt et flanelsteppe med pappfigurer som ble hengt opp ettervert som det ble fortalt. Slik ble figurene flyttet omkring etter som en fortalte historiene. Alle fikk vi utlevert en søndags skolebok. Og for hver gang vi møtte opp fikk vi en stjerne innstempelt i boka.

Det ble ikke så mange stjerner på meg, jeg likte ikke hele søndagsskole-opplegget. Og jeg spurte meg selv; hva er vitsen? Jeg ville heller finne på noe annet om søndagene. Da fikk vi det slik; dersom vi ikke gikk på søndagsskolen, så fikk vi heller ikke gå til de andre lekekameratene den søndagen. Men det endret seg fort, for da kom de andre kameratene til oss istedet, enten de hadde vært på søndagsskolen eller ikke. Slik varte ikke den regelen særlig lenge.

Gjennom hele min barndom var det smått om «kjøpeleker». Jeg husker godt et trefly jeg fikk når vi bodde på Tengesdal, jeg var 4 år. Flyet er noe av det gjeveste jeg har fått i hele mitt liv. Det hadde propeller, en på hver side og var malt — hele flyet. Jeg har en misstanke at det var laget av fanger på Opstad Tvangsanstalt, Nærbø. Min onkel Riktor Rolfsen arbeidet nemlig der som fengselbetjent.

Vi klarte oss med svært enkle leker. Heime på Oremo hadde vi en sandhaug bak låven hvor vi laget veier og hadde hver sitt gårdsbruk. Dyra var runde steiner, og lekebilene laget vi til av en trebit med en liten klosse oppå. Det vart førerhuset på lastebilen. Og så kjørte vi; «brrr — brrr — brrrrr.»

Til jul gledet vi oss stort. Da skulle vi få appelsiner. Da ankom nemlig julebåten til Stavanger med passasjerer som kom helt fra Amerika, den hadde også med seg appelsiner. Far kjøpte som regel en hel kasse.

Retten før juleaften var den store laugardagen. Da måtte vi barna i «badestampen», en stor sinkbalje som ble båret inn på kjøkkenet og satt på gulvet. Men vanligvis ble vi vasket med en vaskeklut over

«Vaskemaskinen»



Crystal vaskebrett laget i Norge står det på brettet. Hylla øverst på brettet var såpeholder.

Oppfinnsomhet

Arne Bakke var en svært nevenyttig kar. Han laget til gevær. Det var ingen jaktvåpen, men heller til lekebruk. Geværet hadde en lang fjær inne i løpet og utløsermekanisme med finger-avtrekk og det hele. Prosjektilene var småstein – de gikk som et skudd. Slik laget vi alt hva vi trengte og hadde mye moro med det. Den gang gledet vi oss også stort over alt som vi hadde. Men slik er det nok ikke i dag!

Ansvar

Min barndom var på mange måter totalt annerledes enn i dag. Men jeg fikk en god barndom. Vi lærte tidlig å arbeide og ta ansvar. Det er gode verdier å ha med seg senere i livet. Stor takk til mine foreldre for det!

hele kroppen. Det var nok mye enklere, og gav mindre vann-søl.

Ja, vi holdt oss alltid rene selv om de sanitære forholdene var enkle. Hos oss var det utedo slik som det var på absolutt alle gårder omkring. Der måtte vi gå når vi skulle «gjøre nummer en eller nummer to». Men inne i huset hadde vi nød-løsningen – en nattpote som stod under senga. Det ble aldri nyttet toalettpapir, hverken hos oss eller andre. Det var her på utedoen at avisene endte sine dager. Avisene var riktignok harde å få i baken, med etter en del gnikning mellom hendene ble de faktisk ganske gode.

Mor var flink til å strikke og å sy klær, hun laget selv alle klærne til oss. Det var aldri snakk om å bruke kjøpeklær. Nei, da fikk vi heller nye klær fra andre slektninger som hadde vokset fra dem. Jeg fikk blant annet klær fra Astrid Merkesdal som barna hennes hadde vokset fra. Men det var ikke alt som kunne brukes, noe var for gammelt og hadde «gått av moten».

På kjøkkenet hadde vi innlagt vann, en vannkrane stod over en utslagsvask ved siden av kjøkkenbenken. I kjelleren hadde vi også en vannkrane, og ute i fjøset var det også en. Alt varmtvannet ble varmet opp i en gryte over primusen på kjøkkenet. Slik var det før strømmen kom og vi fikk varmtvannsbereder.

Når det ble vasket klær foregikk dette i kjelleren, eller om sommeren også nede ved elva. Vi hadde en stor jerngryte over ovnen som klærne ble vasket i, og siden ble de skylt nede i elva. Klærne ble skrubbet på ett vaskebrett, den tids «vaskemaskin». Brettet finnes nå i museet.

Hos oss hadde vi heller ingen radio. Vi hadde hatt elektrisk radio på Rundevoll i Egersund, når vi bodde der. Den kunne ikke brukes på Oremo før strømmen kom, etter 5 års tid. Vi barna gikk derfor til Halvard og Tilla når vi skulle høre radio. Hvert 17. mai gikk vi dit og hørte på barnetoget og heiaropene i Oslo. Det var en opplevelse. Det var nok slik at hverken mor eller far savnet radio, de hadde fred og ro etter en travel og arbeidsom dag. Radioen oppbevares nå i gårdsmuseet.

Når jeg nå tenker tilbake på barndomstiden, var det faktisk ingen ting vi savnet – jo, bortsett fra radioen. For det var det flere som hadde. Ute hos Bakke hadde Kjell selv laget til radio, ett såkalt «krystallapparat». Det var en ganske liten trekasse med noe utstyr oppi og et ratt på utsiden som ble stilt på for å finne radiostasjonene. Til apparatet hørte det med øretelefon som måtte nyttes for å høre på sendingene. Slik fikk alle på den gården høre radio ved å bytte om å ha på seg øretelefonen.

Den store ferieturen



I 1950-årene var det på ingen måte vanlig at folk i Bjerkreim reiste på ferieturer. Om sommeren var alle bønder opptatt med gårdsarbeidet, det var rensking av ugress i nepeåkeren, slåttearbeid, hesjing og høying som alle måtte være med på. Kona på garden måtte også vinne over bær som skulle hentes, syltes og saftes. Ferieavbrekk var helt utenkelig.

Forfatteren var også med på alt slikt arbeid helt fra småguttdagene. Jeg husker min første ferietur. Den var det året jeg «gikk for presten», sommeren 1956. Alf Hovland hadde en tante med familie boende i Kvinesdal som han ønsket å besøke. Og jeg var så heldig å få fri til å være med.

Vi planla å sykle til Kvinesdal og overnatte undervegs. Men verre var det med telt, ingen i familien til Alf eller blant min familie hadde telt. Vi forhørte oss omkring, og den eneste vi fant var Gunnar Hårberg. Jo, han var grei og lånte oss teltet sitt, ett spisstelt, med stang i midten og uten bunn.

Så syklet vi avsted, med telt, sengetøy, dyner og tepper, og nistepakke. Vi overnattet ved et lite vann i bakkene etter Sira. Det ble en uforglemmelig overnatting i det fri. Dagen etter nådde vi Kvinesdal.

Etter et par dager, tok vi toget tilbake til Egersund og syklet derfra og heim, mange minner rikere.

Lastebilsjåfør i 12-års alderen



I gardsrommet står lastebilen som Torleif kjøpte i 1946 når familien bodde på Tengesdal. Dette var en såkalt «Finlandsford» Den ble under krigen brukt til militært formål, men var som en sivil lastebil.

Fra 1952, når det nye meieriet på Vikeså kom i drift og to år fremover hadde Torleif melkekjøringen med lastebilen på strekningen; Oremo, Odland, Bjerkreim, Sagland, Vinningland og Gjedrem. Karsten Egeland vart ansatt som sjåfør og var med på gårdsarbeid om dagene etter melkekjøringen.

Forfatteren var svært gjerne med på denne melkekjøringen, det skal innrømmes, for det var overmåte gildt å få kjøre bilen.

Det var nemlig alltid slik at en av melkeleverandørene måtte være med å lesse og avlesse spanna på bilen. For bøndene på Gjedrem vart det kort strekning. De kom med på lasset derifra, til Meieriet på Vikeså og så tilbake. Da måtte Karsten lesse på og lesse av den øvrige ruta helt alene.

Det ble en slags stilltiende avtale med Karsten at jeg skulle være med ham å lesse på de fulle spanna på vegen til Meieriet, så fikk jeg kjøre bilen på tilbakevegen når han stod bak og lesset av de tomme melkespanna.

En gang jeg kjørte fra Sagland til melkekrakken fra Åsen, var jeg uheldig og feilberegnet avstanden til krakken. Lastepanen var nemlig bygget utenfor førerhuset, for å få med alle spanna. Og vips! Der gikk krakken over ende.

En annen gang jeg kom til lensmannsgarden stod selveste lensmann Kjetil Gjedrem midt i gardsrommet. Karsten lesset av spanna som vanlig, men jeg regnet med som en selvfølge at han kom frem og overtok kjøringen. Jeg satt som forskremt bak rattet. Når Karsten var ferdig med avlessingen, bøyde han seg fremover førerhuset, og gav to harde dunk i taket. Det var signalet, og jeg kjørte videre.

Sjømannsliv – den store drømmen

Hvordan det enn hadde seg så ble det til at flere blant mine kamerater «skulle til sjøs», bare de ble gamle nok. Snakket begynte allerede straks etter konfirmasjonen i 1956. Litt rart var det egentlig for det var ingen tradisjon for dette i bygda blant den jevne ungdom.

Alf Hovland hadde en onkel, Johan Hovland, som var sjømann. Når han kom heim, slik av og til, gikk han i fremmede klær, fortalte historier om sjømannslivet og ble sett opp til som en riktig «tøffing». Kanskje han ble forbildet? Ihvertfall reiste både Alf Hovland, Sverre, Louis og Trygve Efteland samt Gunnar Helland straks de var gamle nok, i 15 – 16 års alderen.

Noen kom heim etter kort tid, men Gunnar ble ute i godt 4 år på en og samme båt før han kom heim for første gang. Alle hadde mye spennende å fortelle om sjømannslivet, både ombord og i havnene. En hadde vært i Japan, og der kunne han fortelle at han hadde sett fargefjernsyn. Det var stort, for ingen her heime hadde sett fjernsyn – i det hele tatt.

Og så hadde de reist med fly, og det var ikke bare en «svipptur», nei, like til de store havnebyene i Europa, når de mønstret på, eller kom heim igjen. Det var Antwerpen, Rotterdam, Hamburg, London osv. Og der var det mye moro, må vite.

Noen båter gikk i oljefart fra de store oljefeltene i Midt-Østen til Europa, andre gikk i stykkgodsfart mellom Europa og USA, andre var innom Sør-Amerika, ja endatil like til Australia og Japan.

Ombord var det stort klasseskille. De hadde tre messer (der hvor de spiste). Det var mannskapsmessa, offiseremessa og messa for kapteinen. I byssa laget de til maten. Den var felles for alle. Ombord var det gjerne 20-30 eller flere ansatte i alt. De sørget for hele driften av båten, i maskinen og på dekk. Yngstemann på dekk var dekksgutt, så var det matros eller tømmermann. I maskinen var det maskingutt, smører og maskinist som sørget for båtens fremdrift. I byssa holdt byssegutt eller kokkene til – som laget maten. Så var det offiserene; kaptein, første-, andre- og tredje-styrmann, første-, andre- og tredjemaskinist, stuert som hadde ansvar for provianten, og telegrafisten som hadde radiokontakten med omverden.

I nesten hver havn var «Den norske Sjømannskirken». Det var fast regel at alle gikk dit, traff andre nordmenn og fikk lese norske aviser.

Utreiselysten var stor, men for meg ble det annet virke, så nær som tre måneder på tråling i Nordsjøen, på såkalt «skittfiske», fiske til sildoljefabrikker, og senere ble verneplikten avtjent i Marinen, ombord i jageren «KNM Stavanger».



Om bord på jageren «Stavanger» en sen aften. Noen har skaffet brødmat og egg fra byssa. På gulvet snus et strykejern på hodet og et metall-askebeger tjener som utmerket panne for speileggsteking. Bildet er fra banjeren imellom to køyrekker, med tre køyer i høyden.

Alle ombord var nordmenn – så godt som alltid. Ihvertfall alltid offiserene.

Paul Tengesdal og Bertha Tengesdal f. Steinsland



Familien i 1986, Arve fremme Tom bak.

Slektsregister:

Familie VIII

Paul Tengesdal, familie VII.1

Bertha Tengesdal, familie se nedenfor

De giftet seg 31.12.1971. Paul er fødd 16.4.1942 på Rundevold i Egersund. Bertha Lovise (Bertha) er fødd 16.11.1949. Foreldra var Arne og Aslaug Steinsland (f. Sveta) med bopel Steinsland i Bjerkreim.

De bodde den første tiden i leiligheten til Bertha på Dale ved Sandnes. Høsten 1972 flyttet de til Kleppekrossen og leide en leilighet der til slutten av året 1975 da de flyttet til Birkemo på Røysland i Bjerkreim. Der fikk de stort hus med hage som tilhørte bedriften COVENT hvor Paul var medeier. De overtok heimebruket til Paul 1. januar 1980, og flyttet hit 20. september 1980. Heimehuset ble påbygget og fikset opp før innflyttingen. I de senere år ble fjøset ombygget med tilbygg av ett nytt ungdyrfjøs. I 1999 ble det satt opp et stabbur på gården som tjener som gårds- og bedriftsmuseum.

Tidligere var det melkeproduksjon på gården, dette ble omlagt til kjøttproduksjon. Det ble holdt sau, vanligvis ca 40 lamsau i tallet, og innkjøpt oksekulver som ble foret frem til slakt, om lag 20 stk. Det ble holdt sau på gården frem til begynnelsen av 90-tallet. Fra da av begynte de å legge om til Hereford ammekubesetning. Tom forpaktet gården fra 1.1.2000 og fram til 1.1.2005. Da overtok han gården.

Barn:

VIII.1. Tom f. 10.4.1973

VIII.2 Arve f. 25.9.1978

Paul – litt personopplysninger

Etter 7-årig folkeskole ble det 3-årig realskole i Egersund. Var deretter 3 måneder med tråleren Wimi på «skittfiske» i Nordsjøen. Deretter ½ årig kurs på Uldals Handelskole i Stavanger. Jobbet siden 4 år hos Tegle & Sønner, Bryne som mekaniker, avbrutt av 1 ½ år militærtjenesten i Marinen. Deretter 3 år på Ingeniørhøgskolen i Stavanger. Utdannet maskin-ingeniør i 1969. Stiftet Comfort-Ventilasjon AS i 1972 sammen med Sigbjørn Jensen, Bryne. Hadde samtidig arbeid hos Block Watne AS, Klepp som maskiningeniør, fra 1970 til 1974. Gikk da inn i egen bedrift på fulltid.

Solgte seg ut av bedriften i 1997 og stiftet samtidig bedriften COVA AS sammen med Terje Kåre Apeland, Bjerkreim.

Bertha

Bertha voks opp på gårdsbruk på Steinsland, et middels stort gårdsbruk i Bjerkreim. Hun er eldst av i alt 6 søsken, og lærte seg tidlig å være med på gårdsarbeid, og passe de minste søskena. Spesielt husker hun at foreldrene reiste på noen dagers ferie da hun var 13 ½ år (i 1963). Hun fikk ansvar for å passe gården og de minste barna. Søskena Marit 11 år og Leif 10 år hjalp også til. Kyrene ble tatt inn fra beitet og melket, og de minste barna; Elsa 6 år, Audun 4 år og Anlaug bare 8 måneder krevde også sitt. Det var avtalt med Per Steinsland på Tysland at han skulle hjelpe til om de fikk problemer med dyra eller annet, men alt gikk greit.



Skolebarna på Ognedal Skole 1959. F.v.: Bertha, Målfrid, Aud, Liv, Sigrid og Edith. F.v.: Ola, Odd Joar; Magnus, Nils og Ola Audun.



F.v.: Elsa, Marit, Bertha, Audun og Leif 1960

Bertha gikk på folkeskolen på Ognedal de første 5 åra og byttet til den helt nye sentralskolen på Bjerkreim i 1961. Dette var den første sentralskolen i kommunen. Etter framholdsskolen hadde hun tenkt å være med heime på gården en tid, men ble ganske raskt spurt om å begynne på Gamleheimen på Vikeså, godt 15 år gammel, de var helt i manko for folk. Hun var med i alt slags arbeid; stell av eldre, vasket og lappet klær og mye slags vanlig husarbeid. Til og med våking alene over døende folk, noe som var langt fra lovlig i så ung alder. Men arbeidet gav mersmak, hun fann ut at stell og pleie var det hun ønsket å arbeide med i framtiden.

Bertha bodde i andre etasje på Gamleheimen, på et pasientrom som var laget til som hybel. Hun hadde kost og losji og benyttet badet, et felles bad for alle folk i den etasjen. Hun arbeidet der til 18-års alderen.



Gamleheimen på Vikeså



Fra Bertha`s bildealbum: «Verdens skjønneste barn» var originaltittelen hun satte på dette bildet fra Bakkebø.

Fra første arbeidsdag i det nye året 1968 fikk hun arbeid på Bakkebø i Egersund med pleie av det som da ble kalt åndsvake. Pleie på en stor avdeling med i alt 50 jenter og damer. Hun sluttet høsten 1969 for å gå 1 år på Hjelpepleierskole i Grimstad. Etter skolen fikk hun arbeid på Rogaland Psykiatrisk Sykehus på Dale ved Sandnes, på en avdeling som ble regnet som den dårligste kvinneavdelingen. Arbeidet der i 5 ½ år til familien flyttet til Bjerkreim. Var så heimeværende til 1986. Begynte da som vikar i heimesykepleien i Bjerkreim Kommune, og fikk etter et par års tid fast halv stilling, som hun fortsatt har.

Finn dine «røtter»

Mange synes det er spennende å finne sine forfedre. Alle har sine «røtter». Med litt arbeidsinnsats kan alle finne sine forfedre mer eller mindre bakover i tid. Det finnes i dag gode tilgjengelige data-programmer og flere i bygden som har laget omfattende slektsregister, slik at det er lett å finne røttene. Her er et eksempel på hvordan en kan følge slektledd bakover:

- 1 Paul Tengesdal f. 1942
- 2 Hjørdis Tengesdal f. 1918
- 3 Karl Tønnesson Berland f. 1886
- 4 Ingeborg Kristoffersdtr. Odland f. 1857
- 5 Birte Mortensdtr. Holmen f. 1825
- 6 MortenPederson Holmen f. 1772
- 7 Peder Svenson Holmen f. 1740
- 8 Sven Olsson Holmen f. 1709
- 9 Ole Svenson Holmen f. 1677
- 10 Barbro Gjermundsdr. Gjedrem f. ?
- 11 Giermund Rasmussen Gjedrem nevnt 1637
- 12 ?? Gjermundsdr. Gjedrem f. ?
- 13 Gjermund Anundson Gjedrem nevnt 1563
- 14 Anund Geirmundson Gjedrem f. ? d. 1520
- 15 Geir Anundson Gjedrem gift 1417
- 16 Anund Geirmundson Gjedrem nevnt 1405
- 17 Geirmund Gjedrem f. 1350

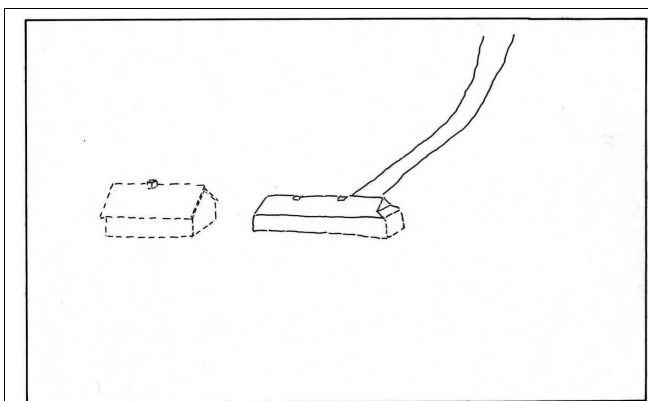
Denne Geirmund (17) er 13. tipp-oldefar i en rimelig pålitelig slektslinje, men forfedrene kan som for folk flest, i enkelte slektsledd, følges langt lenger, i dette tilfellet helt til 61. tipp-oldefedre (ca 2000 år tilbake i tid), men da blir det ganske mange usikkerheter undervegs.

Eller etter gammel fast navne-oppkallings-skikk. Eldste sønn kalt opp etter sin farfar, nest eldste sønn etter sin morfar, eldste datter etter mormor osv. Oppkalling er i denne rekkefølgen:

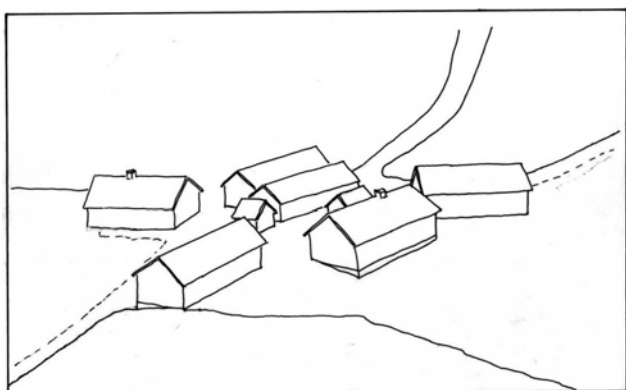
- 1 Paul Tengesdal f. 1942
- 2 Peder Jenson Tengesdal f. 1858 (farfar)
- 3 Peder Michelson Ognedal f. 1776 (farfar)
- 4 Peder Svendson Ognedal f. 1718 (morfar)
- 5 Peder Ørjensson Ognedal f. 1649 (farfar)



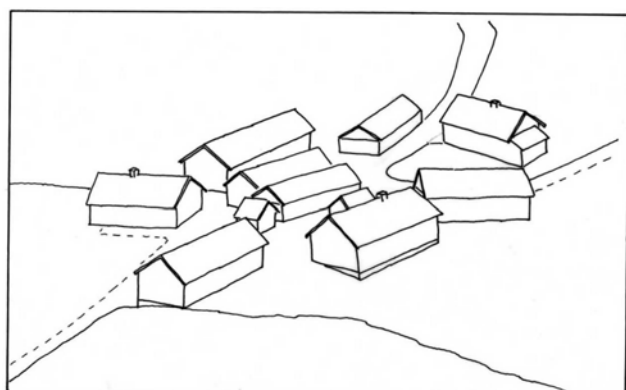
Et bilde kan si mer enn ord. Torleif og Tom i sauhusdør på Aaland.



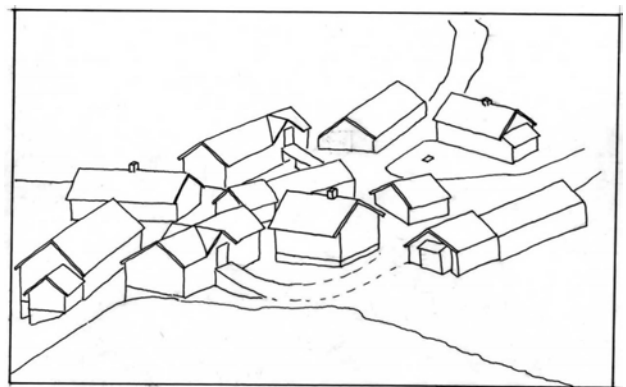
Første busetting i forhold til eldste hus i dag



Steinslands-tunet 1790



Steinslands-tunet 1881



Steinslands-tunet 1905

Navn oppkallingen kan altså i dette tilfellet følges tilbake til midt på 1600-tallet. Men her stopper det opp. Da mangler det opplysninger for å komme videre. Slik kan alle og enhver følge sine røtter tilbake i tid, slik disse eksemplene viser.

Fra slektsheftet «Paul Tengesdal og hans forfedre», utarbeidet av Johan K. Vassbø, hvor ca 1800 forfedre er nevnt med sine slektsforhold.

Gardshistorien

De fleste føler en spesiell tilknytning til hjemstedet de kommer fra. Her har de sine barndomsminner fra, her hvor de voks opp fikk de sine første venner. Stedet betyr noe helt spesielt i alles liv.

I de riktig gamle dager, før aviser, telefon, radio og fjernsyn, var det fortellerkunsten som var datidens nyhetsformidling. Slik kunne historiene fortelles om igjen og om igjen. Men det er det slutt på. Nå er alle mest opptatt i sin egen travle hverdag.

Skal en lære mer om stedet en hører til må en rett og slett finne ut av det på egen hånd. Da må en studere gamle dokumenter; kart, utskiftningsprotokoller, eiendoms-overdragelser, gamle kontrakter osv. Så fremtrer tingene klarere og klarere bakover i tid, og en kan gjenskape stedet slik det har sett ut gjennom århundrene.

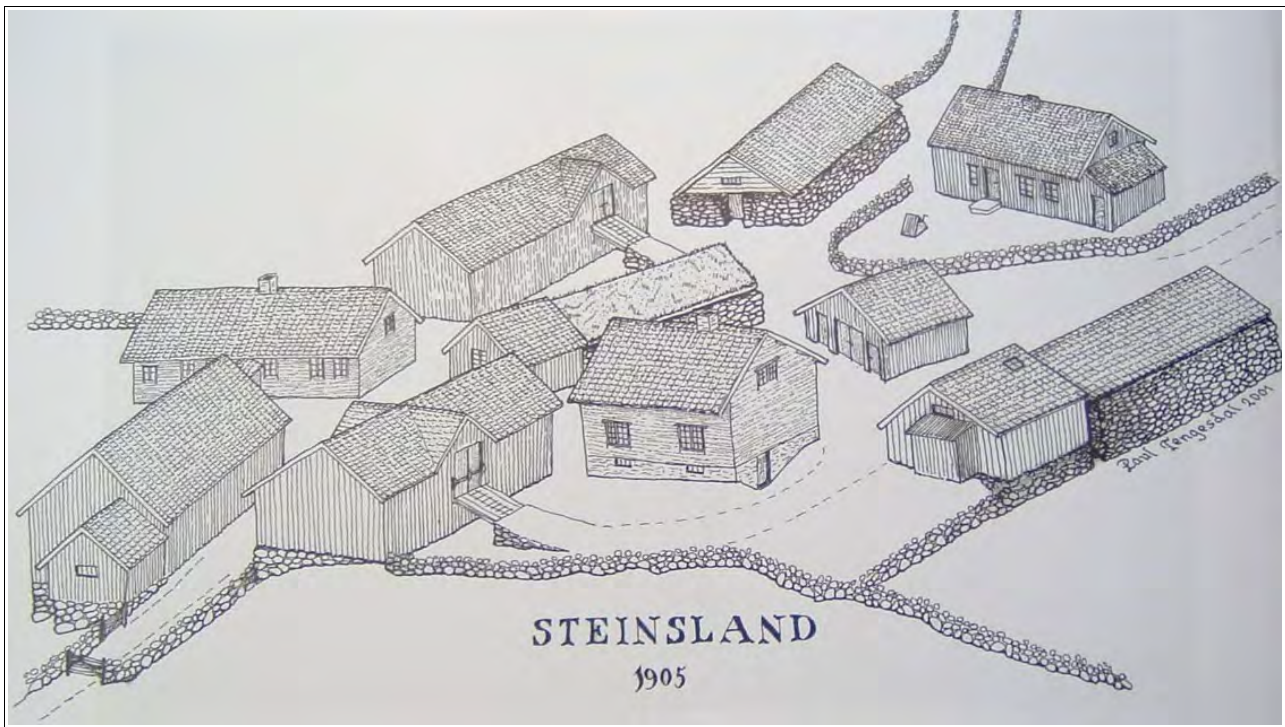
Alle tre bruka på Steinsland var samlet i ett klyngetun frem til siste utskifting i 1969. Før 1833 var der bare to bruk, og i 1825 foregikk det deling av utslåttane, heimebøen, bumarka, lyngslåtten, torvmyrer og kvernestaden. Med slike opplysninger, samt opplysning om personene som bodde der, er det mulig å gjenskape eiendoms-grenser og klyngtunet på Steinsland langt bakover i tid.

Utviklingen av Steinslands-tunet

De fire tegningene viser utviklingen av tunet fra den første bosettingen og frem til begynnelsen av 1900-tallet. Det nåværende eldste huset på garden ble oppført ca. 1790 og vises på alle tegningene. Ut fra dette holdepunktet finner en hvor de forskjellige bygningene var plassert.

I forgrunnen er bruk nr 1. Bruk nr. 2 ligg i bakgrunnen og bruk nr. 3 med det eldste heimehuset, ligg lengst mot vest (til venstre). Alle heimehus har ildsted, se pipe på taket. Se også Bjerkreimboka, side 1793 og side 2440 for ytterligere opplysninger om eierforhold.

Arne Steinsland gav (1998) opplysninger om tunet slik han husket det, og som var fortalt ham av andre. Dette sammen med kart, eiendoms-opplysninger osv. gav mulighet for rekonstruksjon.



Slik så Steinslandstunet ut i 1905. Da var det nylig oppført nytt heimehus på bruk nr.1 (huset midt i bildet). Huset tilhørte Retzius og Joren Steinsland, Bertha sine oldeforeldre. De åtte løa til venstre for huset, fjøset til høyre og kjerreskuten bak huset. Mange av museum gjenstandene kommer fra dette bruket.



Widerø flyfoto av Steinslandstunet i 1961. Etter utskiftingen i slutten av 1960-årene ble bygningene bakerst (bruk nr. 2) flyttet til nytt tun-sted lenger nord.

Klyngetun i Bjerkreims- bygda

Hvordan tegnes et klyngetun?

Fremgangsmåten ble først å lage en modell. Hver bygning ble utskåret i polyuritan-skum og limt til ett kartutsnitt av tunet som var oppforstørret til ca. 50x50 cm.

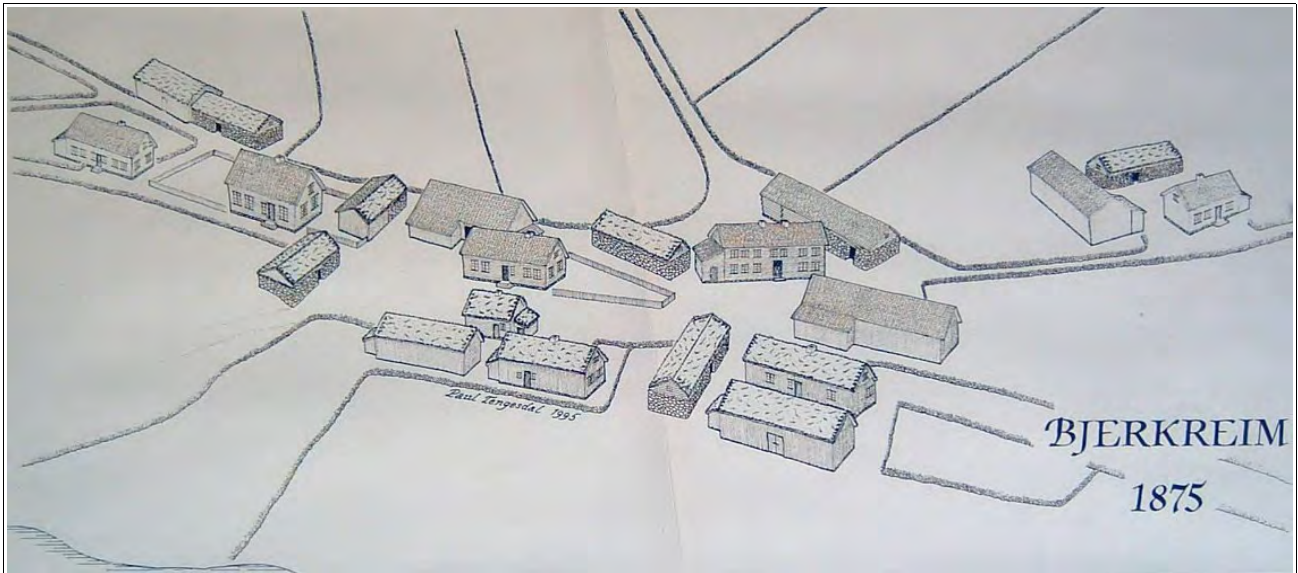
Deretter ble modellen avfotografert fra den vinkel og avstand som jeg ønsket tunet skulle sees fra. Foto ble forstørret til samme mål som modell, og dannet grunnlag for originaltegningen.

Tilgjengelig foto fra tunet ble studert med lupe, samt studert byggeskikk, materialvalg osv. for å få fram alle detaljer nøyaktigst mulig. Det ble en omstendelig prosess, men resultatet ble en tun-tegning nærmest som et flyfoto.

Jeg fikk god hjelp av flere informanter. Disse skylder jeg stor takk.

I 1987 fikk jeg overlevert Jens Tengesdal, f. 1890, sine nedskrevne minner fra barndommen og utetter, som Per Ognedal, Egersund hadde tatt vare på etter at Jens døde i 1972. Her fant jeg en skisse Jens hadde laget over det gamle Tengesdal-tunet slik han husket det. Tegningen gjorde meg nysgjerrig. Jeg visste at det forelå utskiftningskart over gården som viste nøyaktig plassering og størrelse på alle bygninger i klyngetunet. Men lot det seg gjøre å tegne tunet i perspektiv med alt tilhørende riktig som et flyfoto? Jeg tok fatt på oppgaven.

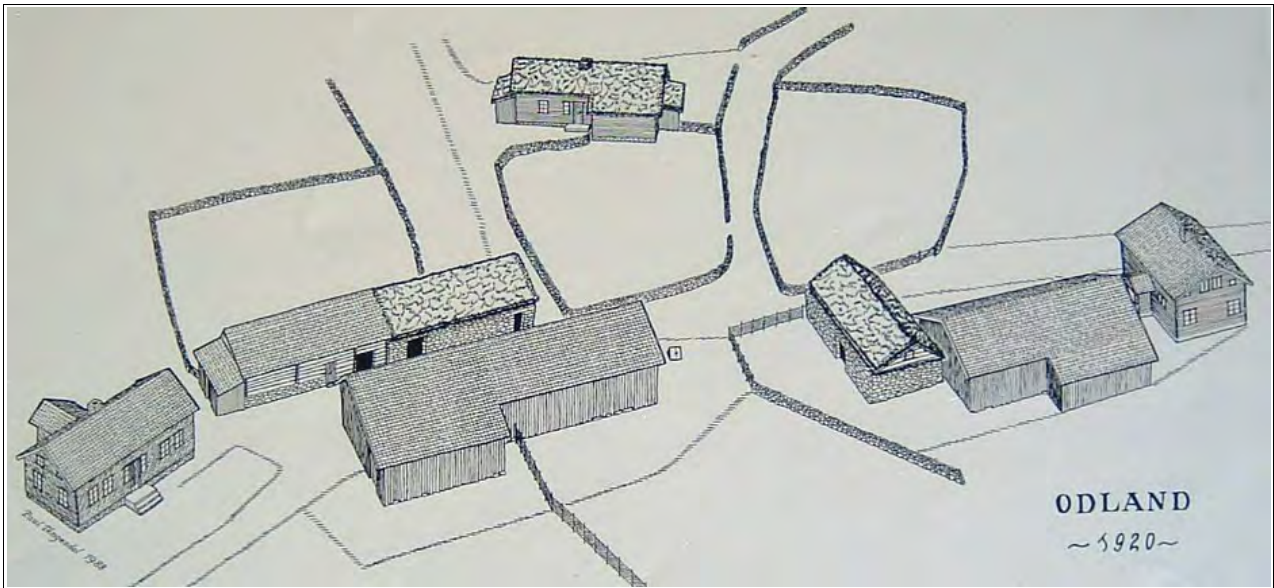
Det ble et uforglemmelig øyeblikk når tegningen forelå, vel vitende om at jeg var det første menneske som noensinne hadde sett det gamle klyngetunet på Tengesdal ovenfra. Selve klyngetunet var jo borte lenge før noe fly for over Tengesdal. Opplevelsen gav inspirasjon til å tegne andre klyngetun i bygda hvor utskiftningskart o.l. opplysninger forelå. Originaltegningene oppbevares i gårds-museet på Aaland.



Klyngetunet på Bjerkreim

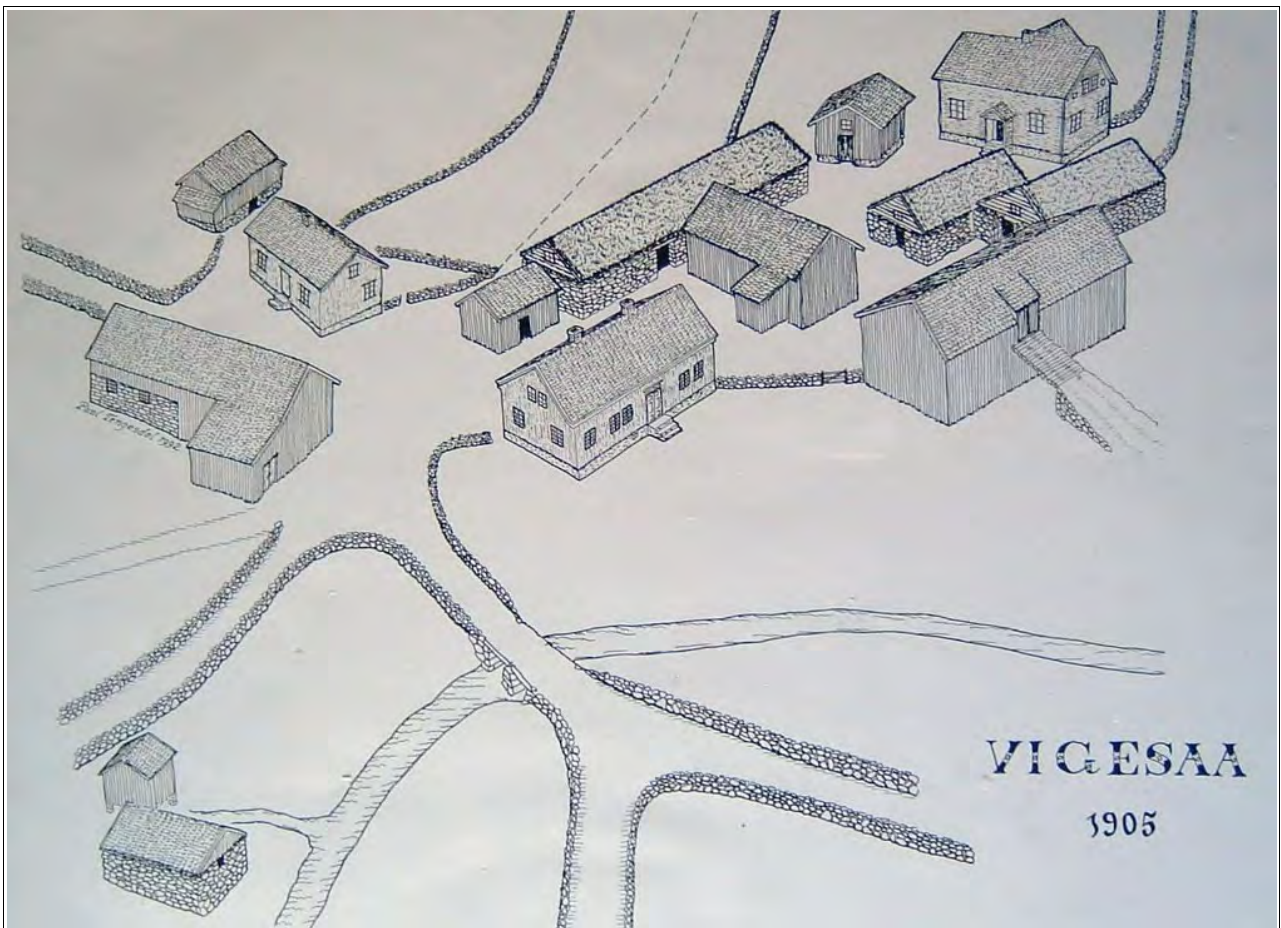
Det fantes ingen informanter som kunne bistå i arbeidet

Museet til salmedikteren Trygve Bjerkreim på Bjerkreim har blitt forært både tun-tegninger og gårdsbeskrivelser over hans forfedres bosted på Bjerkreim.



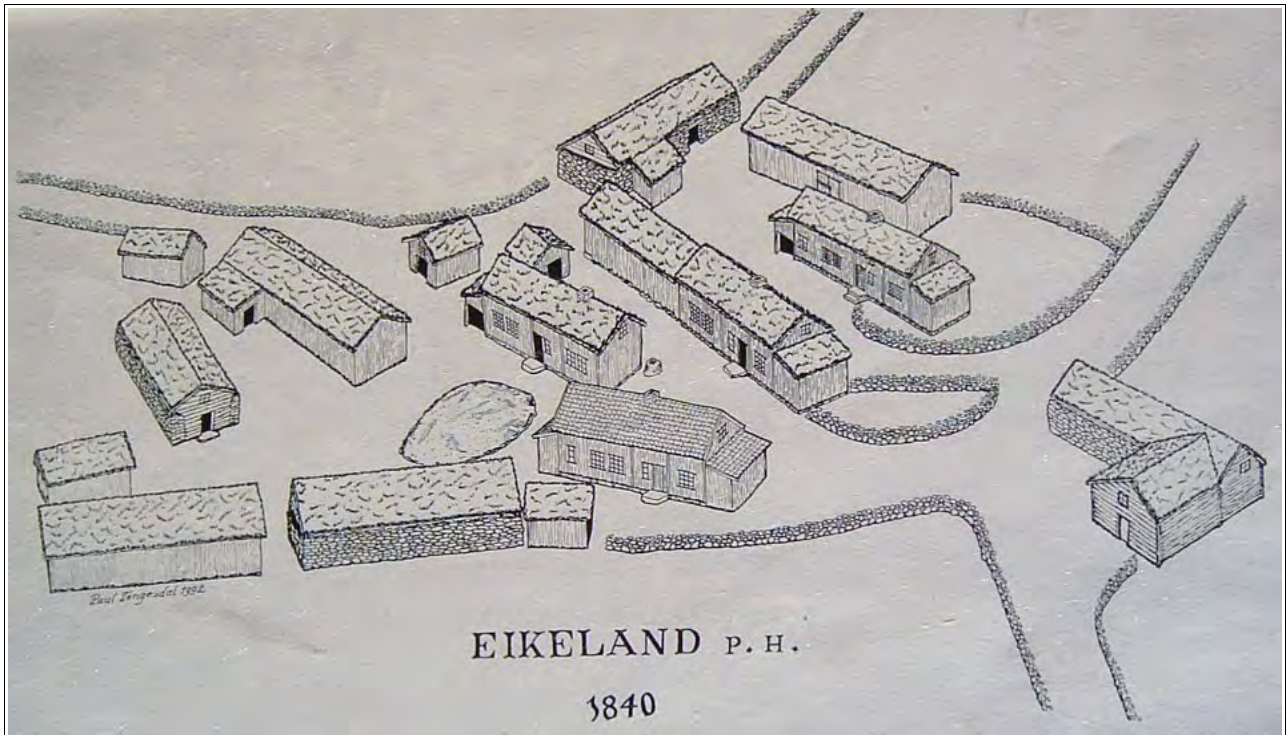
ODLAND
~1920~

*Klyngetunet på Odland
Informant: Lars Odland, Odland*

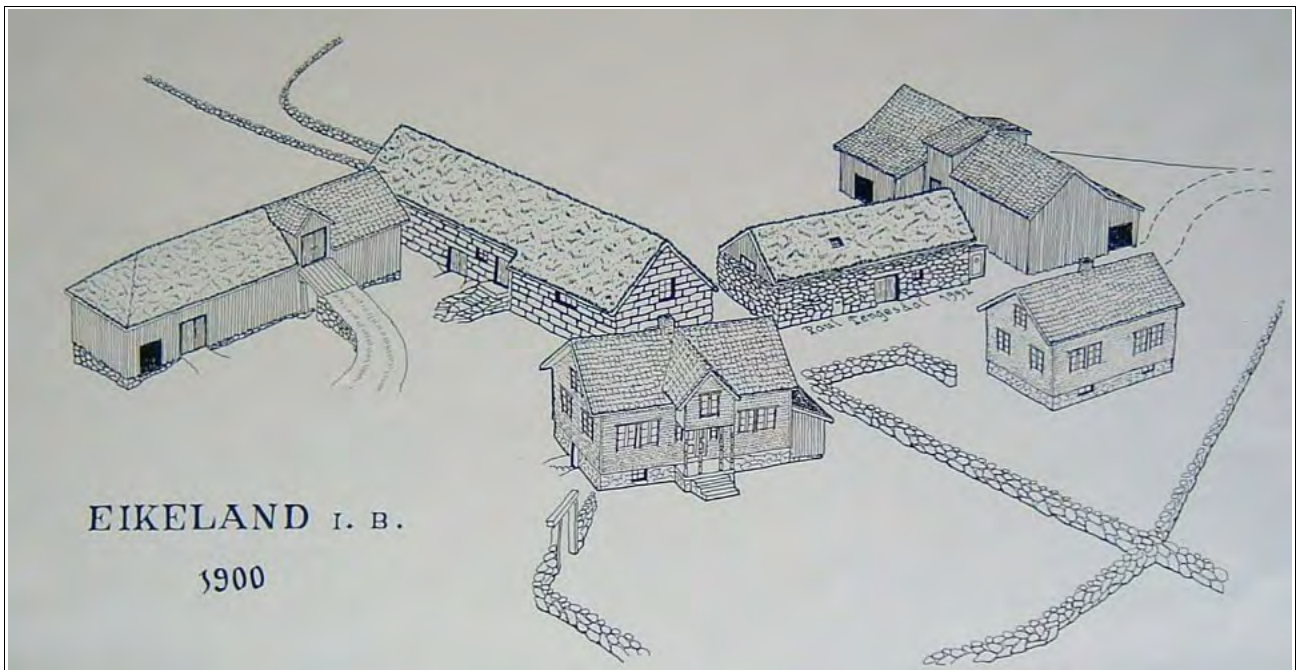


VIGESÅ
1905

*Klyngetunet på Vikeså
Informant: Tønnes Vikeså, Vikeså*



*Klyngetunet fra Eikeland på Heia
Informant: Sigurd Eikeland, Lyngdal*



*Klyngetunet fra Eikeland i Bygda
Informant: Asbjørn Eikeland, Eikeland*

Bruksgjenstander – mer enn 100 år gamle

I gårds-museet finnes en del gamle bruks-gjenstander som kommer fra familien eller er gitt av andre i bygda. Gjenstandene gir ett lite innblikk i dagliglivet i bygda, og forteller på sitt vis sin historie.

Samlingen omfatter langt flere gjenstander enn det som er mulig å vise i denne anledning. Men forhåpentligvis gir de et innblikk i en totalt svunnen tid. Her følger en kort presentasjon av noen av gjenstandene.



Rosemaling under lokket



Utstyrskista fra 1844

Utstyrskista

Denne rosemalte utstyrskista fra 1844 har tilhørt Bertha sin tippoldefar, Lars Gullichson Slettebø, f. 1820. Kista har fulgt slekta, først til sonen Retzius, hans son Lars og til sonen Arne, som forærte kista til gårds-museet.

Kista er rose malt på utsiden (fremside og lokk) samt innvendig under lokket. Gjennom tidene har rose malingen på lokket blitt slitt ned. Kista stod alltid i stova, og ble nyttet til fast sitteplass.

Slike kister ble nyttet til oppbevaring av finere klede, duker, tøystoff og annet. Den hadde alltid et lite oppbevarings rom på ene tverrsiden, den såkalte «leddik» hvor verdifulle smågjenstander ble oppbevart. Kista var utstyrt med solide hengsler og hadde innvendig lås med tilhørende nøkkel. I hver ende fantes solide smijernsbeslag for å kunne bære kista.

Det var vanligvis omreisende rosemalere som fikk oppdrag med malingen. Ofte ble de samme mønster nyttet med små variasjoner. En forseggjort kiste i materialer og rose maling var et status-symbol. Derfor stod utstyrskista i stova, alltid godt synlig for gjester som besøkte heimen.



Kaffi-trille

Kaffi-trille

Dette er forløperen til kaffekverna. Kaffebønnene ble helt oppi troa og knust ved å trille hjulet frem og tilbake. Når kaffen var knust ble den helt ut fra tuten og ned i kjelen.

Kaffi-trilla har tilhørt Bertha si oldemor, Joren Pedersdtr. Apeland, f. 1854. Ho fikk trilla med seg fra heimen som arveoppgjør i 1904. Trilla har karveskur på begge langsider.



Smør ammer

Smør ammer

Denne ble brukt til å ha smøret i når de solgte det i byen. Under lokket er det utskåret karveskur. Det gav fin form på smørstykket oppi som skulle selges.

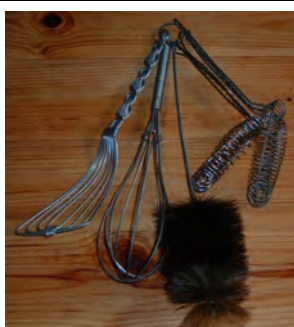
Smør ammeren har tilhørt Ane Malene Kristoffersdtr. Odland, f. 1855, søster til Ingeborg, Paul si oldemor.



Morr struter

Morr struter

Laget av kuhorn. Brukt i eldre tid til å lage pølser. Innmaten mol de til morr og hadde salt og krydder i. Så vregte de tarmene og skrapte dem rene. Deretter sette de struten i enden av tarmen og putta morra i med fingrane. I enden av pølsene sette de en pølsepinne. Så røkte de pølsene i skorsteinen og brente einer under for å få den fine smaken. Tilhørt Retzius og Joren Steinsland, fra ca 1880.



Visper

Visper

Ett knippe med forskjellige visper og en flaskekost. Alt er laget av omstreifende «fanter» som for fra gard til gard og solgte varene sine.



Skjeer

Skjeer

En treskje og en hornskje. Dette var hverdags-spisebestikket. Hver hadde sitt bestikk, som ble oppbevart i bordskuffa i spisebordet. Etter måltidet ble skjeen slikket ren etter beste evne og lagt tilbake igjen i skuffa, klar for neste måltid.



Steiketein

Steiketein

Benyttet til å steike kjøtt med, i glohaugen i grua. Det var den tids «grillspyd», som har lange tradisjoner i matlagingen. Kjøttstykket ble tredd inn på teinen og stekt over to oppreiste steiner på hver side av glørne - et kraftig og godt måltid. Tilhørt Retzius og Joren Steinsand.



Tust

Tust

Før 1880-90 åra tresket alle kornet sitt med tust. Staven de holdt i hånden het «hannstokkjjen», Det andre stykket de slo med het «slagvolden». Mellom hannstokken og slagvollen bant de et seigt åleskinn. Kornaksa ble lagt på låvegulvet. Så slo de med slagvollen, til hele kornet var ute av aksa. Etterpå ble kornet kastet frem og tilbake på gulvet for å rense det.



Hegl

Hegl

Ble i gammel tid nyttet til å kneppe sammen høyllass når de kjørte lasset inn i høylåven. De benyttet alltid slede til dette. De gamle låvebygningene hadde en høyde både i døråpning og takhøyde som var tilpasset hestens høyde med slede bak.

Om sommeren kjørte de inn lasset fra slåttevollen heime, og om vinteren kjørte de inn høyet fra utmarksløer eller høystakker som stod ute i utmarka. Sleden ble altså benyttet både på sommerføre og på vinterføre.

Hegl ble fortsatt benyttet da hjulgående hestkjøretøyer kom i bruk (når kjøreveiene ble bygget fra 1860-årene) og ble anvendt like til 1950-tallet da traktoren kom i bruk. Denne hegla er laget av Ragnvald Steinsland og Palmer Helland (dreng) på 1950-tallet. Materialet er eik, som de hentet i skogen på Kløgetvedt.. Hegla har originalt tau og festeknuter i begge ender.



Trespade

Trespade

De eldste spadene var av tre med et «spa-jedn», et smidd jernstykke som forsterkning ytterst. De ble nyttet til all slags arbeid i jorda; å spa åkeren, til grøftarbeid, husbygging, i torvskuren osv. Slike spader var ganske vanlige bruksgjenstander helt mot slutten av 1800-tallet. Da kom de første industri-produserte spader i bruk.

Jernstykket til denne trespada ble funnet i grunnen under Åsenhuset under restaureringsarbeidet der og tas nå vare på i museet.

Selve trespada med skaftet er laget som modell tilpasset jernstykket ytterst. Ingen kjenner alderen, men vi kan anta at jernstykket er svært gammelt, sikkert mer enn 100 år.



Kiba

Kiba

Denne har tilhørt Ane Malene Kristoffersdtr. Odland, f. 1855, søster til Ingeborg, Paul si oldemor. Den ble nyttet til å oppbevare ull og spøt i. Kiba må ha vært et kjært minne for Ane siden hun testamenterte den sammen med noen andre gjenstander til Bertha Steinsland. Slik kom kiba til Steinsland på slutten av 1930-åra.



Stangvekt

Stangvekt

Den har tilhørt Bertha si oldemor, Joren Pedersdtr. Apeland, f. 1854. Ho fikk vekta med seg fra heimen som arveoppgjør i 1904. Vekta har stein som lodd, smidd fast i en jernring.



Langhøvel

Langhøvel

Ble brukt til sløydarbeid på den gamle Bjerkreim skule, bygget i 1899. Da skulen ble nedrevet i 1961 kom alt utstyr på auksjon og Inge Bjerkreim kjøpte begge langhøvlene. En er siden forært til museet. Mange bjerkreimsbuer har fått sin sløydopplæring her og har da benyttet disse langhøvelene.

Gamle høvler var alltid laget i tre med kun skjæret i stål. I museet finnes flere høvelvarianter, hver til sitt bruk.



Tresko

Tresko

Tresko var i ganske vanlig bruk i Bjerkreim som «kverdagssko» til slutten av 1920-åra. Alle barna på Gjedrem gikk i denne tiden i tresko når de gikk til Bjerkreim på skolen. De kan fortelle hvordan snøen klabbet under skoene vinterstid og hvordan de var å gå med i regnvær.

Det var vanlig vinterarbeid å lage tresko i de fleste heimer. I museet finnes treskonaver og gropjern som ble brukt til dette arbeidet.



Sokkeband

Sokkeband

Brukt av mannfolk til å holde oppe sokker. Ble festet like under knea. Ble også brukt til å holde oppe langbukser når en gikk i utmark. Hjørdis husker at Hans Holmen, f. 1843, alltid gikk med slike sokkebånd omkring langbuksa.

Mønsteret på dette bandet er ganske vanlig slik det ble brukt i Bjerkreim. Fargene kunne være forskjellige, men til finere sokkeband ble det nyttet flere farger.



Skoletavle

Skoletavle

En skoletavle fra omgangsskolens tid, i Bjerkreim til siste halvdel av 1800-tallet.



Bibelen

Bibelen

I museet finnes det flere bibler, salmebøker, tekstbøker og bønnebøker fra 1800-tallet.

Det var alltid vanlig å oppbevare slike bøker på «kjedlen». Dette var et bordstykke som var spikret opp på undersiden av de åpne takbjelkene i stua, og slik dannet en bokhylle godt beskyttet for de minste barna.



Minneplate

Gravstøtte

I Bjerkreim har det vært gravstøtter av forskjellige slag. De eldste ble laget av en liggende steinhelle, med minneordene hogget inn i steinen for hånd. Det oppbevares flere av disse like utenfor kirkedøra på Bjerkreim. Men støttene ble også laget i tre. Jens Moi, f. 1814, fikk sin gravplass i 1893 straks innenfor porten på venstre side, med oppsatt trestøtte. Det ble fortalt at denne støtta og en rekke andre trestøtter var tatt vel vare på oppe på kirkeloftet, men undersøkelse midt på 1980-tallet viste at alle støttene da var fjernet. I museet finnes noen gamle minneplater som har tilhørt gravstøtter på Bjerkreim.

Et glimt i bedrifts museet

For den som har lokalhistorisk interesse kan det være gildt å få ett innblikk i hva som finnes i bedriftsmuseet på Aaland. Dette kan alle skaffe seg ved et besøk på stedet, men her skal det bare ganske kort nevnes:



Verdens første spolemaskin for aluminiums-rotorer som vist ovenfor. Første konkurrent kom på markedet etter 4 års tid, og forlengst for mange år siden har aluminiums-rotorer blitt tatt i bruk til varmegjenvinning over hele verden.

- Verdens første spolemaskin for å vikle opp aluminiums roterer til roterende varmegjennvinnere. Denne maskinen ble fremstilt helt på begynnelsen av 1970-tallet i et lite kjellerlokale på Bryne, kun 17 m² gulvflate. Dette er uten tvil det største klenodiet i samlingen. Maskinen gav grunnlaget for COVENT AS sin virksomhet.
- COVENT sitt arkiv fra de første årene. Det forteller om en bedrift, fra den første produktideen, bygging av prototype, etablering av bedrift, brosjyreutkast, annonser, bilder osv., etter hvert som bedriften vokste frem.
- Samtlige avisutklipp ifra Dalane Tidende og Stavanger Aftenblad som omhandler COVENT AS, i tidsrommet 1974 og frem til dags dato. Dessuten tilsvarende artikler for den i 1997 nyetablerte bedriften COVA AS. Det finnes omlag 300 avisartikler i alt.
- Boka «Stå på!» som ble utgitt i 1987 i forbindelse med bedriftens 15-års jubileum. Boka viser et tilbakeblikk på bedriftens utvikling fra den første ideen og frem til å bli Bjerkreims største industriarbeidsplass.
- Boka «Et eventyr fra virkeligheten» utgitt i 1999 forteller dag for dag hvordan forfatteren ble mobbet ut av bedriften som han var med å starte godt 25 år tidligere. Boka forteller også om hvordan den nye bedriften COVA AS ble til.

Dedikert

Denne boka er blitt mulig gjennom fortellinger fra så mange. Minnene har de delt rikelig med oss andre, som dermed har gjort det mulig å sette ansikt på historiene. Boka er ikke ment å være noen lukket familiebok selv om den tar sitt utgangspunkt i forfatterens forfedre. Til alle informanter – hjertelig takk, hjertelig takk.



Den første regulerings-ventilen som kom på markedet med den nyutviklede COVA-teknologien

Et nytt samleobjekt

COVA AS ble stiftet i 1997 og har sitt utspring fra COVENT AS. Bakgrunnen for valg av dette navnet er følgende: Det er samme grunnlegger som står bak, derfor skal navnet begynne på CO-. I bedriften COVENT driver de med ventilasjon (VENT). Den nye bedriften startet på grunnlag av en ny oppfunnet ventil (VALVE) – derfor COVA, enkelt og greit.

Bedriften drev med utvikling frem til 2001 før det første produktet kom på markedet. Da kunne bedriften fremvise en ny regulerings-teknologi innen vannbåren varme, sitt eget nye virksomhets-område. Teknologien er banebrytende, det er gjort undersøkelser i Europa, USA og Fjerne østen, men ingen har hittil tatt en slik teknologi i bruk.

Kort fortalt går teknologien ut på at væskestrømmen reguleres digitalt istedet for analogt slik som er vanlig over hele verden. Spranget kan godt sammenlignes med andre områder vi kjenner; fra musikk, radiosendinger osv. Kvaliteten blir langt bedre og det oppnås en rekke andre fordeler.

Les mer om COVA-teknologien på nettstedet:

www.cova.no

ISBN 978-82-991639-1-0